

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТАМГЫН ГАЗАР

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН

2024 ОНЫ

ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЙЛАН

2025 ОН

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТАМГЫН ГАЗАР

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН

2024 ОНЫ

ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЙЛАН

АГУУЛГА

ӨМНӨХ ҮГ.....5

2024 ОНЫ ОНЦЛОХ ҮР ДҮН.....7

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ БҮРЭН ЭРХЭЭ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ,
АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА.....13

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАН ШАЛГАХ БҮРЭН ЭРХЭЭ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ,
АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА.....35

ЦАХИМ ПАРЛАМЕНТЫГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ҮЗҮҮЛСЭН
ТУСЛАЛЦАА.....65

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТӨЛӨӨЛЛИЙН ЧИГ ҮҮРГЭЭ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ИЛ ТОД, НЭЭЛТТЭЙ БАЙДЛЫГ
ХАНГАХ, ПАРЛАМЕНТАД ИТГЭХ ИРГЭДИЙН ИТГЭЛИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ
ЧИГЛЭЛД ҮЗҮҮЛСЭН ТУСЛАЛЦАА.....73

ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА, СУРГАЛТ, МЭДЭЭЛЭЛ.....85

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН
АЖИЛЛАГААГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ,
АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА.....99

ТАМГЫН ГАЗРЫН ЗАХИРГАА, САНХҮҮГИЙН УДИРДЛАГА.....113

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 48 дугаар зүйлийн 48.2 дахь хэсэгт заасны дагуу Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газрын 2024 оны үйл ажиллагааны тайланг Та бүхэнд танилцуулж байна.

2024 он бол манай улсын парламентын түүхийн нэгэн шинэ эхлэл болсон 126 гишүүнтэй Монгол Улсын Их Хурлын эрх зүйн орчин, ажиллах нөхцөл, боломжийг бүрдүүлсэн, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны хувьд төлөвшүүлэн бэхжүүлэх шилжилтийн жил байснаараа онцлогтой.

Улсын Их Хурлаас Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийг 2024 оны 5 дугаар сарын 16-ны өдөр шинэчлэн баталж, шинэ Монгол Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн. Энэ үндсэн дээр Монгол Улсын Их Хурлын ес дэх удаагийн сонгуулийн дүнд байгуулагдсан 126 гишүүнтэй, улс төрийн таван нам, эвсэл болон нийгмийн олон бүлгийн төлөөлөл бүхий Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтүүдийг бодитой хэрэгжүүлэх, хууль тогтоох, хянан шалгах, төлөөллийн үйл ажиллагааны уламжлалаа хадгалж, Парламент 2.0 "Гурван төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлэхэд нь Улсын Их Хуралд Тамгын газар мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх чиглэлээр 2024 онд 268 арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн бөгөөд эдгээр арга хэмжээ гүйцэтгэлийн үнэлгээгээр 87.8 хувийн биелэлттэй байна.

Шинээр бүрдсэн Улсын Их Хурал бүрэн эрхийнхээ хугацаанд баримтлах бодлогоо тодорхойлж, нийт иргэн, үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг эрхэмлэсэн, тогтвортой хөгжил, инновацад тулгуурласан, нээлттэй, олон ургалч үзлийг хангасан парламент байх эрхэм зорилгоо "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-дөө тусгаж баталсан.

Тамгын газар "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө", Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны 2025 оны 02 дугаар тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 2025 оны төлөвлөгөө", хууль тогтоомжоор тодорхойлсон чиг үүргээ үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааныхаа үр нөлөөг дээшлүүлэхтэй холбоотойгоор 56 арга хэмжээг төлөвлөн, шинэ үеийн парламентын хэрэгцээ, шаардлагын дагуу дараах чиглэлд анхааран ажиллаж байна:

1.Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны ирц, санал хураалтын дүнг ил тод, нээлтэй байлгах, хуралдааны дэгийг боловсронгуй болгох, уялдааг хангах замаар хууль тогтоох үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх;

2.Улсын Их Хурлаар хэлэлцэх хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгүүд улс орны хөгжлийн зорилт, бодлогын уялдаа, залгамж чанарыг хангасан эсэх болон хүний эрхийг хангасан эсэхэд үнэлгээ хийх аргачлалыг боловсронгуй болгох, ардчилсан парламентын өөрийн үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтээр суурь түвшинг тодорхойлох, үнэлгээ хийх чадамжийг бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг илүү өргөн хүрээнд тооцож судлах, санал боловсруулах;

3.Улсын Их Хурлын мэдээллийн технологийн суурь дэд бүтцэд үүлэн технологийг нэвтрүүлж, сервер системийн дэд бүтцийг оновчтой зохион байгуулах, дотоод удирдлагын цахим системүүдийг шинэчлэн сайжруулах, үйл ажиллагаандаа хиймэл оюун, робот, автоматжуулалтын технологийг ашиглах боломжийг судлах, турших замаар үр ашгийг нэмэгдүүлэх;

4.Өндөр бүтээмжит ажлын албыг бэхжүүлэхэд судалгаа, шинжилгээний үр дүнг ашиглах, албан хаагчдын үйл ажиллагааг оновчтой төлөвлөх, ажлын гүйцэтгэлийг бодитой үнэлэх арга зүйг нэвтрүүлж, өөрчлөлтийн менежмент, төслийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх.

Тамгын газар 2025 оны зорилт, төлөвлөсөн арга хэмжээгээ шуурхай, хариуцлагатай, чанартай, үр дүнтэй хэрэгжүүлж, үйл ажиллагааныхаа бүтээмжийг нэмэгдүүлж ажиллана гэдэгтээ итгэлтэй байна.

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЕРӨНХИЙ
НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА**

БАРСҮРЭНГИЙН БААСАНДОРЖ

2024 ОНЫ ОНЦЛОХ ҮР ДҮН

Нэг.Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019, 2023 онуудад оруулсан өөрчлөлтүүдийг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын дэмжлэг тусалцаа үзүүлж ажиллалаа.

- ☑ Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн баталж, шинээр бүрдсэн Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны эрх зүйн орчныг бүрдүүлэн ажиллалаа.
- ☑ "Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 02 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан хуваарьт заасан анхдагч хууль 1, хуулийн шинэчилсэн найруулга 4, хуульд өөрчлөлт оруулах хууль 3, Улсын Их Хурлын 1 тогтоолыг 2024 онд баталсан. Ингэснээр дээрх тогтоолд заасан 32 хуулиас 2024 оны өссөн дүнгээр 28 хууль буюу 87.5 хувийг батлан хэрэгжүүлж байна.
- ☑ Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуулийн дүнгээр байгуулагдах Улсын Их Хурал үйл ажиллагаагаа эхлэхэд нь шаардагдах бэлтгэлийг хангах ажлыг төлөвлөгөөний дагуу зохион байгуулж, Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхим, түүний тавилга, тоног төхөөрөмж, цахим системийг иж бүрэн шинэчилж, хуралдааны бусад танхимыг засварлан сайжруулав. Үүний зэрэгцээ 126 гишүүний өрөөний урсгал засвар, тавилга, техник хэрэгслийг шинэчилж, ажиллах орчин, нөхцөлөөр хангалаа.
- ☑ Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Улсын Их Хурлын бодлого, дэвшилтэт, шинэ үеийн парламентын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн чадварлаг, өндөр бүтээмжит ажлын албыг бэхжүүлэх чиглэлээр Тамгын газрын бүтэц, зохион байгуулалтад зарим өөрчлөлт оруулсан.

Хоёр.Улсын Их Хурал, Байнгын, дэд хороо, хянан шалгах түр хороо, ажлын хэсэг, гишүүдэд үзүүлэх мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, туслалцаа нэмэгдэж, хүртээмжтэй болж, үр дүнд хүрч байна.

- ☑ 2024 онд Улсын Их Хурал 475 хууль, 140 тогтоол баталсан бөгөөд 2023 онтой харьцуулахад анхдагч хууль 36.3 хувиар, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль 22.4 хувиар, Улсын Их Хурлын тогтоол 13.6 хувиар тус тус өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар 435 асуудал хэлэлцсэн нь өмнөх оноос 10.5 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.
- ☑ Байнгын, дэд, түр хорооны 132 тогтоолыг төслийг хэлэлцүүлэн батлуулсны зэрэгцээ хууль тогтоомжийн төслийн хэлэлцүүлгийн бэлтгэл ажлыг хангах хүрээнд нийт 472 санал, дүгнэлт, танилцуулгыг бэлтгэж Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн нь өмнөх оноос 7.8 хувиар өссөн байна.

Гурав.Шинэ үеийн Парламент 2.0, "Гурван төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлж эхэллээ.

- ☑ Олон Улсын Парламентын Холбоо болон бусад орны сайн туршлага, Монгол Улсын их Хурлын 2019–2024 оны стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үнэлгээ, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн санаа бодлын судалгаанд тулгуурлан "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-г боловсруулан батлуулж, хэрэгжүүлж эхлээд байна.
- ☑ Хүний эрхийг дээдэлсэн, хүн төвтэй хуулийн үзэл баримтлалд тулгуурласан эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг тодорхой ойлгомжтой болгож, хууль хүн бүрд ижил тэгш үйлчилдэг болгох, нийгмийн хурдацтай хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн, эрх зүйн зохицуулалтыг цаг алдалгүй гаргах чиглэлээр Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар 58 ажлын хэсэг байгуулагдан, 207 удаагийн хуралдааныг зохион байгуулж, 73 танилцуулгыг боловсруулан олон нийтэд мэдээллээ.

Дөрөв.Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын үр нөлөөг сайжруулах эрх зүй, зохион байгуулалтын шинэтгэл хийгдэж байна.

- ☑ Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа Хянан шалгах түр хороод үйл ажиллагаандаа зориулан төсөв, хөрөнгө зарцуулж эхэлсэн.
- ☑ Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоо нэмэгдсэнтэй холбогдуулан хянан шалгах үйл ажиллагаанд цөөнхийн оролцоог хангах, Хянан шалгах түр хорооны эрх зүйн байдлыг тодорхой болгох, сонсгол явуулах хүсэлт гаргах гишүүдийн тоо, хянан шалгах түр хорооны бүрэлдэхүүн, иргэний нийгмийн болон төрийн хяналт шалгалтын байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагааг сайжруулах зарчмын өөрчлөлт хэрэгжиж эхэллээ.
- ☑ Улсын Их Хурлын шийдвэр, хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн биелэлтэд хяналт тавих, дүн шинжилгээ, үнэлгээ хийх, холбогдох тайланг хэлэлцүүлэх, Улсын Их Хурлын гишүүдийг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн мэдээллээр хангах эрх зүйн орчин сайжирч, хэрэгжиж байна.
- ☑ Парламентын хяналтын өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгарч буй бэрхшээл, шийдвэрлэх арга зам, талуудын оролцоог хангах, парламентын хяналтын дунд, урт хугацааны бодлого, тэргүүлэх чиглэлийг тодорхой болгох асуудлыг "Парламентын хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нь" чуулга уулзалтаар хэлэлцэв.

Тав.Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангаж, ил тод, цахим парламентыг бэхжүүлж байна.

- ☑ Нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн асуудлаар иргэдээс Улсын Их Хурлын Хурлын Нийтийн өргөдөл, гомдлын D-Petition цахим системээр дамжуулан ирүүлсэн 499 нийтийн өргөдлийг хүлээн авч, хуульд заасан шаардлага хангасан 116 нийтийн өргөдөлд олон нийтээс санал авах ажлыг зохион байгуулж саналыг нь авсан.
- ☑ "Газрыг гадаадын иргэнд 100 жилээр ашиглах, эзэмшихийг цуцлах" асуудал 100,167 иргэний дэмжлэг авч, энэ асуудлаар нэр бүхий Улсын Их Хурлын гишүүд хуулийн төсөл санаачилж, Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцүүлэн эцэслэн батлуулсан.

- ☑ "Утааны сонсгол хийцгээе! Төсвийн зарцуулалтад хяналт, үнэлгээ хийж, сайжруулцгаая!" асуудлыг 71,452 иргэн дэмжсэн. Энэ асуудлаар Улсын Их Хурлын Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны 2024 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдрийн 7 дугаар тогтоолоор агаарын бохирдол, утааны асуудлаар ерөнхий хяналтын сонсголын бэлтгэлийг хангах, зохион байгуулах үүрэг бүхий Ажлын хэсгийг байгуулж, 4 удаа хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан. Эдгээр хэлэлцүүлэгт давхардсан тоогоор 194 иргэн, төрийн байгууллагын 93 албан тушаалтан оролцож, 75 иргэн холбогдох төрийн байгууллагаас асуулт асууж, хариулт авч, 28 иргэн танилцуулга хийсэн.
- ☑ D-Parliament цахим системд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн 462 хууль тогтоомжийн төсөл, боловсруулж байгаа 130 хууль тогтоомжийн төслийг байршуулсан. D-Parliament цахим системээр дамжуулан 8400 гаруй санал (давхардсан тоогоор) ирсэн ба үүнээс 51 саналыг холбогдох хуулийн төсөлд бүрэн тусгасан.

Зургаа.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх ажилд технологийн ололтыг ашиглаж байна.

- ☑ Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, үйл явдлын 208 постер, 266 инфографик, 129 видео мэдээ, 220 контент, хууль сурталчлах чиглэлээр 20 шторк, 234 рийлс видео, newsletter 3 удаа (цахим шуудангаар түгээсэн) бэлтгэн түгээлээ.
- ☑ Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудас www.parliament.mn болон нийгмийн сүлжээ (X, facebook, youtube, instagram)-ээр мэдээ, мэдээллийг дамжуулсан ба дагагчдын тоо 7-10 мянгаар өссөн байна.

Долоо.Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг улс орон даяар тэмдэглэв.

- ☑ Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 64 дүгээр тогтоол, Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 117 дугаар захирамжийн хэрэгжилтийг хангах, Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг улс орон даяар тэмдэглэн өнгөрүүлэх ажлыг зохион байгуулах үүрэг бүхий Ажлын хэсэгт дэмжлэг үзүүлэх ажлын дэд хэсгүүдийг Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2024 оны 819 дүгээр захирамжаар байгуулан ажиллуулав.

- ☑ Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилтээс үзэхэд давхардсан тоогоор 1.4 сая орчим иргэнийг оролцуулсан 300 гаруй төрлийн арга хэмжээг (төв, орон нутаг болон гадаад улсад) зохион байгуулсан байна.
- ☑ "Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой"-д зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдааныг зохион байгуулав. Ойг тохиолдуулан Улсын Их Хурлаас "Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай" 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 43 дугаар тогтоолыг батлан хэрэгжүүлж эхэлсэн.

**Найм.Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын гадаад харилцаа,
хамтын ажиллагаа өргөжиж байна.**

- ☑ Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, гишүүд, Ерөнхий нарийн бичгийн даргын гадаад улсад хийсэн 10 айлчлал болон гадаад улсын парламентаас манай улсад хийсэн 10 айлчлалыг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэв.
- ☑ Улсын Их Хурлын дарга Бүгд Найрамдах Киргиз Улс, Бүгд Найрамдах Унгар Улсад, Бүгд Найрамдах Лаос Ард Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс, Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс, Австралийн Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Итали Улсын парламентын дарга, гишүүд Монгол Улсад айлчилсан нь олон талт хамтын ажиллагааг тасралтгүй үргэлжлүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байв.
- ☑ Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын төлөөлөгчид Олон Улсын Парламентын Холбооны Ассамблейн 148 болон 149 дүгээр чуулга уулзалт, олон улс, бүс нутгийн байгууллагуудын ээлжит хурал, чуулган, хэлэлцүүлэгт оролцож, олон талт хамтын ажиллагааг идэвхтэй өрнүүлэв. Эдгээр арга хэмжээний үеэр бусад орны парламентын төлөөлөгчидтэй хоёр талын уулзалт хийж, хууль тогтоох байгууллагууд хоорондын итгэлцлийг бэхжүүлэх, уламжлалт найрсаг харилцааг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэв.
- ☑ Парламент хоорондын найрамдлын бүлгүүдийн харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх уулзалтуудыг зохион байгууллаа.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ БҮРЭН ЭРХЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

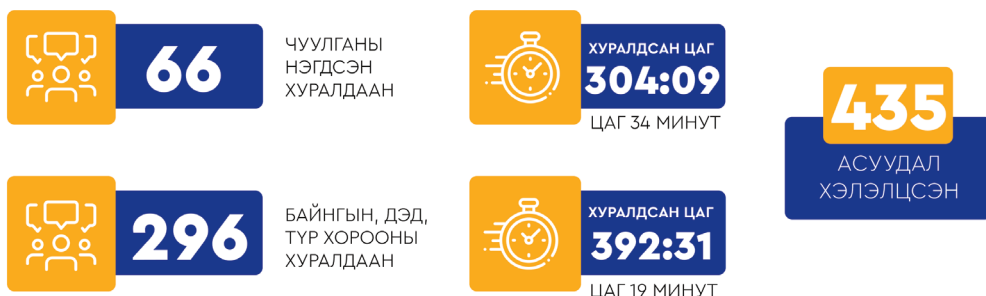
- 1.1. Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагааны чиглэлээр
- 1.2. Хуралдааны хэвийн үйл ажиллагааг хангах чиглэлээр
- 1.3. Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх чиглэлээр
- 1.4. Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан Улсын Их Хурлын анхдугаар чуулганы үйл ажиллагааны чиглэлээр
- 1.5. "Парламент 2.0", "Гурван төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр
- 1.6. Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах, батлуулах чиглэлээр
- 1.7. Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах чиглэлээр
- 1.8. Монгол Улсын 2025 оны төсвийг хэлэлцэн батлах чиглэлээр
- 1.9. Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх чиглэлээр
- 1.10. Дүгнэлт, зорилт

Нэг.УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ БҮРЭН ЭРХЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

1.1.Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагааны чиглэлээр

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаан /цаашид "нэгдсэн хуралдаан" гэх/ 66 удаа /304 цаг 09 минут/, Байнгын, дэд, хянан шалгах түр хороодын хуралдаан 296 удаа /392 цаг 31 минут/ хуралдаж, давхардсан тоогоор 638 асуудал хэлэлцсэн байна.

Байнгын болон дэд хороод 132 тогтоол баталсан бөгөөд олон улсын гэрээ, хэлэлцээр, конвенц зөвшилцөх 15, хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийн 80, анхны хэлэлцүүлгийн 128, зөвшилцөх эсэх асуудлаар 3, соёрхон батлах 13, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлсэн 86, бусад асуудлаар 82 санал, дүгнэлт, эцсийн хэлэлцүүлгийн 65 танилцуулга, анхны хэлэлцүүлгийн 1329 (үүнээс дэмжсэн 1106, дэмжээгүй 223) зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол, эцсийн хэлэлцүүлгийн 66 (үүнээс дэмжсэн 62, дэмжээгүй 4) зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллыг бэлтгэн нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцүүлж, шийдвэрлүүлээ.

Нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцүүлсэн баримт бичгийн тоо

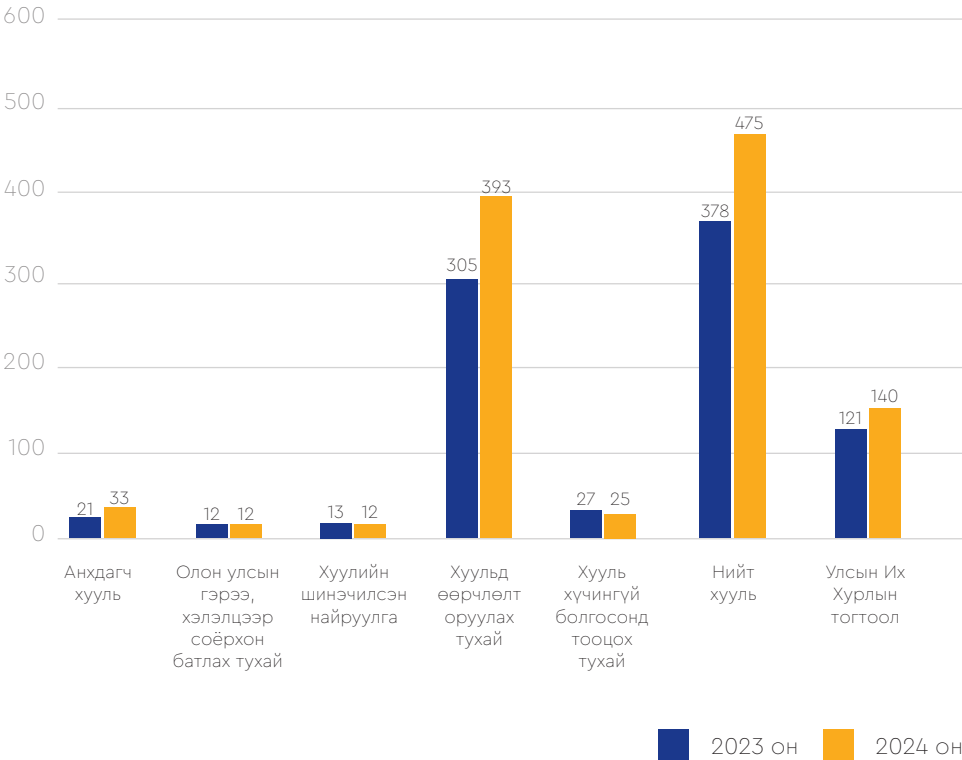

Эх сурвалж: Байнгын хороодын 2024 оны үйл ажиллагааны талаарх статистик мэдээ

Тамгын газар хуулиар хүлээсэн чиг үүргийн хүрээнд 475 хууль, Улсын Их хурлын 140 тогтоолын төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэн, Байнгын хорооны хуралдаанаар болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж, 45 анхдагч хууль болон хуулийн шинэчилсэн найруулга, олон улсын гэрээ, хэлэлцээр соёрхон батлах тухай 12 хууль, хуульд, өөрчлөлт оруулах 393 хууль, хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай 25 хууль, Улсын Их Хурлын 140 тогтоолыг батлуулахад мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Батлагдсан хууль тогтоомж

Улсын Их Хурлын гишүүдийн хүсэлтээр хуулийн төсөл 8, Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл 5, хамт өргөн мэдүүлэх хуулийн төсөл 15, хуулийн төслийн үзэл баримтлал 3, танилцуулга 4-ийг тус тус боловсруулж, хууль санаачлагч болон холбогдох албан тушаалтанд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлсэн.

Хууль тогтоомж, тэдгээрийн зүйл, хэсэг, заалт Монгол Улсын Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх талаар иргэдээс Үндсэн хуулийн цэцэд гаргасан мэдээлэлтэй холбогдуулан Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд Улсын Их Хурлыг төлөөлөн оролцох итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчийг томилох 14 захирамжийн төслийг боловсруулан батлуулж, Үндсэн хуулийн цэцэд албан бичгээр хүргүүлсэн. Маргаантай асуудлаар Үндсэн хуулийн цэцэд хүргүүлэх 18 тайлбарын төсөл боловсруулж, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчид мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлэх тов тогтоолгохоор ирүүлсэн 114 хууль тогтоомж (үүнээс 101 хууль, 13 тогтоол)-ийн төслүүдийн бүрдүүлбэрийг Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу хянан үзэж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх бэлтгэл хангуулан өргөн мэдүүлэх ажлыг зохион байгуулж, 2 хууль тогтоомжийн төслийг хуульд заасан шаардлага хангуулахаар хууль санаачлагчид нь албан бичгээр буцаах арга хэмжээ авсан.

Улсын Их Хурлаас баталсан 593 хууль тогтоомжийн эцсийн найруулгыг "Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн эцсийн найруулга бэлтгэх, хянах журам"¹-ын дагуу хянаж нэр томьёо, үг хэллэгийг жигдлэх, найруулга болон дэс дараалал, бүтцийн зэрэг хууль зүйн техникийн шинжтэй засварыг хийж, нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах ажлыг зохион байгууллаа. Улсын Их Хурлаас эцсийн найруулгыг нь сонссон эдгээр 593 хууль тогтоомжийн ёсчлох эх хувийг хянаж, хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан шаардлагад нийцүүлэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид хүргүүлсэн.

2024 онд 45 анхдагч хууль болон шинэчилсэн найруулга, олон улсын гэрээ соёрхон батлах тухай 12 хууль, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай 393 хууль, хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай 25 хууль, Улсын Их Хурлын 140 тогтоолыг хууль тогтоомжийн санд бүртгэн, баяжилт хийж, хууль тогтоомжид оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг хяналтын эх хувьд /цаасан/ байршуулж, Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудас www.parliament.mn, дотоод сүлжээ болон эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем www.legalinfo.mn цахим хуудаст тус тус байршуулсан.

Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудсан www.parliament.mn болон дотоод сүлжээнд нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын тов дараалал 36, 603 хууль тогтоомжийн төсөл, олон улсын гэрээ, хэлэлцээрийн зөвшилцөх 14 төсөл, холбогдох байгууллагын 64 тайлан, мэдээлэл, санал, дүгнэлт, танилцуулга 273, мэдээ мэдээлэл 96, нэгдсэн хуралдааны 66 тэмдэглэл, Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны 296 тэмдэглэл, Улсын Их Хурлын гишүүдийн ирцийн 93 мэдээг тус тус байршуулав.

¹Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2022 оны 52 дугаар захирамжаар баталсан

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 27 зарлиг, Монгол Улсын Засгийн газрын 387 тогтоол, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 3 дүгнэлт, 2 тогтоолыг Тамгын газрын хууль тогтоомжийн санд оруулсан бөгөөд иргэд, байгууллага, Улсын Их Хурлын гишүүд, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын болон Улсын Их Хурал дахь намын бүлгийн ажилтнуудыг 96 лавлагаа, мэдээллээр хангаж ажиллалаа.

Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцэж байгаа эсэх талаар хууль зүйн дүн шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргах хүрээнд дараах 5 эрх зүйн дүгнэлтийг гаргаж, холбогдох Байнгын хороодын хуралдаанд танилцуулсан. Үүнд:

Д/д	ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ТӨСЛИЙН НЭР	БАЙНГЫН ХОРОО
1	"Эрдэнэс Тавантолгой" хувьцаат компанийн хувьцааны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /2024.01.03/	ЭЗБХ
2	Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай, Үндсэн хуулийн цэцэд маргаан хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай хуулиудын шинэчилсэн найруулгын төслүүд болон хамт өргөн мэдүүлсэн бусад хуулийн төслүүд /2024.05.16/	ХЗБХ
3	Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /2024.05.10/	ТБХ
4	Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль болон Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүд /2024.08.19/	ТБХ
5	Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийн төслүүдийн талаар /2024.12.24/	ТББХ

Мөн Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн дараах 9 хуулийн төсөлд хууль зүйн дүн шинжилгээ хийж, санал боловсруулсан. Үүнд:

Д/д	ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ТӨСЛИЙН НЭР
1	Газрын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /2023.06.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/
2	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль болон Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /2023.07.04-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн/
3	Гэр бүлийн тухай хуулийн төсөл /2023.11.03-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/
4	Шүүх байгуулах тухай хууль болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөл; /2023.11.23-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/
5	Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /2024.04.03-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/
6	Уламжлалт мал аж ахуйд тулгамдаж буй уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн төсөл /2024.04.10-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/
7	Малчны тухай хуулийн төсөл /2024.04.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн/
8	Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд; /2024 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн/
9	Хоёр болон олон талт гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орох нь Монгол Улсад үзүүлэх эерэг, сөрөг үр дагавар үзүүлж байгаад дүн шинжилгээ хийх, мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч ажиллах талаар Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл;

1.2.Хуралдааны хэвийн үйл ажиллагааг хангах чиглэлээр

Улсын Их Хурлын нэгдсэн хуралдаан болон Байнгын, дэд, түр хороодын хуралдааныг хэвийн явуулах нөхцөлийг бүрдүүлж, хуралдааны тэмдэглэлийг цаг тухайд нь гаргаж албажуулан ажиллав. Улсын Их Хурлын 66 удаагийн нэгдсэн хуралдаан, Байнгын хороодын 265, дэд хороодын 11, хянан шалгах түр хороодын 20 удаагийн хуралдааны бэлтгэлийг хангаж, хуралдааныг зохион байгуулсан.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

66

БАЙНГЫН, ДЭД, ХЯНАН ШАЛГАХ ТҮР ХОРОО

296

Нэгдсэн хуралдаан болон Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны тэмдэглэлийн мэдээ

Нэгдсэн хуралдаан

304:09

1152
хуудас товч
4948
хуудас
дэлгэрэнгүй

Байнгын хорооны

354:07

1384
хуудас товч
6591
хуудас
дэлгэрэнгүй

Дэд хорооны хуралдаан

19:28

35
хуудас товч
300
хуудас
дэлгэрэнгүй

Хянан шалгах Түр хорооны хуралдаан

18:56

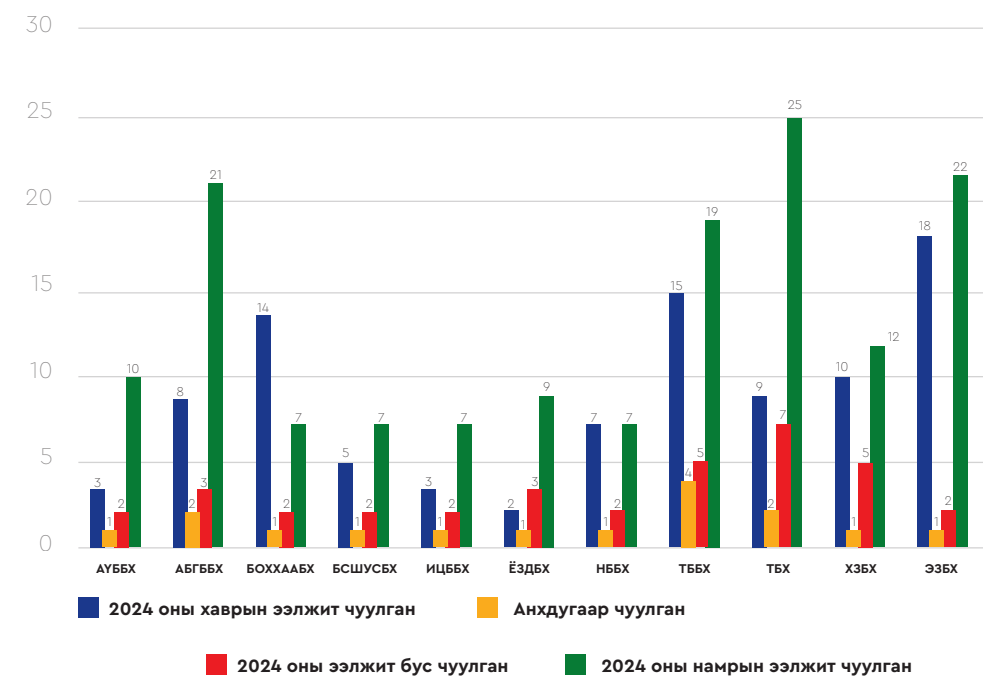
72
хуудас товч
335
хуудас
дэлгэрэнгүй

Нэгдсэн хуралдааны хуралдсан тоо, цаг, хэлэлцсэн асуудлын тоо

Д/д	ЧУУЛГАН	ХЭЛЭЛЦСЭН АСУУДЛЫН ТОО	ХУРАЛДСАН ТОО	ХУРАЛДСАН ЦАГ
1	2023 оны намрын ээлжит чуулган /2024.01.02–2024.01.17/	54	6	29:14
2	2024 оны хаврын ээлжит чуулган /2024.03.15–2024.06.05/	214	23	110:41
3	2024 оны анхдугаар чуулган /2024.07.02–2024.07.10/	23	3	14:46
4	2024 оны ээлжит бус чуулган /2024.08.15–2024.08.30/	39	7	42:05
5	2024 оны намрын ээлжит чуулган /2024.10.01–2024.12.31/	104	26	106:45
6	Хүндэтгэлийн хуралдаан /2024.11.26/	1	1	0:38
Нийт		435	66	304:09

Байнгын хороодын хуралдаан

Хүснэгт 2.Байнгын хороод хуралдсан байдал

Д/д	Байнгын хороодын нэр	2023 оны намрын ээлжит чуулган /2024.01.02 2024.01.17/	2024 оны хаврын ээлжит чуулган /2024.03.15 2024.06.05/	2024 оны анхдугаар чуулган /2024.07.02 2024.07.10/	2024 оны ээлжит бус чуулган /2024.08.15 2024.08.30/	2024 оны намрын ээлжит чуулган /2024.10.01 2024.12.10/	Нийт хуралдааны тоо
1	АҮББХ	1	3	1	2	7	14
2	АБГББХ	2	8	2	3	14	29
3	БОХХААБХ	3	11	1	2	4	21
4	БСШУСБХ	1	5	1	2	6	15
5	ЁЗСХБХ	-	2	1	3	6	12
6	ИЦББХ	-	3	1	2	6	12
7	НББХ	1	7	1	2	6	17
8	ТББХ	4	13	4	5	12	38
9	ТБХ	4	9	2	6	18	39
10	ХЗБХ	2	10	1	6	10	29
11	ЭЗБХ	3	9	1	2	16	31
12	Хамтарсан	-	4	-	-	4	8
Нийт: 12		21	84	16	35	109	265

Хүснэгт 3.Дэд хороод хуралдсан байдал

Д/д	Дэд хороодын нэр	2023 оны намрын ээлжит чуулган /2024.01.02 2024.01.17/	2024 оны хаврын ээлжит чуулган /2024.03.15 2024.06.05/	2024 оны анхдугаар чуулган /2024.07.02 2024.07.10/	2024 оны ээлжит бус чуулган /2024.08.15 2024.08.30/	2024 оны намрын ээлжит чуулган /2024.10.01 2024.12.10/	Нийт хуралдааны тоо
1	Хүний эрхийн дэд хороо	1	-	1	-	1	3
2	Сонгогчийн нэрсийн жагсаалт, бүртгэлийн хяналтын дэд хороо	-	2	-	-	-	2
3	Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо	-	-	-	2	2	4
4	Тусгай хяналтын дэд хороо	-	-	-	-	2	2
Нийт: 4		1	2	1	2	5	11

Хүснэгт 4.Хянан шалгах түр хороод хуралдсан байдал

Д/д	Хянан шалгах түр хороодын нэр	2023 оны намрын ээлжит чуулган /2024.01.02 2024.01.17/	2024 оны хаврын ээлжит чуулган /2024.03.15 2024.06.05/	2024 оны анхдугаар чуулган /2024.07.02 2024.07.10/	2024 оны ээлжит бус чуулган /2024.08.15 2024.08.30/	2024 оны намрын ээлжит чуулган /2024.10.01 2024.12.10/	Нийт хуралдааны тоо
1	Хянан шалгах түр хороо /Төрийн болон орон нутгийн өмчит, өмчийн оролцоотой зарим компаниудын нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспортын үйл ажиллагаа болон бусад бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авалтын үйл ажиллагаанд хяналт хийх, нотлох баримтыг шинжлэн судлах нээлттэй сонсгол зохион байгуулах, иргэд, олон нийтийг мэдээллээр хангах, хяналт шалгалтын тайланг Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд багтаан танилцуулах үүрэг бүхий/	1	-	-	-	-	1

2	Хянан шалгах түр хороо /Эмийн үнийн өсөлтийн шалтгаан, нөхцөлийг хянан шалгах үүрэг бүхий/	1	5	-	-	-	6
3	Хянан шалгах түр хороо /Нийслэлийн нийтийн тээврийн чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, парк шинэчлэх шаардлагын дагуу 2023 онд худалдан авсан автобусны худалдан авах ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх үүрэг бүхий/	-	5	-	-	-	5
4	Хянан шалгах түр хороо /Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх үүрэг бүхий/	-	8	-	-	-	8
Нийт: 4		2	18	-	-	-	20

1.3.Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх чиглэлээр

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 44 дүгээр тогтоолоор “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийг баталсан. Хуваарьт тусгагдсан дараах хуулийн төслийг шинэчлэн боловсруулах, Байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэн, Улсын Их Хурлаар эцэслэн батлуулсан.

Д/д	Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 44 дүгээр тогтоолд заасан хууль тогтоомжийн нэр	Улсын Их Хурлаас баталсан холбогдох хууль тогтоомжийн нэр, он, сар, өдөр
1.	Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль	Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/ болон хамт баталсан 5 хууль /2024.05.16/
2.	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль болон холбогдох бусад хууль	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль / Шинэчилсэн найруулга/ болон хамт баталсан 8 хууль, 5 тогтоол /2024.05.16/
3.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/ болон хамт баталсан 5 хууль /2024.05.16/

1.4. Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан Улсын Их Хурлын анхдугаар чуулганы үйл ажиллагааны чиглэлээр

2024 оны 7 дугаар сарын 02-ны өдрөөс мөн сарын 10-ны өдрийг хүртэл ажлын долоон өдөр үргэлжилсэн Улсын Их Хурлын Анхдугаар чуулганы үйл ажиллагааг шинэчлэн баталсан Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дагуу зохион байгуулж, шинээр сонгогдсон Улсын Их Хурлын гишүүдийг тангараг өргүүлж, бүрэн эрхийг нь хүлээн зөвшөөрөх, Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга нарыг сонгох, нам, эвслийн бүлгүүд, Байнгын хороод болон дэд хороодын бүрэлдэхүүнийг баталж, дарга нарыг сонгох, Ерөнхий сайдыг томилж, Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг батлах, Засгийн газрын гишүүдийг тангараг өргүүлэх зэрэг анхдугаар чуулганаар хэлэлцэн шийдвэрлэх нийт 23 асуудлыг хэлэлцэж, зохих шийдвэрүүдийг гаргахад мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлээ.

Улсын Их Хурлын анхдугаар чуулганаар бие даасан 2, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай 7, хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай 2, нийт 11 хууль, түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 16 тогтоолыг хэлэлцэн батлах үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын бэлтгэлийг хангаж, хууль тогтоомжийн төслүүдийн эхийг барьж ажилласан.

Баталсан

23

Хэлэлцсэн асуудал

11

Хууль

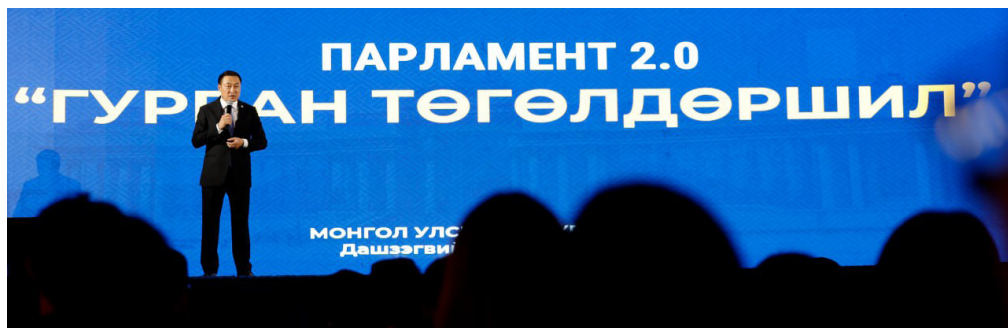
16

Монгол Улсын Их
Хурлын тогтоол

1.5. Парламент 2.0, "Гурван төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр

Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуулийн дүнгээр байгуулагдсан нийгмийн олон бүлгийн төлөөлөл бүхий 126 гишүүнтэй шинэ парламент хууль тогтоох үйл ажиллагаандаа хүний эрхийг дээдэлсэн, хүн төвтэй хуулийн үзэл баримтлалд тулгуурласан эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг тодорхой, ойлгомжтой болгож, хууль хүн бүрд ижил тэгш үйлчилдэг болгох, нийгмийн хурдацтай хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн оруулах эрх зүйн зохицуулалтыг цаг алдалгүй гаргадаг болгох үндсэн чиглэлийг баримтлан ажиллаж байна. Энэ хүрээнд Парламент 2.0 "Гурван төгөлдөршил" хэлэлцүүлгийг төрийн болон төрийн бус нийт 36 байгууллагын төлөөлөл бүхий 800 гаруй оролцогчтойгоор 2024 оны 9 дүгээр сарын 30-ны өдөр зохион байгуулсан.

Хэлэлцүүлэгт оролцогчдоос парламентын хууль тогтоох үйл ажиллагаа, хууль хэлэлцэн батлахад анхаарах асуудлын талаар болон Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөнд тусгуулах саналыг цахимаар болон цаасан хэлбэрээр авч нэгтгэн хэлэлцүүлгийн төгсгөлд оролцогчдод танилцуулж, нэгтгэсэн саналыг Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах Ажлын хэсгийн ахлагчид гардуулан өгсөн.

Парламент 2.0 "Гурван төгөлдөршил" хэлэлцүүлгийн үр дүнд хүний эрхийг дээдэлсэн, хүн төвтэй хуулийн үзэл баримтлалд тулгуурласан эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг тодорхой, ойлгомжтой болгож, хууль хүн бүрд ижил тэгш үйлчилдэг болгох эрх зүйн шинэчлэлийг хийх зорилгоор Улсын Их Хурлын гишүүдээс санал авсны үндсэн дээр холбогдох хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг нь эрчимжүүлэх чиглэлээр санал боловсруулах үүрэг бүхий Улсын Их Хуралд суудалтай бүх намын төлөөллийг оролцуулсан 58 ажлын хэсгийг Монгол Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулах шийдвэрийн төслүүдийг боловсруулж, албажуулсан.

Эдгээр ажлын хэсгийн хуралдааныг 207 удаа зохион байгуулж, ажлын хэсгийн 73 танилцуулгыг боловсруулан Байнгын болон дэд, түр хорооны хуралдаануудаар хэлэлцүүлж, ажлын хэсгийн хуралдааны дууны бичлэгийг аудио хэлбэрээр төвлөрүүлэн цахим сан үүсгэж, шаардлагатай үед гишүүний хэлсэн үг, саналын томьёоллыг тухай бүр хэсэгчлэн буулган өгч, хуралдааны товч тэмдэглэлийг хөтлөн албажуулах зэрэг дэмжлэг үзүүлэн ажиллаж байна.

1.6. Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах, батлуулах чиглэлээр

"Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын дэд дарга Х.Булгантуяа ахалж ажилласан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний төслийг боловсруулахад Тамгын газраас холбогдох судалгааг хийсны зэрэгцээ Монгол Улсын Их Хурлын 2019–2024 оны стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хийсэн судалгаа, дүн шинжилгээний тайлан, Монгол Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн санаа бодлын судалгааны тайлан, Олон Улсын Парламентын Холбооны зөвлөмж, гадаад орнуудын парламентын стратеги төлөвлөгөөний бүтэц, загвар зэрэг баримт бичгийг харьцуулан судлан үзэж Ажлын хэсэгт мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэн ажилласан. Түүнчлэн стратеги төлөвлөгөөний төслийг Улсын Их Хуралд суудал бүхий нам, эвслийн бүлэг, Улсын Их Хурлын гишүүдэд танилцуулах, иргэд, олон нийтээр хэлэлцүүлэн санал авах хүрээнд хоёр удаагийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулж, оролцогчдоос ирүүлсэн саналыг тусган Ажлын хэсэгт танилцуулсан.

Улсын Их Хурал хууль тогтоомжийг боловсруулах, төлөвлөх, өргөн мэдүүлэх, хэлэлцэх, батлах, биелэлтэд хяналт тавих, тайлагнах бүх үе шатанд хүн төвт үзэл санаанд суурилсан, хүний эрхийг хангасан байх зарчим, шаардлагыг тэргүүн эрэмбэд тавих, хууль тогтоомж, төрийн бодлогын баримт бичгүүд улс орны хөгжлийн зорилт, бодлогын уялдаа, залгамж чанарыг хангасан байх, хууль тогтоох үе шатанд үр нөлөөний үнэлгээнд үндэслэж хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хууль тогтоомжийг боловсруулах бүх үе шатанд инновац, технологийн дэвшлийг дэмжих, цаашид парламентын үйл ажиллагаанд олон ургалч үзлийг дэмжих, гишүүд төлөөллийн чиг үүргээ үр дүнтэй хэрэгжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөг хангах нөхцөл, боломжийг бүрдүүлж, эрх зүйн тогтолцоог боловсронгуй болгохоор Улсын Их Хурлын алсын хараа, эрхэм зорилго, үнэт зүйлсийг тодорхойлж, 5 зорилго, тэдгээрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх 16 зорилтыг хүрэх үр дүнгийн хамт "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-нд тусгасан болно.

"Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-г Улсын Их Хурал 2024 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 42 дугаар тогтоолоороо батлан хэрэгжүүлж байна.

1.7. Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах чиглэлээр

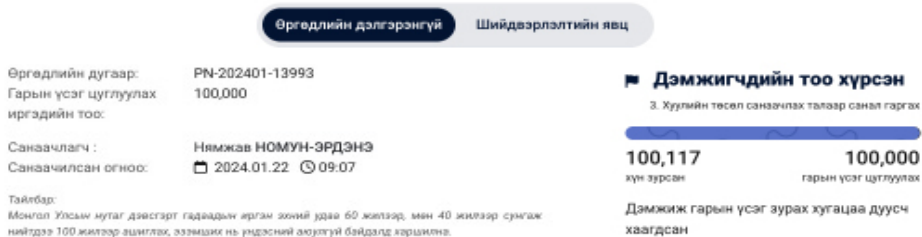
Улсын Их Хурлын хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах хүрээнд 2024 онд нийтийн ашиг сонирхол хөндсөн асуудлаар иргэдээс Улсын Их Хурлын Нийтийн өргөдөл, гомдлын www.petition.parliament.mn цахим системээр дамжуулан 499 нийтийн өргөдлийг ирүүлснээс хуульд заасан шаардлага хангасан 116 нийтийн өргөдлийг цахим системд байршуулсан.

Цахим системд байршуулсан 116 нийтийн өргөдлийг ангилан үзэхэд:

Ажлын хэсэг байгуулах – 25;
Хяналт шалгалт явуулах – 13;
Хуулийн төсөл санаачлах – 74.

Иргэд, олон нийтийн идэвхтэй санал өгсөн нийтийн өргөдлийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн шийдвэрлэхэд туслалцаа, дэмжлэг үзүүлээ. Тухайлбал, Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 23-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн төслийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.1 дэх заалтад "хөрөнгө оруулагчид газрыг 15–60 хүртэл жилээр гэрээний үндсэн дээр ашиглуулах, уг хугацааг гэрээний анхны нөхцөлөөр нэг удаа 40 хүртэл жилээр сунгах хөрөнгө оруулалтын татварын бус урамшууллыг үзүүлж болох"-оор тусгасан.

ГАЗРЫГ ГАДААДЫН ИРГЭН 100 ЖИЛЭЭР АШИГЛАХ, ЭЗЭМШИХИЙГ ЦУЦЛАХ

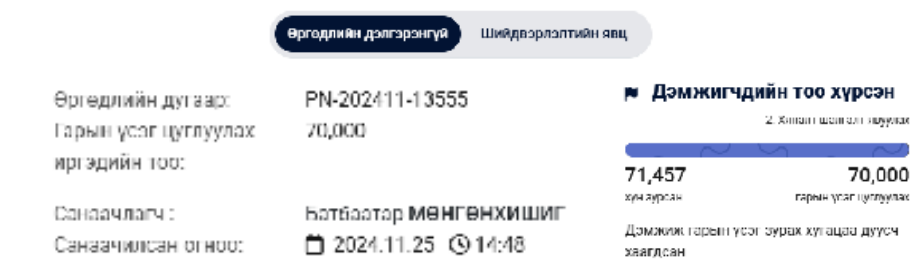
Цахим системээр иргэний гаргасан дээрх өргөдлийг нийтлэх, 100,167 иргэний санал, дэмжлэг авсан өргөдлийг холбогдох Байнгын хороо тухайн асуудлыг хэлэлцэн Ажлын хэсэг байгуулах, Улсын Их Хурлын нэр бүхий гишүүд хуулийн төслийг санаачлан боловсруулахад Тамгын газраас дэмжлэг үзүүлж ажилласан бөгөөд хуулийн төслийг Эдийн засгийн байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэлийг ханган ажиллаж, Улсын Их Хурал 2024 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдөр нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцэн баталсан.

"Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн 98 дугаар тогтоолоор баталсан "Агаар, орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр" болон бусад холбогдох үйл ажиллагааны төсөв, гүйцэтгэл, үүний ил тод байдалд үнэлгээ хийж,

цаашид хэрэгжих төлөвлөгөө, хөтөлбөрүүдийг сайжруулахыг шаардаж 2024 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдөр иргэн Батбаатарын Мөнгөнхишиг "Утааны сонсгол хийцгээе! Төсвийн зарцуулалтад хяналт, үнэлгээ хийж, сайжруулцгаая!" сэдэвт нийтийн өргөдлийг Улсын Их Хурлын Нийтийн өргөдөл, гомдлын petition.parliament.mn цахим системд хяналт шалгалт явуулах саналтай ирүүлснийг зохих журмын дагуу нийтлэхэд уг өргөдлийг 71,452 иргэн дэмжсэн санал өгсөн.

УТААНЫ СОНСГОЛ ХИЙЦГЭЭЕ! ТӨСВИЙН ЗАРЦУУЛАЛТАД ХЯНАЛТ, ҮНЭЛГЭЭ ХИЙЖ, САЙЖРУУЛЦГААЯ!

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 95 дугаар хуулийн 95.2 дахь хэсэгт нийтийн өргөдлийг хуульд заасан тоонд хүрсэн тохиолдолд Улсын Их Хурал авч хэлэлцэхээр заасны дагуу холбогдох танилцуулгыг бэлтгэн Улсын Их Хурлын даргад танилцуулан, шийдвэрлүүлэхээр холбогдох Байнгын хороонд хуваарилах, нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах арга хэмжээ авсан.

Улсын Их Хурлын D-Parliament.mn цахим системд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн 462 хууль тогтоомжийн төсөл, боловсруулж байгаа 130 хууль тогтоомжийн төслийг байршуулж, уг цахим системээр дамжуулан ирүүлсэн 8,400 гаруй саналд (давхардсан тоогоор) дүн шинжилгээ хийн, үүнээс 51 саналыг хуулийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх ажлын хэсгүүдэд танилцуулан холбогдох хуулийн төсөлд бүрэн тусгасан.

Цахим системд байршуулсан		Цахим системээр ирүүлсэн иргэдийн саналын тоо	Цахим системээр ирүүлсэн иргэдийн саналыг хуулийн төсөлд тусгасан тоо
Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөл	Боловсруулж байгаа хууль тогтоомжийн төсөл		
462	130	8,400	51

1.8.Монгол Улсын 2025 оны төсвийг хэлэлцэн батлах чиглэлээр

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийг хоёр удаа олон нийтээр хэлэлцүүлэх үйл ажиллагаанд Тамгын газраас мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын бүх талын дэмжлэг үзүүлж, төрийн эрх мэдлийн харилцан хяналт, тэнцвэрт байдлыг хангах, хууль дээдлэх үндсэн зарчмаа хэрэгжүүлэх, иргэн ба улсын эрх ашигтай холбогдсон асуудлыг хэлэлцүүлэгт дахин оруулж, парламентат ёсны эерэг хандлагыг илэрхийлэн бэхжүүлэхэд хувь нэмэр орууллаа.

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуулиудын төслүүдтэй хамт 5 хууль, 3 тогтоолын төслийг Засгийн газраас 2024 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдөр өргөн мэдүүлснийг Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанаар 4 үе шаттай хэлэлцэж, батлахад хуульд заасны дагуу зохих дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэн ажиллаж, Байнгын хорооны хуралдаан болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар эцэслэн батлуулсан.

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан 5 хууль, Улсын Их Хурлын 4 тогтоолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр бүхэлд нь хориг тавьсантай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хоригийг хүлээн авах эсэх асуудлыг холбогдох Байнгын хорооны хуралдаан болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, Улсын Их Хурал Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хоригийг хүлээн авсан. Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан бусад хууль тогтоомжийг Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар хүчингүй болгон, алдагдалгүй төсвийн төслийг боловсруулж, мөн оны 12 дугаар сарын 10-ны дотор дахин өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгаж шийдвэрлэсэн.

Улсын Их Хурлын дээрх шийдвэрийн дагуу Засгийн газраас 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр дахин боловсруулсан Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийн хамт 11 хууль, Улсын Их Хурлын 4 тогтоолын төсөл, түүнчлэн Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулиудын төслүүдийн хамт Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Дээрх төслүүдийг Ажлын хэсэг, Байнгын хорооны хуралдаан болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж, 2024 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдөр эцэслэн батлуулсан.

1.9.Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх чиглэлээр

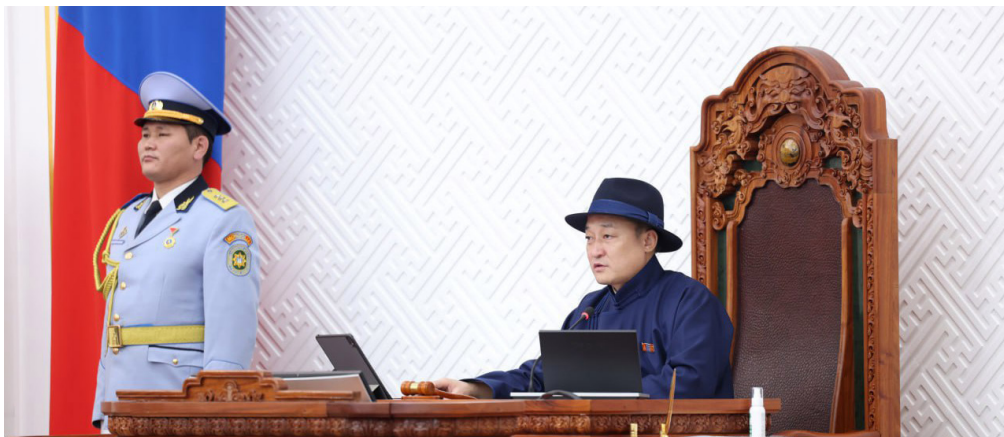
Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой 2024 онд тохиосонтой холбогдуулан анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдол, 1992 оны 01 дүгээр сарын 13-ны өдөр баталсан ардчилсан шинэ Үндсэн хуулийн үзэл санааг түгээн дэлгэрүүлэх, нийт байгууллага, иргэний үйл ажиллагааг Үндсэн хуульд бүрнээ нийцүүлэх зорилгоор гаргасан Улсын Их Хурлын даргын санаачилгын дагуу "Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулан Төрийн байгуулалтын байнгын хороогоор хэлэлцүүлэн Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар батлуулсан.

"Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой"-д зориулсан Монгол Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдааныг 2024 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр зохион байгуулсан.

Хүндэтгэлийн хуралдаанд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, гишүүд, Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, Улсын ерөнхий прокурор, Засгийн газрын гишүүд, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга, Улсын Их Хуралд ажлаа хариуцан тайлагнадаг байгууллагуудын удирдлагууд зэрэг төрийн өндөр албан тушаалтнууд, Монгол Улсад суугаа Дипломат төлөөлөгчийн газар, Олон улсын байгууллагын Монгол Улс дахь суурин төлөөлөгчдийн газрын тэргүүнүүдийг урилгаар оролцуулсан.

Хүндэтгэлийн хуралдааны үеэр Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан "Үндсэн хуулиа дээдлэн залах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолыг гаргах талаар танилцуулж, албан ёсоор хэрэгжиж эхлэхийг онцолсон бөгөөд тогтоолоор төрийн бүх байгууллага, Монгол Улсаас хилийн чанадад суугаа Дипломат төлөөлөгчийн газар Үндсэн хуулийг дээдлэн залах, Үндсэн хуулийн үзэл санаа, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголтыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын агуулгад тусган түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулах, мөн иргэн бүр Үндсэн хуулиа судлан мэдэж, айл өрх бүр Үндсэн хуулийг дээдлэн залах, Үндсэн хуулийн үзэл санаа, улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголтыг түгээн дэлгэрүүлж, тайлбарлан таниулах, сурталчлахыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагад уриалсан болно.

Ойн арга хэмжээний хүрээнд Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хороо, Улсын Их Хурал дахь Эмэгтэй гишүүдийн бүлэг хамтран /2024 оны 11 дүгээр сарын 04/ "Эмэгтэй парламентчдын чуулган-2024" арга хэмжээг зохион байгуулсан.

Төрийн шийдвэр гаргах түвшинд жендэрийн тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн парламент дахь эмэгтэйчүүдийн оролцоо, манлайлал, эв нэгдлийг бэхжүүлэх зорилготой "Эмэгтэй парламентчдын чуулган 2024" арга хэмжээнд Улсын Их Хурлын гишүүд, үе үеийн Улсын Их Хуралд гишүүнээр сонгогдон ажиллаж байсан эмэгтэйчүүд, парламентад суудалтай улс төрийн намуудын төлөөлөл, жендэрийн манлайлагч улстөрчдийн төлөөлөл, аймаг, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын эмэгтэй төлөөлөгчид, Монгол Улсад суугаа гадаад орнуудын Дипломат төлөөлөгчийн газрын тэргүүн, олон улсын байгууллагын төлөөлөл, төрийн болон төрийн бус байгууллага, эмэгтэйчүүдийн манлайллын сүлжээний төлөөлөл оролцсон.

1.10. ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Улсын Их Хурлын хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд Тамгын газар мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлэх хуулиар хүлээсэн үүргээ 2024 онд бүрэн хэрэгжүүлж ажиллалаа.

Хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулах, төслийн бүрдүүлбэрийг хангах, хэлэлцүүлж батлуулах бүхий л үе шатанд зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлэхэд ажлын хариуцлага, сахилга, хуулиар тогтоосон журам, дүрмийг чанд мөрдөж ажилласнаар өнгөрсөн онд 475 хууль, 140 тогтоол батлуулсан бөгөөд 2023 онтой харьцуулахад анхдагч хууль 36.3 хувиар, хуульд өөрчлөлт оруулах хууль 22.4 хувиар, Улсын Их Хурлын тогтоол 13.6 хувиар тус тус өссөн байна.

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар 435 асуудал хэлэлцсэн нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 10.5 хувиар өссөн үзүүлэлт юм.

2024 онд Байнгын, дэд, түр хороодын 132 тогтоолыг батлуулж, хууль тогтоомжийн төслийн хэлэлцүүлгийн бэлтгэл ажлыг хангах хүрээнд холбогдох Байнгын болон дэд, түр хороодын нийт 472 санал, дүгнэлт, танилцуулгыг бэлтгэж нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 7.8 хувиар өссөн байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2024 оны 03, 04 дүгээр дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрсөнтэй холбогдуулан Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Татварын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиудын төслүүдийг боловсруулж, Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэн батлууллаа.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 02 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарьт тусгагдсан 32 хуулиас 8 хууль, Улсын Их Хурлын 1 тогтоолыг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн батлахад мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлсэн нь Улсын Их Хурлаас дэвшүүлсэн эрх зүйн шинэтгэлийг хэрэгжүүлэхэд бодитоор нөлөөлсөн.

Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 187 дугаар захирамжаар "Хүний эрхэд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийх аргачлал"-ыг баталсан байдаг. Уг аргачлалыг ашиглан 4 хуулийн төсөлд үнэлгээ хийсэн бөгөөд цаашид энэхүү аргачлалыг боловсронгуй болгох чиглэлээр ажиллаж байна.

Хүний эрх, жендэрийн эрх тэгш байдлыг парламентын түвшинд бүрдүүлэх чиглэлээр 2024 оны тавдугаар сард Олон Улсын Парламентын Холбоотой хамтран ажиллах Санамж бичгийг сунгаж, хүний эрх, жендэрийн асуудлаарх парламентын өөрийн үнэлгээний үр дүнг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд жендэрийн асуудлаарх холбогдох байгууллагын тайлан, илтгэл, мэдээллийг сонсох асуудлыг нэмж оруулах чиглэлээр санал боловсруулсан. Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 115 дугаар зүйлийн 115.2.6 дахь заалтад "төрийн албан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын төлөв байдал, жендэрийн ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авсан арга хэмжээний явц, үр дүнгийн талаарх Төрийн албаны зөвлөлийн

тайланг 2 жил тутам Төрийн байгуулалтын байнгын хороо" сонсох зохицуулалтыг тусгасан ба "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө"-нд Олон Улсын Парламентын Холбооноос ирүүлсэн жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахтай холбоотой саналыг тусгасан.

Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийг хэлэлцэх үйл ажиллагаанд бүх талын дэмжлэг үзүүлж, төрийн эрх мэдлийн харилцан хяналт, тэнцвэрт байдлыг хангах, хууль дээдлэх үндсэн зарчмаа хэрэгжүүлэх, иргэн ба улсын эрх ашигтай холбогдсон асуудлыг хэлэлцүүлэгт дахин оруулж, парламентат ёсны эерэг хандлагыг илэрхийлэн бэхжүүлэхэд хувь нэмэр орууллаа.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

1. Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх хууль тогтоомжийн төсөл нь хуульд заасан шаардлага болон бүрдүүлбэр хангасан эсэхийг хянах, хууль тогтоомжийн төслийг зохих журмын дагуу өргөн мэдүүлэх бэлтгэлийг хангана.

- Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх анхдагч хуулийн төсөл болон шинэчилсэн найруулгын төсөл, тэдгээртэй хамт өргөн мэдүүлэх хууль тогтоомжийн төсөлд хийх хууль зүйн дүн шинжилгээ, хууль зүйн дүгнэлтийн чанар, үр нөлөөг сайжруулна.

- Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслийн эхийг барьж холбогдох байнгын хорооны хуралдаан болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэхэд анхдагч хуулийн төсөл болон шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй холбогдуулан хууль тогтоомжийн хоорондын уялдааг хангах зорилгоор шаардлагатай бол холбогдох бусад хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг боловсруулна.

2. Хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог хангах чиглэлээр дэмжлэг үзүүлж ажиллана.

- Хууль тогтоомжийн төсөлд санал авах ажиллагааг эрхлэн гүйцэтгэх, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, холбогдох байгууллага, иргэд олон нийтээс ирүүлсэн саналыг авна.

- Нийтийн ашиг сонирхол хөндсөн тодорхой асуудлаар Улсын Их Хурлын нийтийн өргөдөл, гомдлын цахим системээр дамжуулан иргэдээс ирүүлсэн өргөдлийг хуульд заасан шаардлага хангасан эсэхийг хянаж, иргэний гаргасан өргөдлийг Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.4 дэх хэсэгт заасан тооны иргэд дэмжсэн саналыг Улсын Их Хуралд танилцуулна.

3. Хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулах, төлөвлөх, өргөн мэдүүлэх, хэлэлцэх, олон нийтээр хэлэлцүүлэх, батлах, биелэлтэд хяналт тавих, олон нийтэд сурталчлах бүх үе шатанд шинжлэх ухаанд суурилсан инновац, технологийн дэвшлийг дэмжинэ.

- Хууль тогтоомжийн төслийг цахим гарын үсэг ашиглан цахим системд байршуулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

- Хууль, хууль хоорондын зөрчил, хийдэл, давхардлыг арилгах суурь дэд бүтцийг хиймэл оюун, технологи ашиглан бүрдүүлнэ.

4. Хүний эрх, жендэрийн мэдрэмжтэй хууль тогтоох үйл ажиллагааг төлөвшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

- Хууль тогтоомжийн төсөл хүний эрхийг хангасан эсэхийг үнэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгоно.

- Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг илүү өргөн хүрээнд буюу төсөв, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл, хууль тогтоомжийн төслийг баталснаар тухайн хууль тогтоомжийн үйлчлэх хүрээнд хамрагдах иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үүсэх зардлыг тооцож, дүгнэлт гаргахтай холбоотой судалгаа хийж, шаардлагатай тохиолдолд Улсын их Хурлын гишүүдээс санаачлан боловсруулах хуулийн төслийн зардлын тооцоог гаргахад ашиглана.

- Хууль тогтоох, хянан шалгах үйл ажиллагаанд иргэд, сонгогчид, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангах, иргэдээс санал авахад дэвшилтэт арга хэрэгслийг ашиглах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох хүрээнд холбогдох хуулийн төслийг боловсруулна.

Хоёр.УЛСЫН ИХ ХУРЛААС ХЯНАН ШАЛГАХ БҮРЭН ЭРХЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

- 2.1. Хууль тогтоомжийн биелэлтэй танилцах хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа
- 2.2. Улсын Их Хурлын гишүүний асуулга, асуултын талаар
- 2.3. Нэгдсэн хуралдаанд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хийсэн мэдээллийн талаар
- 2.4. Тайлан, илтгэл, мэдээлэл хэлэлцсэн талаар
- 2.5. Улсын Их Хурлаас зохион байгуулсан хяналтын сонсгол
- 2.6. Хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд хийсэн дүн шинжилгээ, үр дагаврын үнэлгээ
- 2.7. Төсвийн хяналт, шинжилгээ
- 2.8. Улсын Их Хурлаас хийх хяналт шалгалтын ажилд төрийн хяналт шалгалтын эрх бүхий байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулах чиглэлээр
- 2.9. Дүгнэлт, зорилт

Хоёр.УЛСЫН ИХ ХУРЛААС ХЯНАН ШАЛГАХ БҮРЭН ЭРХЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2023 онд оруулсан өөрчлөлтийн дагуу Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2024 оны 5 дугаар сарын 16-ны өдөр баталлаа.

Энэхүү хуулиар Улсын Их Хурлын гишүүдийн тооны өөрчлөлт, сонгуулийн холимог тогтолцоотой холбоотойгоор парламентын ардчиллыг бэхжүүлэх, хүчтэй сөрөг хүчнийг бүрдүүлэхэд тэдгээрийн хяналт шалгалтын эрх хэмжээг нэмэгдүүлэн, Улсын Их Хурлаас зохион байгуулах хяналтын сонсгол явуулах хүсэлт гаргах гишүүний тоо, хянан шалгах түр хорооны бүрэлдэхүүний тоог нэмэгдүүлсэн.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын төлөвлөлтийг бодитой болгон, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын цаглаврыг Улсын Их Хурлын тогтоолоор батлахаас гадна хяналт шалгалтын тогтолцоог сайжруулах чиглэлээр Улсын Их Хурлаас баталсан шийдвэрийн биелэлтийг тогтмол хэлэлцэх, Улсын Их Хурлын төсвийн хяналт шалгалтыг өргөжүүлэн, төсвийн боловсруулалтын үе шатанд тавих хяналтыг бий болголоо.

Мөн Улсын Их Хурлаас явуулах хяналт шалгалтын зорилго, үйл ажиллагааг Засгийн газар болон төрийн бусад байгууллагын хяналт шалгалттай давхцуулахгүй, харилцан уялдаатай байх зохицуулалтыг тусгасан.

2.1.Хууль тогтоомжийн биелэлттэй танилцах хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 36 дугаар тогтоолоор "Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны намрын ээлжит чуулганы хугацаанд хийх төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын цаглавар"-ыг анх удаа батлав.

2.1.1.Хяналт шалгалтын ажлын хэсгийн үйл ажиллагааны талаар

2024 онд шинэчлэн баталсан Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулиар ажлын хэсэг байгуулахад тавих шаардлагыг нэмэгдүүлж, ажлын хэсгийн үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх хүрээнд жил бүрийн 12 дугаар сард багтаан ажлын хэсгийн явц, тайлан, үр дүнг холбогдох Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэж, ажлын хэсгийн үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэх, эсхүл татан буулгах шийдвэр гаргах эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр бий болгосон.

2024 онд тодорхой асуудлаар шалган судлах, хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангуулах, эрчимжүүлэх, хяналт шалгалт хийх, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох санал, дүгнэлт боловсруулах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий 18 ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар, 20 ажлын хэсгийг Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулсан бөгөөд эдгээр 38 ажлын хэсэгт /давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 338 гишүүн ажилласан/ мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Улсын Их Хурлаас хяналт шалгалтын ажлын хэсгийн тайлан, санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллагад үүрэг, чиглэл өгч, хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангуулах, эрчимжүүлэх, зохион байгуулалтын болон санхүүжилттэй холбоотой арга хэмжээ авч ажиллах чиглэлээр Улсын Их Хурлын 3 тогтоолыг батлахад Тамгын газрын зүгээс мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсэг

"Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө" нь "Хүн төвт, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн үзэл санаа" бүхий алсын хараа, эрхэм зорилго, үнэт зүйлсийг нэгтгэн тодорхойлсон. Энэхүү стратеги төлөвлөгөөний нэг үндсэн чиглэл болох хууль тогтоомжийн чанар, хэрэгжилтийг сайжруулах хүрээнд Парламент 2.0 "Гурван төгөлдөршил" бодлогыг хэрэгжүүлж, хяналт шалгалтын ажлыг эрчимжүүлэн ажиллаж байна.

Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлаас хүн төвтэй, цаг үеийн шаардлагад нийцсэн, ойлгомжтой хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийн чанар, хэрэгжилтийн хяналтыг сайжруулж, үр нөлөөг дээшлүүлэх, Парламентын хяналт шалгалтын тогтолцоог боловсронгуй болгож, үр дүнд чиглэсэн, хариуцлага хүлээх тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор 2024 онд Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар байгуулагдсан 18 ажлын хэсэг удирдамжид заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажилласан.

Ажлын хэсгийн хүрээнд олон нийтийн оролцоог хангаж, хяналт шалгалтын ил тод байдлыг сайжруулах зорилгоор холбогдох асуудлаар газар дээр нь очиж танилцах, олон нийтийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан бол доор дурдсан ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа дуусгавар болсон байна.

- ✓ Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдрийн 25 дугаар захирамжаар байгуулсан "Газрын тухай болон Ашигт малтмалын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, газрын зөвшөөрөл олголт, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувийг тооцох, төлбөр ногдуулах, тайлагнах, төсөвт төлөх үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийж санал, дүгнэлт гаргах, хянан шалгах түр хороо байгуулах бэлтгэл хангах" үүрэг бүхий ажлын хэсэг 2024 оны 4 дүгээр сарын 11-ний өдөр Эдийн засгийн байнгын хорооны хуралдаанд тайлангаа танилцуулсан. Ажлын хэсгийн санал, дүгнэлтийг үндэслэн Улсын Их Хурал 2024 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдөр "Хянан шалгах түр хороо байгуулах тухай" 25 дугаар тогтоол баталсан.
- ✓ Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 4 дүгээр сарын 05-ны өдрийн 49 дүгээр захирамжаар "Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хуулийн төслийг Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах, гурилын үнийг зохиомлоор нэмэгдүүлж байгаа эсэхийг хянан шалгах" үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулсан.

Ажлын хэсгийн гишүүд гурилын үйлдвэрүүдэд ажиллаж, нөхцөл байдал, гурил үйлдвэрлэсэн хэмжээ, нөөц, үнийн талаар болон импортын гурилын гаалийн албан татвараас чөлөөлөх асуудлын талаар ажиллагсдын төлөөлөлтэй уулзалт хийх, тариалан эрхлэгчидтэй уулзалт зохион байгуулах зэргээр удирдамжид заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлж, "Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 4 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 31 дүгээр тогтоолыг батлуулсан бөгөөд Тамгын газар ажлын хэсгийн гишүүдэд мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан ажлын хэсэг

2024 онд Байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан тодорхой асуудлаар шалган судлах, хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт шалгалт хийж, холбогдох санал, дүгнэлт, шийдвэрийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий 20 ажлын хэсэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, тулгамдаж байгаа асуудлын талаар холбогдох төрийн байгууллагын мэдээллийг сонсох үйл ажиллагаа, нөхцөл байдлыг газар дээр нь очиж судлах, орон нутагт ажиллах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэн ажилласан. Ажлын хэсгүүд санал, дүгнэлтээ Байнгын хороонд шаардлагатай тохиолдолд нэгдсэн хуралдаанд танилцуулж удирдамжид заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажиллаж, холбогдох шийдвэрийг батлуулсан. Тухайлбал,

Хууль зүйн байнгын хорооны 2020 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн 09 дүгээр тогтоолоор байгуулагдсан "Монгол Улс олон талт олон улсын гэрээнд нэгдэн орсноор хүлээсэн үүргийн хэрэгжилтийн тайланг холбогдох олон улсын байгууллагад хүргүүлэх, тайлантай холбогдуулан олон улсын байгууллагаас ирүүлсэн зөвлөмжийн дагуу хэрэгжүүлж байгаа ажлын явц байдалтай танилцах, санал, дүгнэлт боловсруулах" үүрэг бүхий ажлын хэсэг үйл ажиллагааны тайлан, санал, дүгнэлт, шийдвэрийн төслөө 2024 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаанд, 2024 оны 3 дугаар сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанд тус тус тайлангаа танилцуулж, "Монгол Улсын нэгдэн орсон олон талт олон улсын гэрээний хэрэгжилтийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" 24 дүгээр тогтоолыг батлуулсан.

2.1.2.Хянан шалгах түр хорооны үйл ажиллагаа

2024 онд Улсын Их Хурлын тогтоолоор байгуулагдсан Эмийн үнийн өсөлтийн шалтгаан, нөхцөлийг хянан шалгах, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой зарим компаниудын нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспортын үйл ажиллагаа болон "Ногоон автобус", Ашигт малтмал хайх, ашиглахтай холбоотой асуудлаарх нийт 4 Хянан шалгах түр хороо ажиллаж, иргэд, олон нийтийн мэдэх эрхийг хангахад бодитой хувь нэмэр орууллаа.

Хянан шалгах түр хороод нотлох баримтыг шинжлэн судлах, сонсгол зохион байгуулж, холбогдох гэрч, албан тушаалтнаас мэдүүлэг авах, тусгай шинжээч, хянан шалгагч томилох зэргээр асуудлыг тал бүрээс нь шинжлэн судалж, бодит мэдээллийг ард түмэндээ ил болгох замаар Үндсэн хуулийн эрх мэдлийн хяналт-тэнцлийг хангаж ажилласан бөгөөд хянан шалгах түр хороодын ажлын үр дүнг Улсын Их Хурал хэлэлцэж, холбогдох шийдвэрийг гаргаад байна.

**Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 60 дугаар тогтоолоор байгуулсан
"Эмийн үнийн өсөлтийн шалтгаан, нөхцөлийг хянан шалгах
үүрэг бүхий Хянан шалгах түр хороо"**

Хянан шалгах түр хорооны даргаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэн, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Батлут, Б.Бейсен, Б.Жаргалмаа, М.Оюунчимэг, Ц.Сандаг-Очир, Ц.Туваан нар ажилласан.

Түр хороонд иргэдээс эмийн үнийн өсөлт, чанар, түүнд тавих хяналтын тогтолцоо болон төрийн хүнд суртал, эм, хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүний зохисгүй хэрэглээ зэрэг асуудлын талаар олон баримт, мэдээлэл цугларсан бөгөөд нийт 1,164 албан тушаалтанд хамаарах 6,200 нотлох баримт, 153,000 ширхэг цаасан баримт, 85,000 цахим файл бүрдсэн.

Мөн нотлох баримт цуглуулах хүрээнд 150 орчим хүнтэй уулзалт, ярилцлага хийж, Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хяналт зохицуулалтын газрын Эмийн шинжлэх лаборатори, Зоонозын өвчин судлалын үндэсний төвийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийн нөөцийн агуулах,

"Чингис хаан" олон улсын нисэх онгоцны буудлын Гаалийн газар болон эмийн агуулах, Говь-Алтай аймгийн эмийн сан, эм ханган нийлүүлэх байгууллага, эмнэлгийн байгууллагын эм, эмнэлгийн хэрэгслийг хадгалж байгаа агуулахын нөхцөл байдал, Замын-Үүд, Сэлэнгэ аймаг дахь гаалийн газар, Алтанбулаг боомтын үйл ажиллагаа, эм, эмнэлгийн хэрэгслийн талаарх хилийн болон гаалийн хяналтын үйл ажиллагаатай газар дээр нь очиж танилцсан.

Тус Хянан шалгах түр хороо тусгай шалгалтын сэдвийн хүрээнд цуглуулсан нотлох баримтад үндэслэн 2024 оны 4 дүгээр сарын 15-17-ны өдрүүдэд нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг Төрийн ордонд зохион байгуулсан бөгөөд уг сонсголыг Эмийн хүртээмж, Үнийн өсөлтийн шалтгаан нөхцөл, Эмийн бүртгэл, хяналт гэсэн үндсэн гурван сэдвийн хүрээнд нийт 32 асуудлаар явуулж, мэдэгдэх хуудас хүргүүлсэн нийт 119 гэрчээс 83.2 хувийг оролцуулж, тайлбар, мэдээллийг нь сонссон.

Тус Хянан шалгах түр хороо нь 2024 оны 5 дугаар сарын 02-ны өдөр нэгдсэн хуралдаанд тайлан, санал, дүгнэлтээ танилцуулж татан буугдсан бөгөөд түр хорооны үйл ажиллагаатай холбогдуулан Улсын Их Хурлаас "Монгол Улсын Их Хурлын хянан шалгах түр хорооноос эмийн үнийн өсөлтийн шалтгаан, нөхцөлд хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" 38 дугаар тогтоолыг баталсан болно.

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 63 дугаар тогтоолоор байгуулсан "Төрийн болон орон нутгийн өмчит, өмчийн оролцоотой зарим компаниудын нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспортын үйл ажиллагаа болон бусад бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авалтын үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх, нотлох баримтыг шинжлэн судлах нээлттэй сонсгол зохион байгуулах, иргэд, олон нийтийг мэдээллээр хангах, хяналт шалгалтын тайланг Улсын Их Хуралд танилцуулах" үүрэг бүхий Хянан шалгах түр хороо

Хянан шалгах түр хорооны даргаар Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Э.Бат-Амгалан, Г.Ганболд, Б.Жаргалмаа, Ж.Бат-Эрдэнэ, М.Оюунчимэг, Ж.Сүхбаатар, цөөнхийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн С.Ганбаатар, Д.Ганбат, Т.Доржханд, О.Цогтгэрэл нар ажилласан.

Хянан шалгах түр хороо хуульд заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд 5 хянан шалгагч, 11 шинжээчийг томилон 4 сарын хугацаанд төрийн өмчит "Эрдэнэс Тавантолгой" хувьцаат компани, орон нутгийн өмчийн оролцоотой "Тавантолгой" хувьцаат компаниудын нүүрс

олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспортын үйл ажиллагаа болон бусад бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авалтын үйл ажиллагаанд иж бүрэн хяналт шалгалт явуулсан.

Тус Хянан шалгах түр хороо нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг 2023 оны 12 дугаар сарын 04-07-нд, мөн сарын 18-22-ны өдрүүдэд зохион байгуулсан бөгөөд сонсголоор Хянан шалгах түр хорооны 2023 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 19 дүгээр тогтоолоор баталсан нотлох баримтыг шинжлэн судлах дарааллын дагуу нийт 60 сэдвээр нотлох баримтыг шинжлэн судалсан бөгөөд холбогдох гэрчүүдээс асуулт асууж, гэрч, шинжээч, хянан шалгагчаас хариулт, тайлбар авч, сонсголд давхардсан тоогоор нийт 577 гэрч оролцуулахаар мэдэгдэх хуудас хүргүүлснээс 419 /72.6 хувь/ гэрч хүрэлцэн ирж оролцсон болно.

Хянан шалгах түр хорооны нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголд 16 хянан шалгагч, шинжээч ажиллаж, ажиглагчаар Нээлттэй нийгэм форум, "Цогц хөгжлийн үндэсний төв ТББ-ын төлөөлөл", Сонсгол даргалагчийн урилгаар Улсын ерөнхий прокурорын газар, Нийслэлийн прокурорын газар, Эрүүгийн цагдаагийн албаны Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх газар зэрэг төрийн байгууллагуудын холбогдох албан тушаалтнууд оролцсон.

Хянан шалгах түр хороо тайлан, санал, дүгнэлтээ 2024 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдөр Улсын Их Хуралд танилцуулсан бөгөөд Улсын Их Хурал "Монгол Улсын Их Хурлын Хянан шалгах түр хорооноос "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК, "Тавантолгой" ХК-ийн нүүрс олборлолт, борлуулалт, тээвэрлэлт, экспорт, бусад бараа, ажил, үйлчилгээний худалдан авах үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" 09 дүгээр тогтоолоор Засгийн газарт үүрэг, чиглэл өгсөн.

**Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 13 дугаар тогтоолоор байгуулсан
"Нийслэлийн нийтийн тээврийн чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, парк шинэчлэх
шаардлагын дагуу 2023 онд худалдан авсан автобусны худалдан авах ажиллагаанд
хяналт шалгалт хийх" үүрэг бүхий Хянан шалгах түр хороо**

Хянан шалгах түр хорооны даргаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Бат-Эрдэнэ, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн П.Анужин, Д.Батлут, Х.Ганхуяг, Ц.Даваасүрэн, Г.Тэмүүлэн, Ж.Чинбүрэн, Ж.Батсуурь, Н.Ганибал, С.Одонтуяа, Т.Доржханд нар ажилласан.

Тус Хянан шалгах түр хорооны гишүүд Нийслэлийн нийтийн тээврийн автобус худалдан авах үйл ажиллагаанд хамаарах баримт бичиг, материалыг иж бүрэн, зохих шаардлага хангуулан шуурхай гаргуулах ажлын хүрээнд хянан шалгагч, шинжээчдийн баг нийт 20 байгууллага, албан газарт хандаж, нийт 6,729 хуудас баримт материалыг нотлох баримтаар бүрдүүлсэн. Мөн нөхцөл байдалтай газар дээр нь танилцах ажлын хүрээнд Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар, Голомт банк, Худалдаа хөгжлийн банк, Тээвэр хөгжлийн банк, МҮОНРТ, Нийслэлийн нийтийн тээврийн газар, "Тэнүүн-Огоо" ХХК-д тус тус очиж ажилласан.

Хянан шалгах түр хороо "Ногоон автобус" худалдан авсан гэх асуудал, тусгай шалгалтын сэдвийн хүрээнд цуглуулсан нотлох баримтад үндэслэн 2024 оны 5 дугаар сарын 21, 22-ны өдрүүдэд нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг зохион байгуулж, худалдан авах ажиллагааг шуурхай зохион байгуулсан үндэслэл, шалтгаан, автобус нийлүүлэх гүйцэтгэгчтэй байгуулсан гэрээний хэрэгжилт, худалдан авсан автобусны техникийн үзүүлэлт гэсэн үндсэн гурван сэдвийн хүрээнд 6 асуудлаар хөтлөн явуулсан болно.

Сонсголд мэдэгдэх хуудас хүргүүлсэн нийт 96 гэрчээс 66.7 хувь нь оролцож, телевиз, цахим сүлжээгээр шууд дамжуулан иргэдийн мэдэх эрхийг ханган ажилласан.

Хоёр өдрийн турш үргэлжилсэн сонсголд нийслэлийн нийтийн тээврийн автобус худалдан авах ажиллагааны талаар гэрч, хянан шалгагч, шинжээч, албаны хүмүүсээс асуулт асууж, хариулт авч, гарц, шийдэл эрэлхийлсэн.

Энэхүү сонсгол нь Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй "5Ш" ажиллагааны үргэлжлэл болсон төдийгүй танил тал, харилцаа хамаарал, сайд, удирдах албан тушаалтнуудын түвшинд төрийн худалдан авах ажиллагааны нөхцөл байдал ямар байгааг ард иргэдэд ойлгуулж, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, болохгүй бүтэхгүй байгаа бүхний үүд хаалгыг хаах, иргэд, олон нийттэй хамтран төрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, асуудлыг үнэн зөв, бодит байдлаар тодорхойлж, тухай бүр шуурхай шийдвэрлэхийн төлөө ажиллалаа.

Хянан шалгах түр хороо санал, дүгнэлтдээ худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулахдаа хууль дээдлэх зарчмыг баримталж, холбогдох хууль, журмыг мөрдөх, эрх бүхий байгууллагаас өгсөн зөвлөмж чиглэлийг хэрэгжүүлж ажиллах, төрийн захиргааны байгууллагуудын шат шатны үүрэг, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулах зайлшгүй шаардлагатай талаар тусгаж, уг санал, дүгнэлтээ 2024 оны 6 дугаар сарын 05-ны өдөр нэгдсэн хуралдаанд танилцуулснаар татан буугдсан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 25 дугаар тогтоолоор байгуулсан "Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт" хийх үүрэг бүхий Хянан шалгах түр хороо

Хянан шалгах түр хорооны даргаар Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Цэрэнпунцаг, гишүүдэд Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энх-Амгалан, Ц.Сандаг-Очир, цөөнхийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн Ш.Адъяаа, Т.Доржханд нар ажилласан.

Хянан шалгах түр хороо тусгай шалгалтын хүрээ хязгаарыг ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох үйл ажиллагаа, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийг бүртгэх үйл ажиллагаа, тусгай зөвшөөрлөөр олгосон газар, түүний хэвлийг зориулалтын дагуу ашиглаж байгаа эсэх, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид төлбөр, татвар ногдуулах, тайлагнах, хянах, хураах үйл ажиллагаа гэж тогтоосон.

Хянан шалгах түр хороо холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд 5 хянан шалгагч, 8 шинжээчийг томилж, хамаарлыг тогтоох үүрэг бүхий 4 программ хангамжийн инженерийг ажиллуулж, 2024 оны 5 дугаар сарын 29, 30-ны өдрүүдэд нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголыг зохион байгуулсан.

Хянан шалгах түр хорооны нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголд ажиглагчаар "Уул уурхайн мэргэжлийн холбоодын Зөвлөл" ТББ, "Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци" ТББ, "Хил хязгааргүй алхам" ТББ-ын төлөөлөл, сонсгол даргалагчийн урилгаар Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Хүний эрхийн Үндэсний комисс зэрэг төрийн байгууллага, хууль хяналтын байгууллагуудын холбогдох албан тушаалтнууд оролцсон.

Сонсголын үеэр нотлох баримтыг шинжлэн судалсан шинжээчийн дүгнэлт, хянан шалгагчдын тайланг сонсож, шаардлагатай бичмэл нотлох баримтуудыг танилцуулсан. Мөн холбогдох гэрчүүдээс асуулт асууж, гэрч, шинжээч, хянан шалгагчаас тайлбар, хариулт авсан бөгөөд сонсголд давхардсан тоогоор нийт 164 гэрчид мэдэгдэх хуудас хүргүүлснээс 116 /70.7 хувь/ гэрч хүрэлцэн ирж оролцсон.

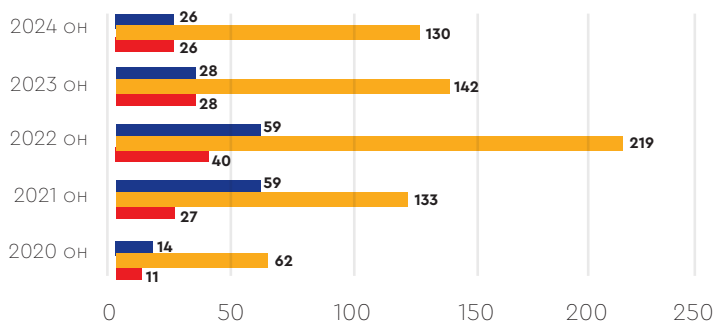
Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой Улсын Их Хурлаас хийсэн хяналт шалгалтыг цаашид үргэлжлүүлэн тодорхой сэдвээр нарийвчилж хийх шаардлагатай гэж Хянан шалгах түр хорооны гишүүд үзэж, 2024 оны 6 дугаар сарын 05-ны өдөр тайлан, санал, дүгнэлтээ Улсын Их Хуралд танилцуулснаар татан буугдсан. Улсын Их Хурал Хянан шалгах түр хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан "Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийсэнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" 62 дугаар тогтоолоор Засгийн газарт хугацаатай үүрэг, чиглэл өгсөн.

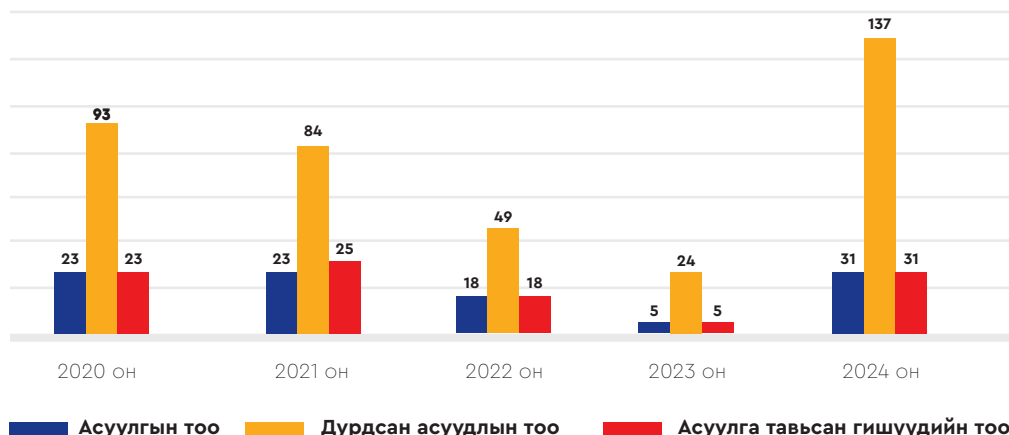
2.2. Улсын Их Хурлын гишүүний асуулга, асуултын талаар

АСУУЛГА: Тайлант хугацаанд давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 18 гишүүнээс Монгол Улсын Ерөнхий сайд /цаашид "Ерөнхий сайд" гэх/, Засгийн газрын гишүүн, Улсын Их Хурлаас бүрэлдэхүүн, удирдлагыг нь сонгож, томилдог байгууллагын даргад хандан 26 асуулгыг 130 асуудлаар тавихад асуулгын төслийг хянаж, хариуг хуульд заасан хугацаанд хүлээн авахад хяналт тавьж ажилласан.

Асуулга тавьсан гишүүдээс ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу дараах 2 асуулгын хариуг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн байна. Үүнд;

- ✓ Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Батсууриас Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэд хандаж Эрчим хүчний шинэ эх үүсвэрийн талаар тавьсан асуулгын хариуг 2024 оны 3 дугаар сарын 22-ны өдөр;
- ✓ Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөрөөс Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэд хандаж Монгол Улсын сэргээгдэх эрчим хүчний үнэ тариф, баримталж байгаа бодлогын хэрэгжилт, хэтийн төлөвийн талаар тавьсан асуулгын хариуг 2024 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдөр;

АСУУЛТ: Давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 31 гишүүнээс Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын Их Хурлаас бүрэлдэхүүн, удирдлагыг нь сонгож, томилдог байгууллагын даргад хандан 31 асуултыг 137 асуудлаар тавихад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж, асуултын хариуг хуульд заасан хугацаанд хүлээн авахад хяналт тавьж ажилласан.

Улсын Их Хурлын гишүүний дараах 3 асуултын хариуг Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн. Үүнд:

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяагаас Барилга, хот байгуулалтын сайд Ц.Даваасүрэнд хандаж "Барилга байгууламж газар хөдлөлтөд тэсвэртэй эсэх талаар" тавьсан асуултын хариуг Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар;

Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхтуяагаас Боловсролын сайд П.Наранбаярт хандаж "Боловсролын салбарын багш, ажилтны цалин хөлс, нийгмийн баталгааны талаар" тавьсан асуултыг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны хуралдаанаар;

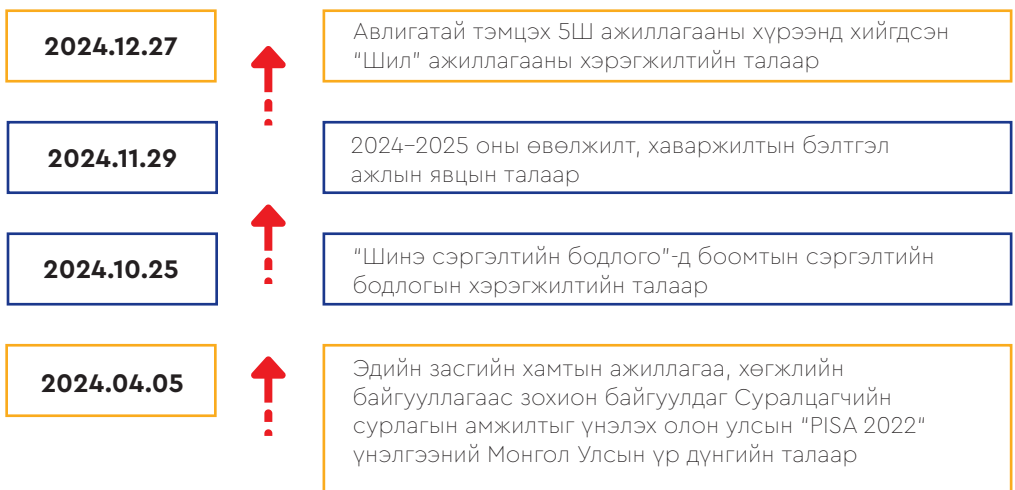
Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалангаас Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэд хандаж "Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талаар" тавьсан асуултын хариуг Аж үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлсэн болно.

2.3.Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Монгол Улсын ерөнхий сайдын хийсэн мэдээллийн талаар

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль шинэчлэн батлагдсантай холбогдуулан Ерөнхий сайд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн Баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаанд мэдээлэл хийдэг болсон.

Нэгдсэн хуралдаанд Ерөнхий сайдын мэдээлэл хийхтэй холбогдуулан Тамгын газар хуульд заасан зохион байгуулалтын ажлыг гүйцэтгэсэн бөгөөд тайлант хугацаанд дараах 4 мэдээллийг нэгдсэн хуралдаанд хийсэн. Үүнд:

- ✓ 2024 оны 4 дүгээр сарын 05-ны өдөр "Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас зохион байгуулдаг Суралцагчийн сурлагын амжилтыг үнэлэх олон улсын "PISA 2022" үнэлгээний Монгол Улсын үр дүнгийн талаар" сэдвийн хүрээнд Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Энх-Амгалан;
- ✓ 2024 оны 10 дугаар сарын 25-ны өдөр "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-д тусгагдсан Боомтын сэргэлтийн бодлогын хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийг Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүн, Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Л.Гантөмөр;
- ✓ 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдөр "2024–2025 оны өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл ажлын явцын талаар" мэдээллийг Монгол Улсын Шадар сайд, Улсын онцгой комиссын дарга С.Амарсайхан;
- ✓ 2024 оны 12 дугаар сарын 27-ны өдөр "Авлигатай тэмцэх 5Ш ажиллагааны хүрээнд хийгдсэн "Шил" ажиллагааны хэрэгжилтийн талаар" мэдээллийг Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ хийсэн.

Тамгын газар нэгдсэн хуралдаанд Ерөнхий сайдын хийх мэдээлэлтэй холбогдуулан сэдвийг d.parliament.mn цахим хуудсанд байршуулж, иргэдээс ирүүлсэн асуултыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.10 дахь хэсэгт заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь намын бүлгүүдэд тухай бүр хүргүүлэн ажиллалаа.

2.4.Тайлан, илтгэл, мэдээлэл хэлэлцсэн талаар

Байнгын, дэд хорооны хуралдаанаар нийт 23 удаа Засгийн газар, Улсын Их Хурлаас бүрэлдэхүүн, удирдлагыг нь сонгож, томилдог байгууллагын тайлан, илтгэл, мэдээллийг хэлэлцсэн бөгөөд давхардсан тоогоор Улсын Их Хурлын 168 гишүүн 461 асуулт, санал хэлсэн байна.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэгт заасан тайлан, илтгэл, мэдээллийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэх хүрээнд дараах 7 байгууллагын тайланд Тамгын газраас дүн шинжилгээ хийж, танилцуулгыг холбогдох Байнгын хороодод хүргүүлж ажиллалаа. Үүнд:

ТББХ

Төрийн албаны зөвлөлөөс хууль тогтоомжоор хүлээсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлсэн талаарх 2023 оны тайлан

ЭЗБХ

Статистикийн тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийн талаарх Үндэсний статистикийн хорооны 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан

ХЗБХ

Хүний эрхийн Үндэсний комиссын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2023 оны тайлан

ТБХ

Төрийн аудитын байгууллагын 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан

НББХ

Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан

НББХ

Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан

ЭЗБХ

Банкны үйл ажиллагаанаас бусад санхүүгийн үйлчилгээг зохицуулах, хянахтай холбогдсон хууль тогтоомжийн биелэлтийн талаарх Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан

2.5. Улсын Их Хурлаас зохион байгуулсан хяналтын сонгол

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дагуу 2 удаа хяналтын сонгол зохион байгуулахад хууль тогтоомжид заасан чиг үүргийн дагуу мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж ажиллалаа.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-аар гишүүдийн тооны өөрчлөлттэй уялдуулан хяналтын сонгол явуулах хүсэлт гаргах гишүүний тоо 9 байсныг 15 болгон нэмэгдүүлэв.

"Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт"-ийн талаарх хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын сонгол

Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баярмаа нарын 22 гишүүнээс Улсын Их Хурлын даргад хандан тавьсан хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын сонсголыг зохион байгуулах хүсэлтийн дагуу 2024 оны 8 дугаар сарын 15-ны өдөр, Хууль зүйн байнгын хороо хуралдаж, хяналтын сонсголын сэдвийг "Эрүүдэн шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт" хэмээн тогтоож, сонсгол даргалагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийг томилсон болно.

Сонсголыг 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр зохион байгуулж, сонсголд Хууль зүйн байнгын хорооны гишүүдээс гадна холбогдох төрийн байгууллагын төлөөлөл, төрийн бус байгууллага, иргэд, хуулийн этгээдийн төлөөлөл бүхий нийт 106 оролцогч бүртгүүлснээс Хүний эрхийн Үндэсний комисс, Сангийн яам, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Боловсролын яам, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны яам, Эрүүл мэндийн яам болон Ерөнхий сайдын дэргэдэх Хүний эрхийг хангах Үндэсний хороо, Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар, Цагдаагийн ерөнхий газар зэрэг төрийн байгууллага, "Хүний эрх-дэвшилтэт бодлогын хүрээлэн" ТББ; "Иргэн та хүч" залуусын санаачилга, "Монголын Хүүхдийн эрхийн үндэсний төв ТББ", "Хүүхэд хамгааллын үндэсний сүлжээ" ТББ, "Гижигтэй инээд" НҮТББ, "Хүүхдийн хөгжил мэдээллийн Учрал төв" НҮТББ, "Өнөр бүл" хүүхдийн төв, "Хөөрхөн зүрх" ТББ, "Хүний эрхийн судалгааны Чандмань сэтгэл төв" НҮТББ, Бэлгийн хүчирхийллийн хохирогч хүүхдүүдийг нөхөн сэргээх "Үжин" төв ТББ зэрэг иргэд, төрийн бус байгууллагын төлөөлөл бүхий нийт 85 оролцогч оролцов.

Сонсголын тайлантай холбогдуулан төрийн болон төрийн бус байгууллагаас мэдээлэл, танилцуулга хийсэн бөгөөд Хууль зүйн байнгын хороо 2024 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн хуралдаанаараа "Улсын Их Хурлын хяналтын сонсголыг явуулсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" 09 дүгээр тогтоол баталсан.

2.6.Хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд хийсэн дүн шинжилгээ, үр дагаврын үнэлгээ

2.6.1.Монгол Улсын урт, дунд, богино хугацааны бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд хийсэн дүн шинжилгээ

Монгол Улсын Их Хурлын Хяналт шалгалтын тухай хуулийн 17.7, 18.9 19.9, 20.10 дахь хэсэгт заасны дагуу Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн² 117 дугаар зүйлийн 117.8 дахь хэсэгт Монгол Улсын урт, дунд, богино хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтэд Улсын Их Хурлын Тамгын газар дүн шинжилгээ хийнэ гэж заасны дагуу тайлант хугацаанд дараах бодлогын баримт бичгүүдэд шинжилгээ хийж, Улсын Их Хурлын гишүүдийг мэдээллээр хангаж ажилласан.

1

Монгол Улсын хөгжлийн 2023 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилт болон Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийн 2023 оны гүйцэтгэлийн тайланд хийсэн шинжилгээ;

²Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль 2021 онд батлагдсан /хүчингүй/

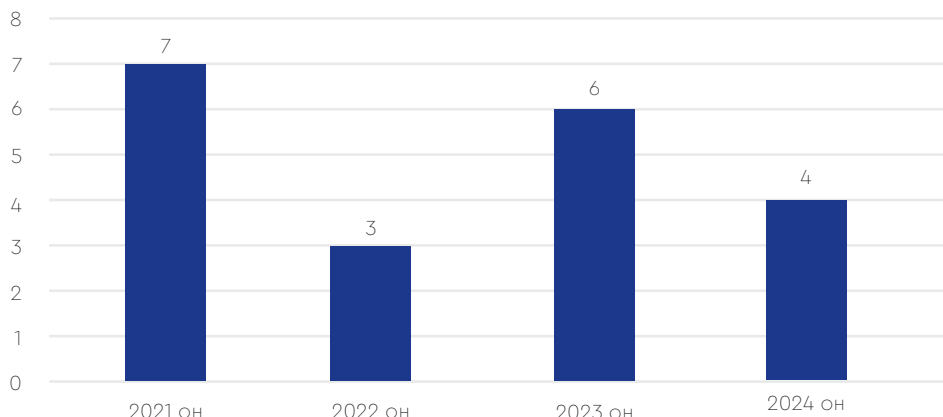
2

"Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-ийн 2020-2023 оны гүйцэтгэлийн тайланд хийсэн дүн шинжилгээ;

3

"Монгол Улсын хөгжлийн 2023 оны төлөвлөгөө"-ний гүйцэтгэлийн тайланд хийсэн дүн шинжилгээ.

Дээрх бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийг 2024 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдөр Төрийн байгуулалтын байнгын хороо болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаар, 2024 оны 3 дугаар сарын 21-ний өдөр нэгдсэн хуралдаанаар тус тус хэлэлцсэн.

2.6.2.Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд заасны дагуу Улсын Их Хурлаас хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд үр дагаврын үнэлгээ хийх эрх зүйн орчин бүрдсэн. Өнгөрсөн хугацаанд Улсын Их Хурлаас хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх байнгын тогтолцоог бүрдүүлж, 2020-2023 онд нийт 20 хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд үр дагаврын үнэлгээ хийж, тайланг холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлж ажилласан байна.

Энэ хүрээнд 2024 онд Тамгын газраас төлөвлөгөөт хяналт шалгалтын ажлын цаглаварт тусгасан дараах 3 хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, төлөвлөгөөт бус 1 зөвлөмжийн хэрэгжилтэд үр дагаврын үнэлгээ хийж, тайланг холбогдох Байнгын хороодод хүргүүллээ.

Д/д	Байнгын хорооны нэр	Хууль тогтоомжийн нэр
1	БСШУСБХ	Ерөнхий боловсролын сургуулийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ;
2	АҮББХ	Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ;
3	ТБХ	Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн сүүлийн 10 жилийн төсвийн хүрээний мэдэгдэл, төсвийн төсөөллийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ;
4	ҮАБЗ	Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн 2022 оны 5 дугаар сарын 02-ны өдрийн "Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" 01 дүгээр зөвлөмжийн хэрэгжилтийн хяналт шинжилгээ, үнэлгээ.

2.6.3.Засгийн газар, бусад байгууллагад үүрэг чиглэл болгосон Улсын Их Хурлын шийдвэрийн биелэлтэд хяналт тавьж ажилласан талаар

Улсын Их Хурлаас Засгийн газар, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагад үүрэг, чиглэл өгсөн Улсын Их Хурлын шийдвэрийн биелэлтэд дүн шинжилгээ хийж, Байнгын хороод тус бүрээр шаардлагатай мэдээллээр тухай бүр хангаж ажилласан.

Энэ хүрээнд 2024 онд Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллагад үүрэг, чиглэл өгсөн 46 хуулийн 141 хэсэг, заалт, Улсын Их Хурлын 37 тогтоолын 285 заалт, Байнгын болон дэд, түр хорооны 8 тогтоолын 75 заалтыг Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын мэдээллийн санд шинээр бүртгэж хяналтад авч ажилласан.

2024 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын мэдээллийн санд Монгол Улсын 162 хуулийн 755 хэсэг, заалт, Улсын Их Хурлын 152 тогтоолын 821 заалт, Байнгын болон дэд, түр хорооны 102 тогтоолын 799 заалт хяналтад байна.

Тамгын газрын хяналтад бүртгэгдсэн Улсын Их Хурлын шийдвэр

Он	Монгол Улсын хууль		Улсын Их Хурлын тогтоол		Байнгын, дэд, түр хорооны тогтоол	
	Хяналтад байгаа хууль	Хэсэг, заалт	Хяналтад байгаа УИХ-ын тогтоол	Заалт	Хяналтад байгаа БХ-ны тогтоол	Заалт
2020	103	391	84	314	76	408
2021	126	516	94	296	96	535
2022	154	632	106	486	109	677
2023	137	610	109	525	95	728
2024	162	755	152	821	102	799

Тайлант хугацаанд Улсын Их Хурлын шийдвэрийн биелэлтийн 2024 оны эхний хагас жилийн хэрэгжилтийн тайланд 11 Байнгын хорооны эрхлэх асуудал бүрээр шинжилгээ, хийлээ.

2.7.Төсвийн хяналт, шинжилгээ

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн дагуу Улсын Их Хурлаас Улсын төсөвт хийх хяналт шалгалтыг 2024 онд төсвийн төлөвлөлтийн, төсвийн төслийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үе шатны, төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн үе шатны, төсвийн гүйцэтгэлд хийх хяналтын хэлбэрээр хэрэгжүүллээ.

Төсвийн төлөвлөлтийн хяналт

2024 оны 5 дугаар сарын 16-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулиар Их Хурлаас хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд тавих хяналтыг нарийвчлан зохицуулж, Монгол Улсын төсвийн хяналтыг үе шат бүрд тавих боломжийг бий болгосон.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.5 дахь хэсэгт зааснаар нийт 39 төсвийн ерөнхийлөн захирагчид 2025 оны төсвийн саналаа 7 дугаар сарын 25-ны өдрийн дотор Улсын Их Хуралд ирүүлсэн. Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын 2025 оны төсвийн төслийн саналыг урьдчилан авснаар батлагдсан төсвийн хязгаартаа багтсан эсэхийг шинжлэх, 2023, 2024 оны батлагдсан төсөвтэй харьцуулан зардлын зүйл бүрээр дүн шинжилгээ хийж төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төсвийн төлөвлөлтийн байдал, бодлогын уялдааг тодорхойлоход ашиглах боломж бүрдсэн.

Төсвийн төслийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үе шатны хяналт

Монгол Улсын Засгийн газраас 2024 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдөр Улсын Их Хуралд Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төсөл, холбогдох хууль, тогтоолын төслүүдийн хамт өргөн мэдүүлсэн.

Улсын Их Хурал хууль тогтоомжийн төслүүдийг Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.4.9 дэх заалтад "Улсын Их Хурал жилийн төсвийн төслийг жил бүрийн намрын ээлжит чуулганаар хэлэлцэн 11 дүгээр сарын 15-ны дотор батлах" гэж заасны дагуу хэлэлцэж, 2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдөр баталсан. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2024 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гучин гуравдугаар зүйлийн 1.1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 8 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн Монгол Улсын 2025 оны Төсвийн тухай хууль, хамт өргөн мэдүүлж баталсан хууль тогтоомжид бүхэлд нь хориг тавьсан. Улсын Их Хурлын чуулганы 2024 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хууль болон хамт баталсан хууль тогтоомжийг хүчингүй болгож, авах арга хэмжээний тогтоолыг баталсан. Уг тогтоолоор Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төслийг 2024 оны 12 дугаар сарын 10-ны дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгасан. Үүнтэй холбогдуулан Засгийн газраас 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төсөл, холбогдох хууль тогтоомжийн төслүүдийг дахин өргөн мэдүүлсэн.

Анх өргөн мэдүүлсэн /2024 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдөр/ Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 207 дугаар захирамжаар байгуулагдсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуулиудын төслүүд, хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүдийг Байнгын хороо, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг 3 чиглэлээр ажлын дэд хэсэг байгуулж ажилласан. Үүнд:

- ✔ Төсвийн нийт орлоготой танилцаж, санал дүгнэлт гаргах, гишүүдийг мэдээллээр хангах ажлын дэд хэсгээс төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх боломжийн талаар санал, зөвлөмж боловсруулан ажлын хэсэгт хүргүүлж, Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулсан.
- ✔ Төсвийн урсгал зардал хариуцсан ажлын дэд хэсгээс хэмнэх боломжтой урсгал зардлын талаар 14 санал боловсруулж, өргөн мэдүүлсэн төсвийн зардлыг 19.3 тэрбум төгрөгөөр бууруулах, 385.7 тэрбум төгрөгийн зардлыг хасах, бусад зохицуулалтын талаар Байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулсан.
- ✔ Төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардал хариуцсан ажлын дэд хэсэг зардал бууруулах талаар 3 санал /зарим төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын төсвийн багцад тусгагдсан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн зардлаас бусад тоног төхөөрөмжийн зардлыг 30 хүртэл хувиар бууруулж 63.8 тэрбум төгрөг, төслийн 2 дугаар хавсралтад тусгагдсан 2025 онд шинээр хэрэгжих 2 төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг бууруулж, 1 төсөл, арга хэмжээг хасаж нийт 83.2 тэрбум төгрөг, Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуулиар баталсан, 2025 онд шилжих хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнээс 2024 оны 10 дугаар сарын байдлаар гэрээ байгуулагдаагүй сургууль, цэцэрлэг болон дотуур байрнаас бусад төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг 99.6 тэрбум төгрөгөөр бууруулах замаар нийт 243.1 тэрбум төгрөгөөр хөрөнгө оруулалтын зардлыг бууруулах/ гарган Байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулж хэлэлцүүлсэн.

2024 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэж эцэслэн баталсан.

Түүнчлэн Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, Шүүхийн сахилгын хороо, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Хүний эрхийн Үндэсний комиссын дарга нарын 2025 оны төсвийн төслийн саналд дүн шинжилгээ хийсэн.

Шинжилгээнд сүүлийн 3 жилийн урсгал болон хөрөнгийн зардлын өөрчлөлтүүд, тэдгээрийн шалтгаан, хууль эрх зүйн орчны үндэслэл зэргийг тусгасан. Мөн эдгээр төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын Улсын Их Хуралд ирүүлсэн 2025 оны төсвийн саналыг 2024 оны 6 дугаар сарын 26-ны өдөр Хууль зүйн байнгын хорооны хурлаар хэлэлцүүлсэн.

Дахин өргөн мэдүүлсэн (2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр) Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 303 дугаар захирамжаар байгуулсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026–2027 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай хуулиудын төслүүд, тэдгээртэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүдийг Байнгын хороо, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, бэлтгэл хангах үүрэг бүхий ажлын хэсэг дараах 6 дэд ажлын хэсэгт хуваагдан ажилласан.

1. Тусгай сан, төрийн өмчит аж ахуйн нэгж;
2. Дагасан хууль тогтоомж;
3. Урсгал зардал-бусдаар гүйцэтгүүлэх ажил, үйлчилгээ;
4. Урсгал зардал-бусад урсгал зардал;
5. Гадаад зээл, тусламж;
6. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт.

Ажлын хэсгээс өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төсөлтэй холбоотой, Засгийн газрын тусгай сангуудын үйл ажиллагааны талаар, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа, гадаад зээл, тусламжийн санхүүжилт, урсгал зардал болон зардал нэмэгдүүлэх талаар санал боловсруулж Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэхээр хүргүүлсэн.

2024 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар дахин өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэж, эцэслэн баталсан.

Төсвийн хэлэлцүүлгийн үе шатны хяналт

Тамгын газар Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 23.1 дэх хэсэгт заасныг үндэслэн Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2025 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2025 оны төсвийн тухай анх өргөн мэдүүлсэн хуулиудын төслүүдэд Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2022 оны 347 дугаар захирамжаар баталсан "Төсвийн төсөлд дүн шинжилгээ хийх аргачлал"-ын дагуу шинжилгээ хийж, танилцуулга бэлтгэн хүргүүлсэн.

Дүн шинжилгээнд төсвийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7 дахь заалтад заасны дагуу "Улсын хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлого"-д нийцсэн эсэх, "Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2023–2025 оны стратегийн баримт бичиг"-ийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн эсэх, Төсвийн тухай, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиудад заасан тусгай шаардлагыг хангасан эсэх, Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, төсвийн төсөөллийн тухай хуульд нийцсэн байдал зэргийг шинжилж дүгнэлт гаргасан. Түүнчлэн төсвийн төслийг макро эдийн засгийн болон өргөн мэдүүлсэн төсөв, өмнөх онуудын төсөвтэй харьцуулан шинжилгээ хийсэн.

Төсвийн гүйцэтгэлийн хяналт

Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд дүн шинжилгээ хийж, Байнгын хорооны хуралдаан болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн батлахад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж ажилласан. Танилцуулгад дүн шинжилгээгээр 2023 оны гүйцэтгэлээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээ 23,294.9 тэрбум төгрөг /ДНБ-ий 33.8 хувь/, нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын хэмжээ 22,509.0 тэрбум төгрөг /ДНБ-ий 32.7 хувь/ болж, нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 1,878.1 тэрбум төгрөг /ДНБ-ий 2.7 хувь/, нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 785.9 тэрбум төгрөг /ДНБ-ий 1.1 хувь/-тэй тэнцэх хэмжээний төсвийн ашигтай гарсан гэж үнэлэгдсэн. Түүнчлэн тогтворжуулалтын санд 675.9 тэрбум, Ирээдүйн өв санд 416.2 тэрбум төгрөг тус тус төвлөрсөн байна. Мөн 38 төсвийн ерөнхийлөн захирагчын төслийн зарлагын талаар дүн шинжилгээ хийж, танилцуулга, мэдээлэл бэлтгэн Байнгын хороодод хүргүүлж, тухай бүр хуралдаанаар хэлэлцүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлж ажилласан.

Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлд дүн шинжилгээ хийх хүрээнд дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, ялангуяа Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, түүний хэрэгжилт, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлага хангасан байдал болон Засгийн газрын өрийн байдал зэрэгт дүн шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргасан. Түүнчлэн 38 төсвийн ерөнхийлөн захирагчид болон Нийгмийн даатгалын сан, Эрүүл мэндийн даатгалын сан, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, орон нутгийн төсвийн орлого, зарлагын гүйцэтгэлийг дараалсан 3 жилээр харьцуулж, аудитаар өгсөн зөвлөмжийн талаар танилцуулга, мэдээлэл бэлтгэн Улсын Их Хурлын гишүүдийг мэдээллээр хангасан.

Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл

Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2024 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулиудын төслүүдэд дүн шинжилгээ хийж, тодорхой дүгнэлт бүхий танилцуулга бэлтгэн холбогдох Байнгын хороодод хүргүүлсэн. Танилцуулгад:

- Төсвийн тодотгол хийх үндэслэл бүрдсэн, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн тусгай шаардлагуудыг хангасан эсэх талаар;

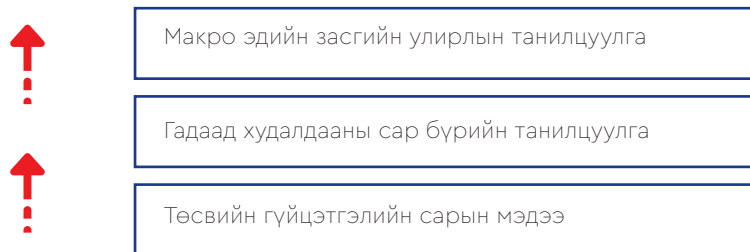

- Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн тусгай шаардлагыг хангасан эсэх талаар;

- Нэгдсэн төсвийн орлого, зардал, нийгмийн даатгалын болон эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зардал, хөрөнгө оруулалтын зардал, орон нутгийн төсөвт гарсан өөрчлөлтүүдийн талаар тус тус тусгасан.

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын төсвийн тодотголд тусгагдсан зардлыг батлагдсан төсөвтэй харьцуулж, гол өөрчлөлтүүд, тэдгээрийн шалтгааныг тайлбарласан танилцуулга бэлтгэн Байнгын хороодыг мэдээллээр хангасан.

Макро эдийн засаг, төсвийн талаар мэдээ, мэдээллээр хангаж ажилласан байдал

Улсын нэгдсэн төсөв, мөнгөний нийлүүлэлт, гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, албан нөөц, ажил эрхлэлт, бодит салбартай холбоотой цогц мэдээллийг багтаасан Монгол Улсын макро эдийн засгийн 2023 оны урьдчилсан гүйцэтгэл, 2024 оны 3 дугаар улирлын макро тойм танилцуулгыг гаргаж, Улсын Их Хурлын гишүүдийг мэдээллээр хангаж ажиллав.

Монгол Улсын гадаад худалдааны тэнцэл, гол нэр төрлийн бараа, бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ, үнэ болон татварын орлого бүрдэлтийн 2023 оны жилийн эцсийн урьдчилсан гүйцэтгэл болон 2024 оны 01-11 дүгээр саруудын гүйцэтгэлийн танилцуулгыг бэлтгэн боловсруулж, нийт 12 удаа Эдийн засгийн байнгын хороо, Төсвийн байнгын хороо, Улсын Их Хурлын гишүүдийг мэдээллээр хангаж ажилласан бөгөөд Улсын Их Хурлын цахим хуудсанд тухай бүр нь байршуулсан.

Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн урьдчилсан гүйцэтгэл болон 2024 оны 01-11 дүгээр саруудын нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлд шинжилгээг хийж нэгдсэн төсвийн орлого, зарлагын тооцооллыг боловсруулж, тэнцвэржүүлсэн тэнцэл, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, Орон нутгийн төсөв, Нийгмийн даатгалын сан, Эрүүл мэндийн даатгалын сан, Ирээдүйн өв сангийн мэдээллийг агуулсан 12 удаагийн танилцуулга бэлтгэн Улсын Их Хурлын гишүүдийг мэдээллээр ханган ажилласан.

Түүнчлэн Монгол Улсын 2025 оны батлагдсан төсвийн танилцуулгад 2025 оны төсвийн онцлог арга хэмжээ, Нэгдсэн төсвийн зарлага, Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, Орон нутгийн төсөв, Нийгмийн даатгалын сан, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зарлагын дэлгэрэнгүй мэдээллийг тусгаж, танилцуулга бэлтгэн Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлсэн.

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн үйл ажиллагаанд үзүүлсэн мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын тусалцаа үзүүлсэн талаар

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл 2024 онд 7 удаа хуралдсан бөгөөд хурлаар Зөвлөлийн 2024 оны төлөвлөгөө батлах, Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт, төлөв байдлын таамаглал, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн төсөлд санал өгөх, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2025 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2026-2027 оны төсвийн төсөөллийн төсөлд болон "Монгол Улсын хөгжлийн 2025 оны төлөвлөгөө батлах тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд өгөх дүгнэлт, зөвлөмж, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн стратеги төлөвлөгөөний төслийг тус тус хэлэлцсэн.

"Макро эдийн засгийн загвар, түүний хэрэглээ" сэдэвт хэлэлцүүлгийг 2024 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдөр, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн үйл ажиллагааны талаарх хэвлэлийн бага хурлыг 2024 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдөр, Макро эдийн засгийн таамаглал, төлөв байдлын таамаглалын талаарх хэвлэлийн бага хурлыг 2024 оны 03 дугаар сарын 21-ний өдөр, Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн талаарх хэлэлцүүлгийг 2024 оны 03 дугаар сарын 29-ний өдөр, Төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, тайлагналт, хяналтыг сайжруулах нь хэлэлцүүлгийг 2024 оны 05 дугаар сарын 14-ний өдөр, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл болон Монгол Улсын жилийн хөгжлийн төлөвлөгөөнд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн талаар хэвлэлийн бага хурлыг 2024 оны 05 дугаар сарын 16-ны өдөр тус тус зохион байгуулсан.

"Монгол Улсын 2025 оны төсвийн төлөвлөлт" сэдэвт хэлэлцүүлгийг Нээлттэй нийгэм форумтай хамтран холбогдох яам, агентлаг, төрийн байгууллагууд, мэргэжлийн холбоод, төрийн бус байгууллага, их, дээд сургуулийн багш нар, эрдэмтэн судлаачид, хэвлэл, мэдээллийн байгууллага, олон нийтийн төлөөллийг оролцуулан өргөн хүрээнд зохион байгуулсан. Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс танилцуулсан зөвлөмж, илтгэлд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн хэрэгжилт, тулгамдаж байгаа асуудлыг тусган Улсын Их Хурлын гишүүд болон олон нийтэд танилцуулсан.

2.8.Улсын Их Хурлаас хийх хяналт шалгалтын ажилд төрийн хяналт шалгалтын эрх бүхий байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулах чиглэлээр

Ханнс Зайделийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газартай хамтран Тамгын газар, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагууд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Засгийн газрын Хяналт хэрэгжүүлэх газар, Сангийн яам, Эдийн засаг, хөгжлийн яам зэрэг байгууллагын хяналт шалгалт, үнэлгээ, мониторингийн асуудал хариуцсан нэгжийн дарга, албан хаагчийг оролцуулсан "Парламентын хяналтын чиг үүргийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд бусад байгууллагын оролцоо" сэдэвт 3 удаагийн сургалт, хэлэлцүүлгийг зохион байгууллаа.

Энэхүү сургалт, хэлэлцүүлэг нь Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудыг шинэчлэн баталсантай холбогдуулан эдгээр хуулийн үзэл баримтлал, онцлог зохицуулалт болон парламентаас хянан шалгах бүрэн эрхээ үр дүнтэй хэрэгжүүлэх чиглэлээр холбогдох байгууллагын албан тушаалтнуудыг чадавхжуулах зорилготой зохион байгуулагдсан болно.

Сургалтад оролцогч байгууллага бүр холбогдох хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Улсын Их Хурлын хяналтын чиг үүргийг хэрхэн хэрэгжүүлдэг талаар танилцуулга хийснээс гадна, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Байгаль орчны яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга асан, өмгөөлөгч Фридерике Витте "Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Парламентын хяналтын чиг үүргийн талаар болон бусад байгууллагын оролцоо", Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын хуульч, Хуулийн үр дагавар, хэрэгжилтийн судалгааны хүрээлэнгийн захирал Ян Зиков "Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг үнэлэх аргачлал, тэдгээрийг бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлэхэд ашиглах боломж" сэдвээр танилцуулга хийж, харилцан туршлага солилцлоо.

Мөн 2024 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр "Парламентын хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нь" чуулга уулзалтыг парламентын хяналтын өнөөгийн нөхцөл байдал, хяналтыг хэрэгжүүлэхэд тулгарч байгаа бэрхшээл, түүнийг шийдвэрлэх арга зам, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх механизм болон парламентын хяналтад оролцогч талуудын оролцоог тодорхойлох, оролцогчдын санал дүгнэлтийг тусгах, цаашид парламентын хяналтын дунд, урт хугацааны бодлого, тэргүүлэх чиглэлийг тодорхой болгох асуудлаар 150 гаруй төлөөллийг оролцуулан зохион байгууллаа.

Чуулга уулзалтаар Улсын Их Хурлын хяналтын тогтолцооны үр дүн Монгол Улсын эдийн засаг, санхүүгийн нөхцөл байдалд бодитой илэрч байгаа туршлагын талаар болон хяналтын тогтолцооны нийгэмд үзүүлэх эерэг нөлөө, сайжруулах боломжийн талаар, мөн парламентын хөгжлийн түвшин, шийдвэрлэх боломжтой асуудлууд, парламентын хяналтад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх хүрээнд иргэдийн улс төрийн болон парламентын боловсролыг дээшлүүлэхэд анхаарах, парламентын тогтолцоо, механизмыг бэхжүүлэхэд иргэний нийгмийн байгууллагуудын үүрэг, оролцоо ямар байх талаар зөвлөлдөж, цаашид боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийллээ.

Түүнчлэн хүний эрхийг хангах, хамгаалахад парламентын үүрэг, парламентын хянан шалгах бүрэн эрхийн хүрээнд гүйцэтгэх үүргийн тухайд, хүний эрх, эрх чөлөөний хяналтын тогтолцоо, үр нөлөө, төлөв байдал, ахиц ба сургамжийг хэлэлцсэнээс гадна Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 3.1.2-т заасан "хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, баталгааг хангах" зорилгыг хэрэгжүүлэх арга зам, анхаарах асуудал, хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход Улсын Их Хурлын болон хяналт хэрэгжүүлэх чиг үүргийн байгууллагуудын гүйцэтгэх үүргийн талаар санал бодлоо хуваалцлаа.

2.9. ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ыг баталснаар Улсын Их Хурлын шийдвэрийн болон бодлогын баримт бичгийн биелэлтэд хяналт тавих, дүн шинжилгээ, үнэлгээ, мониторинг хийх, холбогдох тайланг Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, Улсын Их Хурлын гишүүдийг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаарх мэдээллээр хангах эрх зүйн орчин сайжирсан.

Улсын Их Хурлын шийдвэрийн биелэлтэд дүн шинжилгээ хийх, тайланг Байнгын хорооны хуралдаан, ээлжит чуулганы хугацаанд тогтмол хэлэлцэх болсноор Улсын Их Хурлаас баталсан шийдвэрийн хэрэгжилт, үр дүнг үнэлдэг, түүнд үндэслэн шийдвэр гаргадаг дэлхий нийтийн чиг хандлага руу ойртсон, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд тавих парламентын хяналт сайжрах бодит нөхцөл бүрдсэн.

Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын тайланд шинжилгээ хийж, хэлэлцүүлснээр харьяа байгууллагуудын хууль тогтоомжоор хүлээсэн чиг үүргийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлага, үр дүн сайжирсан.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн биелэлтэд хяналт тавих хүрээнд Засгийн газар болон Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагуудаас Улсын Их Хуралд гүйцэтгэлийн тайланг ирүүлэхдээ хуульд заасан бүрдлийг хангуулах арга хэмжээ авдаг эрх зүйн зохицуулалттай болсноор хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилт сайжирч, хэрэгжилтийн талаар бүрэн гүйцэд мэдээллээр Улсын Их Хурлын гишүүдийг хангах, цаашид анхаарах асуудлаар санал, дүгнэлт гаргах, шийдвэр гаргах түвшинд мэдээлэл өгөх, улмаар хөгжлийн бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн үр дүнг бодитой үнэлж дүгнэх боломж бүрдсэн.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

Улсын Их Хурлын хянан шалгах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхэд Тамгын газраас үзүүлэх мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын тусалцааг мэргэшсэн, хариуцлагатай, үр дүнтэй, бодитой хэрэгжүүлж, хянан шалгах үйл ажиллагааны бүтээмж, үр нөлөөг дээшлүүлнэ.

- Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хянан шалгах явцад иргэд, сонгогчид, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангах, иргэдээс санал авч тусгах дэвшилтэд арга хэрэгслийг ашиглах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэлээр санал боловсруулна.

- Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд шаардлагатай журам, аргачлалыг олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн үр дүнд чиглэсэн байдлаар боловсруулж, хэрэглээнд нэвтрүүлнэ.

- Улсын Их Хурлаас хяналт шалгалтын мөрөөр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ болон Засгийн газар, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагад үүрэг, чиглэл өгсөн Улсын Их Хурлын шийдвэрийн биелэлтийг хангуулах, тайланг холбогдох Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэх ажлыг жигдрүүлнэ.

- Улсын Их Хурлаас хийх дүн шинжилгээний чанар, үр дүн, үр нөлөөг дээшлүүлж, Улсын Их Хурлын гишүүдийг цаг үеийн шаардлага, нийгмийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн бодит мэдээллээр бүрэн хангаж ажиллана.

- Монгол Улсын төсвийн тогтвортой байдлыг хангах, төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэлийг хянан үнэлж, төсвийн сахилга бат, хариуцлагыг сайжруулах чиглэлээр санал, дүгнэлт боловсруулах, хэрэгжилтийг хянана.

- Монгол Улсын төсвийн хууль тогтоомж, хөгжлийн бодлого төлөвлөлттэй уялдуулан улсын төсөв, хууль тогтоомжийн нийцлийг хангаж байгаа эсэх, төсөвт үзүүлэх нөлөөлөл, ачаалал, эрсдэлийн талаар дүн шинжилгээ хийнэ.

Гурав. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ЦАХИМ ШИЛЖИЛТЭД ШИЛЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ҮЗҮҮЛСЭН ТУСЛАЛЦАА

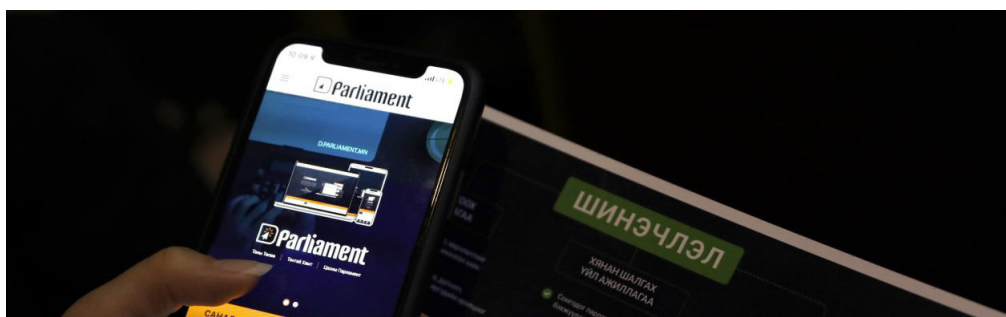

- 3.1. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны цахим шилжилт
- 3.2. Хуралдааны цахим системийн үйлчилгээ
- 3.3. Мэдээллийн технологийн засвар үйлчилгээ
- 3.4. Дүгнэлт, зорилт

Гурав.УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ЦАХИМ ШИЛЖИЛТЭД ШИЛЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ҮЗҮҮЛСЭН ТУСЛАЛЦАА

3.1.Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны цахим шилжилт

3.1.1."D-Parliament" цахим платформ

"D-Parliament" цахим платформ нь хууль тогтоомжийн боловсруулалтын шат болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүдэд иргэд, олон нийтийн саналыг авах, цахим санал асуулга, цахим хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Ерөнхий сайдын хийх мэдээлэлтэй холбогдуулан иргэдийн асуултыг хүлээн авч нэгтгэх үндсэн модулиудтайгаар ажиллаж байна.

"D-Parliament" цахим платформ хэрэглээнд нэвтэрснээс хойш нийт 14,990 иргэн хэрэглэгчээр бүртгүүлж, 8,421 иргэн танилт нэвтрэлтийн ДАН системийн баталгаажуулалт хийж, нийт 1,296,618 удаагийн хандалт хийгдсэн байна.

Тайлант хугацаанд тус платформоор дамжуулан идэвхтэй төлөвт боловсруулж байгаа 15, өргөн мэдүүлсэн 56 хуулийн төсөлд иргэдийн саналыг аваад байна.

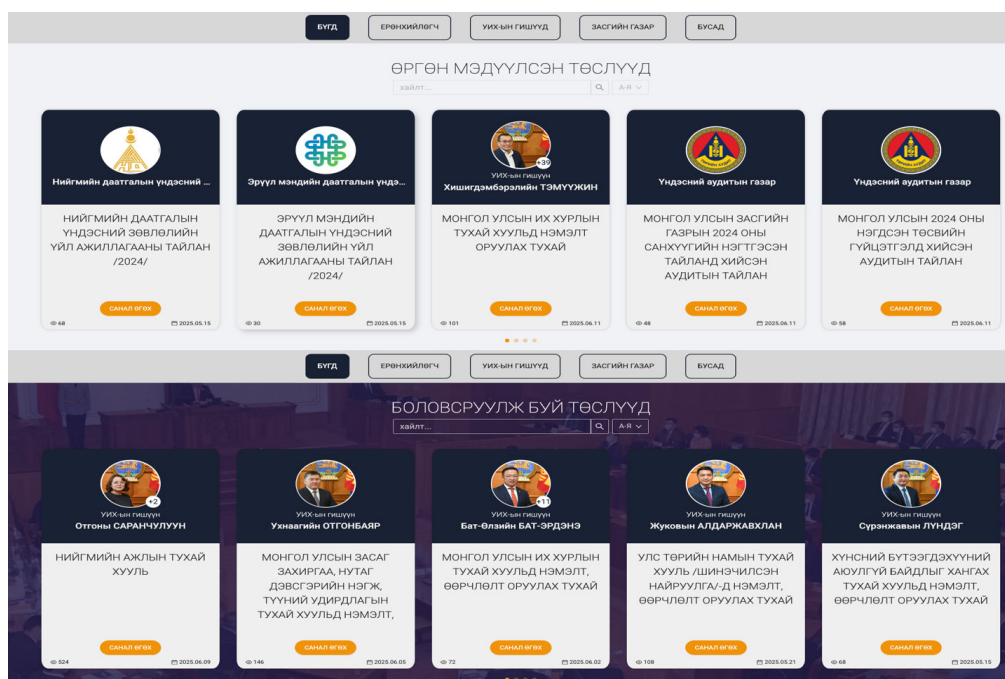
Өнгөрсөн хугацаанд боловсруулж байгаа 125, өргөн мэдүүлсэн 440 хуулийн төслийг цахим системд байршуулж иргэдээс санал авсан байна. Платформд байршуулсан хууль тогтоомжийн төслүүдийг иргэд үзэж танилцан дэмжих эсэхээ нийт 73,026 удаа илэрхийлж, нийт 8,352 саналыг ирүүлээд байна. Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хийх 23 удаагийн мэдээлэлтэй холбогдуулан иргэдийн 187 асуултыг хүлээн авч нэгтгэсэн.

Уг платформын мобайл аппликейшний iOS хувилбарыг 11,091, Android хувилбарыг 17,345 хэрэглэгч гар утас, хөдөлгөөнт төхөөрөмжид суулган ашиглаж байна.

Нийтийн өргөдлийн petition.parliament.mn цахим системд иргэдээс нийт 492 өргөдөл ирснээс шаардлага хангах 112 өргөдөл системд нийтлэгдсэн.

Parliament

3.1.2. Хуралдааны цахим системийн шинэчлэлт

Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд 1990 оноос мэдээллийн технологийн ололтыг ашиглаж ирсэн түүхтэй бөгөөд 1992 онд хуралдааны санал хураалтын системийг анх нэвтрүүлсэн байдаг.

Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны цахим системийн иж бүрэн шинэчлэлийг 2022 оноос үе шаттайгаар хийхээр төлөвлөсөн. Системийн шинэчлэлийн I шатанд Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхимын микрофонт гар, дагалдах тоног төхөөрөмжүүдийн суурилуулалт болон программ хангамжийн хөгжүүлэлт, туршилт, зүгшрүүлэлт хийсэн бөгөөд 2023–2024 онд хэрэгжсэн II, III шатанд Байнгын хороодын хуралдааны танхимуудын тоног төхөөрөмжийн худалдан авалт, угсралт суурилуулалтыг хийсэн бөгөөд цахим системийн хөгжүүлэлт, сайжруулалтыг тасралтгүй хийж байна.

Шинэ систем Улсын Их Хурлын хууль тогтоох үйл ажиллагаанд нэвтэрснээр хуралдааны цахим систем аналогоос дижитал технологит шилжиж, хуралдааныг онлайн, танхим болон хосолсон хэлбэрээр зохион байгуулах, хуралдаанд оролцогчид нэг цогц систем ашиглах, нийтийн хэрэглээний "Zoom" программыг хэрэглээнээс хасах, мэдээллийн аюулгүй байдал хангагдах, цахим карт, хурууны хээ таних технологи сайжрах, техник, тоног төхөөрөмжийн нөөц бүрдэх, хуралдааны системийн дуу, дуу дүрсний чанар сайжрах, систем, тоног төхөөрөмжүүдэд шуурхай засвар үйлчилгээ хийх, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хуралдааны үеийн техникийн хүлээлт, тасалдлыг арилгах, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод, хүртээмжтэй байдал сайжрах зэрэг давуу тал бий болоод байна.

3.1.3. Цахим шилжилтийн бодлого төлөвлөлт

2024 онд "Улсын Их Хурлын Тамгын газрын кибер аюулгүй байдлыг хангах журам", "Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын цахим шуудан ашиглах журам"-ыг боловсруулж, шинэчлэн батлуулсан.

Түүнчлэн кибер аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн аюулгүй байдлын аудит хийлгэж, нэгжийн дотоод хяналт, эрсдэлээс сэргийлэх төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлж ажиллалаа. Уг төлөвлөгөөний дагуу Тамгын газрын кибер аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны баримт бичгийн бүрдлийг Тамгын газрын дэд даргаар батлуулж, холбогдох 14 баримт бичгийг боловсруулж батлуулан нууцын бүртгэлд бүртгүүлсэн.

Улсын Их Хурал болон түүний Тамгын газрын үйл ажиллагааг үе шаттайгаар дижитал шилжилтэд шилжүүлэх ажлын хүрээнд судалгааг гаргаж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, "Өгөгдлийн бодлогын баримт бичиг", "Мэдээллийн цахим системийн нийтлэг журам"-ын төслийг боловсруулж байна.

3.2. Хуралдааны цахим системийн үйлчилгээ

3.2.1. Хуралдааны техникийн бэлтгэл хангах

Д/д	Төрөл	Он	2022	2023	2024
1	Нийт арга хэмжээ		1300	1350	848
2	Нэгдсэн хуралдаан		66	69	60
3	Байнгын, /дэд, түр/ хорооны хуралдаан		218	285	272
4	Ажлын хэсгийн хуралдаан		383	430	225
5	Бусад хурал, сургалт, хэлэлцүүлэг		352	256	146
6	Гаднын байгууллагын арга хэмжээ		61	120	88
7	УИХ дахь намын бүлгийн хуралдаан		87	67	57
8	Хуралдаагүй боловч техникийн бэлтгэл хангаж ажилласан арга хэмжээ		130	131	101
9	Хуралдааны цахим систем хариуцсан нийт ажилтан, албан хаагч		6	5	10
10	Хуралдааны цахим систем хариуцсан нэг ажилтан, албан хаагчийн жилийн дундаж ачаалал (хуралдааны тоо)		217	270	85

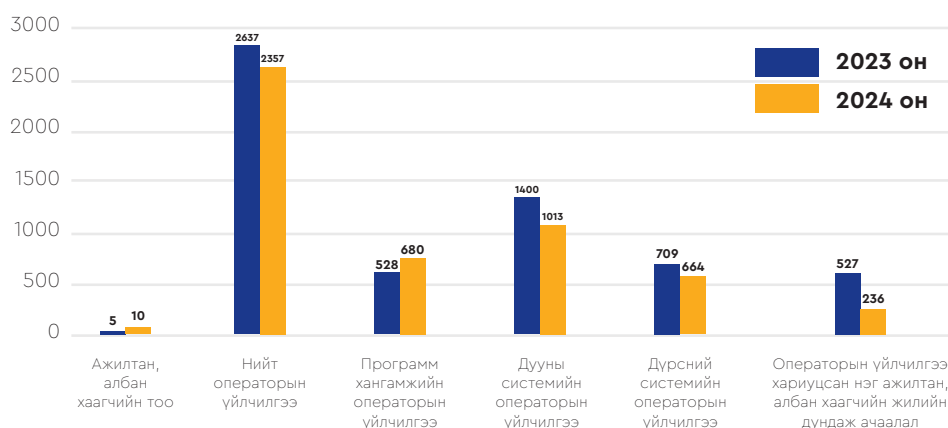
Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхим болон байнгын хороодын хуралдааны танхимуудад суурилагдсан хуралдааны цахим систем болон цахим хуралдааны "ZOOM" программ, "MyParliament" системийн онлайн санал хураалтын модулийн операторын үйлчилгээг үзүүлж, хуралдааныг дотоод сүлжээний IPTV, www.parliament.mn болон iptv.parliament.mn цахим хуудас, Парламентын сэтгүүлчдийн өрөө, телевизийн сувгуудаар шууд дамжуулсан.

2024 онд 848 гаруй удаагийн арга хэмжээний техникийн бэлтгэл хангаж, хуралдааны цахим системийн хэвийн, найдвартай ажиллах боломжийг бүрдүүлж, хяналт тавьж ажиллалаа.

Хуралдааны техникийн бэлтгэлийн харьцуулалт

3.2.2.Операторын үйлчилгээ

3.2.3.Бусад үйлчилгээ

Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын, 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы 71 хуралдааны 102 дууны, дүрсний бичлэгийг 35 ширхэг, Байнгын, дэд хороод, хянан шалгах түр хорооны нотлох баримтыг шинжлэн судлах сонсголын 289 хурлын 307 дуу-дүрсийг 90 ширхэг, Тамгын газраас зохион байгуулсан сургалт, уулзалт, хэлэлцүүлэг, Улсын Их Хурал дахь намын бүлгүүдийн мэдээллийн 88 арга хэмжээний 109 дүрсийг 14 ширхэг, нийт 448 арга хэмжээний 518 дүрсийг 139 ширхэг Blu-ray дискт шарж хаягжуулан, бүртгэл хөтлөн, архивд хүлээлгэн өглөө.

Дотоод сүлжээний хэрэглэгчдэд зориулан сервер компьютерт 664 ширхэг дууны бичлэг, 512 ширхэг дууны дүрсний бичлэгийг тус тус байршуулж шуурхай ашиглах боломжийг бүрдүүлсэн.

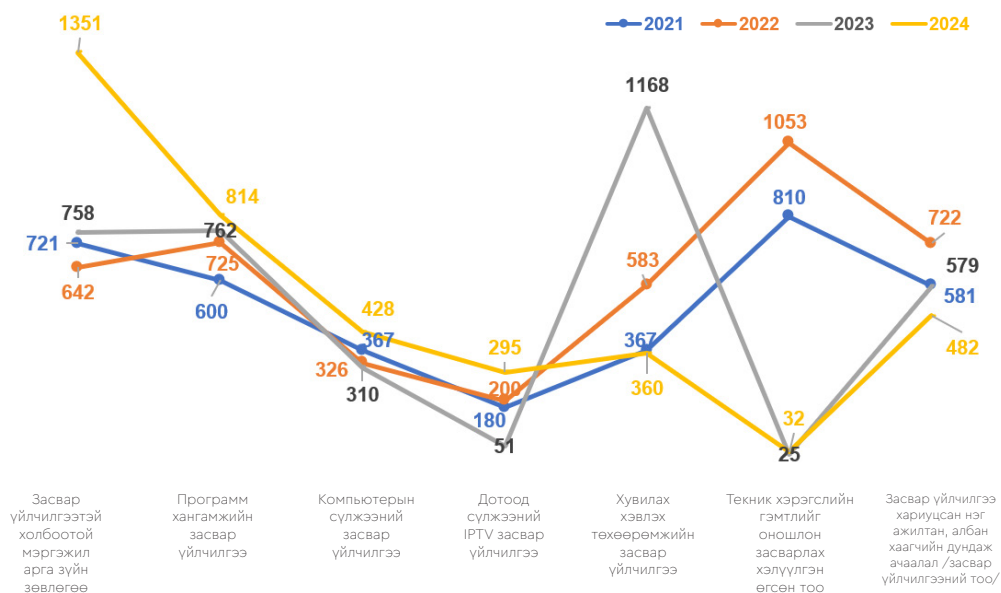
Чуулганы нэгдсэн хуралдааны нийт 1,650 гаруй удаагийн санал хураалтын томъёолол болон 60 удаагийн хуралдааны ирцийн мэдээллийг системийн мэдээллийн санд оруулсан.

Хуралдааныг сэтгүүлчдийн өрөөнд 400 гаруй удаа, Улсын Их Хурлын цахим хуудас /www.parliament.mn, iptv.parliament.mn/, ParliamentMN, D.Parliament, facebook хуудсаар 60 гаруй удаа шууд дамжуулсан байна.

3.3.Мэдээллийн технологийн засвар үйлчилгээ

Д/д	Төрөл	Он	2021	2022	2023	2024
1	Засвар үйлчилгээ хариуцдаг нийт ажилтан, албан хаагч		4	4	4	4
2	Засвар үйлчилгээтэй холбоотой мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө		721	642	758	1351
3	Программ хангамжийн засвар үйлчилгээ		600	725	762	814
4	Компьютерын сүлжээний засвар үйлчилгээ		367	326	310	428
5	Дотоод сүлжээний IPTV засвар үйлчилгээ		180	200	51	295
6	Хувилах, хэвлэх төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээ		367	583	1168	360
7	Техник хэрэгслийн гэмтлийг оношлон засварлаж хүлээлгэн өгсөн тоо		810	1053	25	32
8	Засвар үйлчилгээ хариуцсан нэг ажилтан, албан хаагчийн дундаж ачаалал (засвар үйлчилгээний тоо)		581	722	579	482

Хэрэглэгчдэд мэдээллийн технологийн засвар үйлчилгээ үзүүлэх хүрээнд 2024 онд программ хангамжийн 814, компьютерын сүлжээний 428, дотоод сүлжээний IPTV-ийн 295, хувилах, хэвлэх төхөөрөмжийн 360 удаагийн засвар үйлчилгээ, мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж, нийт 32 ширхэг техник хэрэгслийн гэмтлийг оношлон засварлаж хүлээлгэн өгөв.

Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын нийт 595 хэрэглэгчдэд албан ёсны лицензтэй цахим шуудангийн үйлчилгээ үзүүлж, Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудас болон дэд цахим хуудсуудад шинээр орсон 3,580 мэдээ, мэдээлэлд форматын хяналт тавьж, дэд цахим хуудас хариуцсан ажилтнуудад мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч ажилласан.

IPTV-ийн багц сувгийн үйлчилгээ болон суурин, хөдөлгөөнт интернэтийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагуудтай байгуулсан гэрээний хугацааг сунган, гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавьж тасалдалгүй, өндөр хурдны интернэтийн үйлчилгээ авах нөхцөлийг бүрдүүлж ажиллалаа.

3.4. ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

"Улсын Их Хурлын Тамгын газрын кибер аюулгүй байдлыг хангах журам", "Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын цахим шуудан ашиглах журам" зэрэг цахим үйл ажиллагааны зохицуулалтыг боловсронгуй болгосон.

Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны цахим системийн иж бүрэн шинэчлэлийн II, III шатны худалдан авах болон хүлээн авах, суурилуулах, туршиж зүгшрүүлэх ажлыг зохион байгуулж нийт 848 удаагийн арга хэмжээний техникийн бэлтгэл хангаж, хуралдааны цахим системийн хэвийн, найдвартай ажиллах боломжийг бүрдүүлж, хяналт тавьж ажиллав.

Түүнчлэн хууль тогтоомжийн боловсруулалтын шат болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоомжийн төслүүдэд иргэд, олон нийтийн саналыг авах, цахим санал асуулга, цахим хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Ерөнхий сайдын хийх мэдээлэлтэй холбогдуулан иргэдийн асуултыг хүлээн авч нэгтгэх "D-Parliament" цахим систем, нийтийн өргөдлийн "D-Өргөдөл" цахим системийн хэвийн үйл ажиллагааг ханган ажиллалаа.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

- Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны цахим систем, бүх төрлийн мэдээллийн цахим сүлжээний сервер системийн үндсэн тоног төхөөрөмжүүд болон Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын албан хэрэгцээнд ашиглагдаж байгаа компьютер, техник тоног төхөөрөмжийн нөөцийг бүрдүүлнэ.

- Хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэд, иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжлийн холбоодын оролцоог хангах, тэдгээрээс санал авах, хэлэлцүүлэг зохион байгуулахад дэвшилтэт технологи, арга хэрэгслийг ашиглан, одоо ашиглагдаж байгаа системүүдийг нэгтгэн, сайжруулна.

- Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газарт цахим гарын үсэг нэвтрүүлэх, боловсруулж байгаа хууль тогтоомжийн төслийг цахим гарын үсэг ашиглан цахим системд байршуулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

- Улсын Их Хурлын мэдээллийн технологийн суурь дэд бүтцэд байгууллагын дотоод үүлэн технологийг нэвтрүүлж сервер системийн дэд бүтцийг оновчтойгоор дахин зохион байгуулах, оюуны өмчийн зөрчилгүй программ хангамжийн хэрэглээнд шилжинэ.

-Улсын Их Хурлын өгөгдлийн бодлогын төслийг боловсруулж, холбогдох Байнгын хороонд хүргүүлнэ.

**Дөрөв. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТӨЛӨӨЛЛИЙН
ЧИГ ҮҮРГЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ИЛ ТОД, НЭЭЛТТЭЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ, ПАРЛАМЕНТАД
ИТГЭХ ИРГЭДИЙН ИТГЭЛИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛД
ҮЗҮҮЛСЭН ТУСЛАЛЦАА**

- 4.1.** Парламентын нээлттэй байдлын тунхгийг баримтлан Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг хангаж, парламентат ёсыг бэхжүүлэхэд үзүүлсэн дэмжлэг, туслалцаа
- 4.2.** Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг улс орон даяар тэмдэглэн өнгөрүүлэх хүрээнд үзүүлсэн дэмжлэг, туслалцаа
- 4.3.** Парламентат ёсны түүх, хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагаа, түүнтэй холбоотой нийтлэг мэдлэгийг олон нийтэд олгож, парламент болон иргэдийн хооронд эерэг харилцааг дэмжих, хууль тогтоох үйл ажиллагаанд оролцох чадвартай иргэдийг төлөвшүүлэх хүрээнд үзүүлсэн туслалцаа
- 4.4.** Дүгнэлт, зорилт

Дөрөв.УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТӨЛӨӨЛЛИЙН ЧИГ ҮҮРГЭЭ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ИЛ ТОД, НЭЭЛТТЭЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ, ПАРЛАМЕНТАД ИТГЭХ ИРГЭДИЙН ИТГЭЛИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛД ҮЗҮҮЛСЭН ТУСЛАЛЦАА

4.1. Парламентын нээлттэй байдлын тунхгийг баримтлан Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг хангаж, парламентат ёсыг бэхжүүлэхэд үзүүлсэн дэмжлэг, туслалцаа

Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг хангаж, үйл ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээллийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр олон нийтэд хүргэх ажлын хүрээнд Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд, Байнгын хороодын хуралдааны болон нэгдсэн хуралдааны тойм, Тамгын газрын үйл ажиллагааны талаарх 917 текст мэдээ бэлтгэж, 15,210 гэрэл зураг ашиглан www.parliament.mn цахим хуудаст байршуулав.

Баталсан хууль тогтоомж, ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны үр дүн, удирдлагын үйл ажиллагаа, цаг үеийн бусад асуудлаар Байнгын хороод, Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газраас зарласан хэвлэлийн бага хурлыг 27 удаа зохион байгуулж, мөн онцлох үйл явдлыг олон нийтэд хүргэхээр 59 удаагийн шууд дамжуулалт (live) хийлээ.

2024 онд 11 телевиз, 25 цахим хуудас, өдөр тутмын 3 сонин, 1 радиотой хамтран ажиллаж, хэвлэл мэдээллийн 161 байгууллагын 350 ажилтанд парламентад үйл ажиллагааг сурвалжлах үнэмлэх олгов. Парламентын ил тод, нээлттэй байдлыг хангах зорилтын хүрээнд сэтгүүлчдийг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхимын 3 дугаар давхраар нэвтрүүлэн, мэдээ мэдээлэл бэлтгэх боломжийг бүрдүүлэн ажиллаж байна.

917

ТЕКСТ МЭДЭЭ

15210

ГЭРЭЛ ЗУРАГ

ШУУД ДАМЖУУЛАЛТ

27

ХЭВЛЭЛИЙН
БАГА ХУРАЛ

59

51

АНГЛИ ХЭЛЭЭР
МЭДЭЭ МЭДЭЭЛЭЛ

176

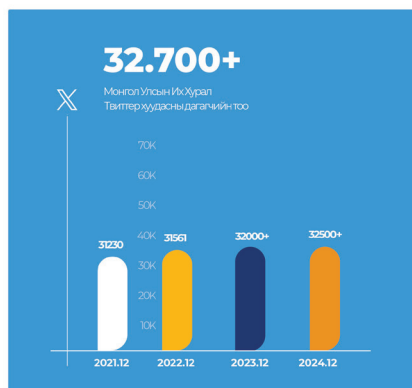
РАДИО МЭДЭЭ

Улсын Их Хурал, Байнгын, дэд, түр хороод, Тамгын газрын үйл ажиллагаатай холбоотой хэвлэлийн бага хурал зохион байгуулах, хууль санаачлагч болон ажлын хэсгийн гишүүд, холбогдох бусад этгээдийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд ярилцлага өгүүлэх ажлыг 27 удаа зохион байгууллаа.

Улсын Их Хурлын долоо хоног тутмын үйл ажиллагааны талаарх "Цэгцрэх хөдөлгөөн нэвтрүүлэг" 25 удаагийн тойм нэвтрүүлэг, "Гурван төгөлдөршил", "Монгол Улсын Их Хурлын стратеги төлөвлөгөө 2024-2028", "Эмэгтэй парламентчдын чуулга уулзалт", "Бидний эрх, бидний оролцоо", "Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ой"-д зориулсан 14 нэвтрүүлэг, бусад онцлох үйл явдлыг тодотгосон 39, нийт 53 нэвтрүүлгийг бэлтгэж, телевизүүдийн эфир, нийгмийн сүлжээгээр олон нийтэд хүргэв.

Мэдээ, мэдээллийг Улсын Их Хурлын албан ёсны тэмдэглээтэй нийгмийн сүлжээ (X.com, facebook.com, youtube.com)-н дэх хуудсаар дамжуулж, дагагчдын тоог өсгөж байна.

<https://www.facebook.com/ParliamentofMongolia> цахим хуудасны дагагчдын тоо өмнөх жилийн мөн үеэс 7,000 орчмоор, X /twitter/ нийгмийн сүлжээн дэх /<https://x.com/ParliamentMN/> дагагчдын тоо 700-гаар тус тус нэмэгдсэн байна. Instagram.com хуудас (www.instagram.com/mongolianparliament/) шинээр хөтөлж, 10 мянга гаруй дагагчтай болоод байна. Түүнчлэн, Улсын Их Хурлын 11 Байнгын хорооны нийгмийн сүлжээн дэх хуудсуудыг хөтлүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч ажиллалаа.

Парламентын үйл ажиллагааг олон улсад сурталчлан мэдээлэх зорилгын хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлын албан ёсны www.parliament.mn цахим хуудаст англи мэдээ, мэдээллийг тогтмол нийтлэв.

208

ПОСТЕР

266

**ИНФОГРАФИК,
ДҮРС ЯРИА**

350

**ВИДЕО МЭДЭЭ,
СОШИАЛ КОНТЕНТ**

40

**"УИХ - ЭНЭ
ДОЛОО ХОНОГТ"
АУДИО ТОЙМ**

39

**"УИХ - ЭНЭ ДОЛОО
ХОНОГТ" ГЭРЭЛ ЗУРАГ,
МЭДЭЭЛЛИЙН ТОЙМ**

254

**ХУУЛЬ СУРТАЛЧЛАХ
ШТОРК, РИЙЛ**

"УИХ-ын үйл ажиллагааны талаарх түгээмэл асуулт, хариулт" контент бэлтгэж байршуулсны зэрэгцээ үйл явдлын 208 постер, 266 инфографик, дүрс яриа, 129 видео мэдээ, 220 орчим контент, хууль сурталчлах 20 шторк, 234 reel видео, newsletter 3 удаа /цахим шуудангаар түгээсэн/ бэлтгэн түгээлээ.

Нотлох баримтыг шинжлэн судлах гурван удаагийн сонсголын үйл ажиллагааг мэдээлж, сурталчлав

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 60 дугаар тогтоолоор байгуулсан "Эмийн үнийн өсөлтийн шалтгаан, нөхцөлийг хянан шалгах үүрэг бүхий хянан шалгах түр хороо", Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 13 дугаар тогтоолоор байгуулсан "Нийслэлийн нийтийн тээврийн чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, парк шинэчлэх шаардлагын дагуу 2023 онд худалдан авсан автобусны худалдан авах ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх, шалгалтын тайлан, санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хуралд танилцуулах үүрэг бүхий хянан шалгах түр хороо", Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 25 дугаар тогтоолоор байгуулсан "Ашигт малтмал хайх, ашиглах зориулалтаар газар, түүний хэвлийг тусгай зөвшөөрлөөр олгох, төлбөр, татвар ногдуулах, хураахтай холбоотой үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх үүрэг бүхий хянан шалгах түр хороо"-ноос зохион байгуулсан нотлох баримтыг шинжлэн судлах нээлттэй сонсголуудыг шууд дамжуулах, мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй, ил тод хүргэхээр нарийвчилсан төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэв.

Хэвлэмэл бүтээгдэхүүн

Улсын Их Хурлын 2020–2024 оны бүрэн эрхийн хугацаанд гүйцэтгэсэн үйл ажиллагааг тоймлож "Монгол Улсын Их Хурал 2020–2024" ном, "Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газрын 2023 оны үйл ажиллагааны тайлан" ном, "Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга", "Төрийн ордон", "Улсын Их Хурал" нугалбар, "Төрийн ордон дахь уран зураг, урлагийн бүтээлүүд" эмхэтгэл, "Парламентын боловсрол" гарын авлагыг монгол, англи хэлээр бэлтгэж, хэвлүүлэн олон нийтэд түгээсэн.

Хэвлэсэн тоо:

"Улсын Их Хурлын 2024 оны намар, хавар, анхдугаар, ээлжит бус чуулганы танилцуулга" - 6,750 ширхэг

"Парламент судалгааны эмхэтгэл", "Парламентын судалгаа шинжилгээ" эрдэм шинжилгээний сэтгүүл – 452 ширхэг

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Ерөнхий сайдын хийсэн мэдээлэл, Улсын Их Хурлын гишүүний асуулгын хариуг хэлэлцсэн эмхэтгэл – 148 ширхэг

"Монгол Улсын Их Хурал 2020–2024" ном – 200 ширхэг

Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл – 1,016 ширхэг

"Төрийн ордон", "Улсын Их Хурал" нугалбар – 2,000 ширхэг

"Төрийн ордон дахь уран зураг, урлагийн бүтээлүүд" эмхэтгэл – 1,000 ширхэг

"Парламентын боловсрол" гарын авлага – 2,000 ширхэг

Нийт 13,566 ширхэг ном, эмхэтгэл, сэтгүүл, гарын авлагыг Тамгын газрын Хэвлэх, олшруулах цехэд хэвлүүлж, Төрийн ордонтой танилцаж байгаа иргэдэд тарааж, мөн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргын Тамгын газар, Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллага, их, дээд сургууль, нийтийн номын сан, эрдэм шинжилгээний байгууллагад хүргүүлсэн.

Түүнчлэн Монгол хэлний тухай хууль, "Монгол бичгийн үндэсний хөтөлбөр-III"-ын холбогдох зорилтын хэрэгжилтийг хангах хүрээнд "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэлийг хос бичгээр буюу үндэсний болон кирил бичгээр хэвлэж байна. "Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл"-д нийт 688 эрх зүйн акт /511 хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол 141, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг 15, Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол 21/ хэвлэгдсэний 94.7 хувийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэн, нийтэлсэн.

"Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэлд нийтлэгдсэн хууль тогтоомж

511
хууль

141
улсын их
хурлын
тогтоол

15
ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
ЗАРЛИГ

21
ЗАСГИЙН
ГАЗРЫН
ТОГТООЛ

3
ҮНДСЭН ХУУЛИЙН
ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ,
ТОГТООЛ

14
ОЛОН УЛСЫН
ГЭРЭЭ,
КОНВЕНЦ

1
УЛСЫН ДЭЭД
ШҮҮХИЙН ТАЙЛБАР

"ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ
ЭМХЭТГЭЛ"
НИЙТ **49** ДУГААР

4.2.Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг улс орон даяар тэмдэглэн өнгөрүүлэх хүрээнд үзүүлсэн дэмжлэг, туслалцаа

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх ажлыг зохион байгуулах ажлын хэсгийг Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 117 дугаар захирамжаар байгуулсан. Уг ажлын хэсэгт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2024 оны 819 дүгээр захирамжаар байгуулсан. Тус ажлын хэсэг нь дөрвөн дэд ажлын хэсгээс бүрдсэн ба Тамгын газрын дэд дарга Э.Лхагва Үндсэн хуулиа эрхэмлэн дээдлэх, үзэл санааг иргэдэд тайлбарлан таниулах ажлыг хариуцан зохион байгуулах үүрэг бүхий ажлын дэд хэсгийг ахалж ажиллалаа.

Үндсэн хуулиа эрхэмлэн дээдлэх, үзэл санааг иргэдэд тайлбарлан таниулах ажлыг хариуцан зохион байгуулах үүрэг бүхий ажлын дэд хэсэг дараах 7 үндсэн чиг, үүргээр ажилласан:

1.Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойн үндсэн брэндинг бүтээв. Судалгаанаас үндэслэн Анхдугаар Үндсэн Хуулийн 100 жилийн ойн уриа үг болох "Санан Тунхаглах Ирээдүй" үгийг гаргаж, батлуулан, уриа үгтэй уялдуулж лого, бичиглэл, үсгийн шрифт, хээ, графикийн дизайн бэлтгэв. Мөн ойн арга хэмжээний контент бүтээлүүдийг гарган, идэвхжүүллээ.

1

**ҮНДСЭН
РЕКЛАМ**

4

**1924, 1940, 1960, 1992 ОНЫ ҮНДСЭН
ХУУЛИЙН ВИДЕО ШТОРК**

30

**БОГИНО ВИДЕО
ШТОРК**

2. "Үндсэн хууль – 100 жил: Санан тунхаглах ирээдүй" сэдэвт архивын баримтын үзэсгэлэнг гаргахад дотоод засал, чимэглэл дизайн гаргах ажлыг удирдан зохион байгуулав. Мөн тус үзэсгэлэнгийн нээлтийн хөтөлбөр боловсруулах, урлагийн номер бэлтгэх, урилга түгээх зэрэг зохион байгуулалтын ажлыг удирдан зохион байгуулсан. Үзэсгэлэнг 2024 оны 11 дүгээр сарын 23-наас 30-ны өдрүүдэд олон нийтэд үнэ төлбөргүй дэлгэн үзүүллээ. Үзэсгэлэнг Монголын үндэсний музейгээс гаргасан мэдээгээр нийт 6,030 хүн үзэж сонирхсон. Тэдгээрээс хүүхэд 3,661, насанд хүрэгсэд 853, оюутан 583, жуулчид 780, өндөр настан 153 хүн үзэж сонирхсон байна.

3. Үндсэн хуулиа эрхэмлэн дээдлэх үзэл санааг иргэд, хүүхэд, залууст тайлбарлан таниулах хүрээнд боловсруулсан "Анхдугаар Үндсэн хуулийн мөн чанар, агуулга, ач холбогдол" хичээлийн хөтөлбөртэй уялдуулж, ерөнхий боловсролын сургуулийн бага, дунд, ахлах ангийн сурагчдад зориулсан 50 нүүр гурван цуврал powerpoint слайд, 3 видео контентыг бэлтгэж, Боловсролын яаманд хүргүүлсэн. 2024 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн хичээлийн эхний цагт 21 аймаг, нийслэлийн өмчийн бүх хэлбэрийн ерөнхий боловсролын 885 сургуулийн бага, дунд, ахлах ангийн 26,228 бүлгийн нийт 797,905 сурагцагчдад уг хичээлийг заасан.

4. Үндсэн хуулийн түүхэн хөгжил, үндсэн хуульт ёсны үнэт зүйл, нийгмийн хөгжилд оруулсан хувь нэмэр, сургамжийг онол, практикийн түвшинд хэлэлцэж, олон улсын туршлагыг солилцож, тулгамдсан асуудлын тодорхой шийдлийг хэлэлцэх, улмаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлж, Үндсэн хуульт ёсыг бэхжүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан "Үндсэн хуульт ёс: өнгөрсөн, одоо, ирээдүй" сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг зохион байгуулах төлөвлөгөө гаргаж, илтгэгч

нарын powerpoint слайдыг нэг загварт оруулан, урлагийн номер бэлтгэх зэрэг зохион байгуулалтын ажил гүйцэтгэсэн. Хуралд 900 гаруй гадаад, дотоодын зочид, төлөөлөгч оролцлоо.

5.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн түүхэн хөгжил, хуульт ёсны үнэт зүйл, нийгмийн хөгжилд оруулсан хувь нэмэр, хөгжлийн чиг хандлагыг иргэн бүрд ойлгуулан таниулах, Үндсэн хуулиа түгээн дэлгэрүүлэх 105 сургагч багш бэлтгэх ажлыг зохион байгуулж Үндсэн хуулийн сургагч багшаар батламжилсан сертификатыг гардуулав. Улмаар сургагч багш нар 2024 оны 11 дүгээр сарын 25-наас 2025 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдөр хүртэл хугацаанд орон нутгийн иргэд, ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагч, албан хаагчдад Үндсэн хуулийн чиглэлээр сургалт оров.

Түүнчлэн орон нутагт ойн арга хэмжээг тусгай хөтөлбөрийн дагуу зохион байгуулахад Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргын Тамгын газартай хамтран ажиллаж, тухай бүр мэргэжил, арга зүйгээр хангаж ажиллав.

6.Монгол Улс нь Ази тивийн хэмжээнд Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, Үндсэн хууль баталсан гурав дахь улс орон учир Монгол Улсын анхдугаар Үндсэн хуулийн түүхэн ач холбогдол, тусгаар тогтнол, ардчилсан тогтолцооны талаар олон улсын тэргүүлэх хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудаар дамжуулан гадаадын уншигч, олон нийтэд зориулсан мэдээ, ярилцлага бэлтгэн байршуулав. Үүнд:

- "The Diplomat" сэтгүүлд Монгол Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалантай хийсэн ярилцлага;
- EU Reporter сэтгүүлд мэдээ;
- MediaConnect платформ дээр хэвлэлийн мэдээ.

7. Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойн хүрээнд зохион байгуулсан бүх ажлын мэдээ мэдээллийг тухай бүр олон нийтэд өргөн хүрээнд сурталчилсан.

Улсын Их Хурлын www.parliament.mn цахим хуудас болон олон нийтийн сувагт 41 албан мэдээ, 13 рийл, 16 нийтлэл, 5–30 минутын 6 нэвтрүүлэг, 4 фото мэдээ, 4 инфографик, 10 видео контент, 3 сурвалжилга, 8 ярилцлага, 6 илтгэлээс бэлтгэсэн мэдээлэл, 2 шууд (live) дамжуулалт хийсний зэрэгцээ видео контентуудыг [youtube.com](https://www.youtube.com) сүлжээн дэх "Монгол Улсын Их Хурал" сувагт нийтэлж, олон нийтэд хүргэлээ.

Түүнчлэн сонин, сайт, телевиз, радио зэрэг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдээр 46 удаа шууд (live) дамжуулалт, 34 видео контент, 105 мэдээ мэдээлэл, 27 нийтлэл, ярилцлага, 55 рийл, 10 тойм, 11 бодлогын контент, 48 постер, 4 үндсэн шторкийг 11 хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр 437 удаа тус тус түгээсэн.

Анхдугаар Үндсэн хуулийн ойн өдрийг угтан "Дэлхийн Монголчуудын Эм Жи Эл" FM88.3 радиотой 2024 оны 11 дүгээр сарын 01-нээс 29-ний өдрийн хугацаанд хамтран ажиллаж, анхдугаар Үндсэн хуулийн агуулга, ач холбогдлын талаарх мэдээллийг өдөр

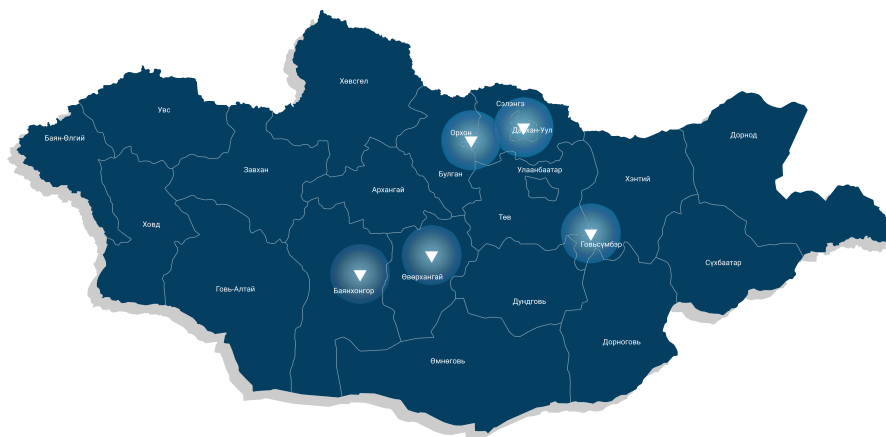

бүр тус радиогийн хөтлөгчдөөр олон нийтэд түгээлгэсний зэрэгцээ анхдугаар Үндсэн хуулийн сэдвийн хүрээнд "Facebook-ийн сонирхолтой постууд" нэвтрүүлэг, сонсогчдын дунд "Анхдугаар Үндсэн хуулийг та мэдэх үү" асуулт, хариултын нэвтрүүлэг тус тус зохион байгуулсан.

4.3. Парламентат ёсны түүх, хууль тогтоох байгууллагын үйл ажиллагаа, түүнтэй холбоотой нийтлэг мэдлэгийг олон нийтэд олгож, парламент болон иргэдийн хооронд эерэг харилцааг дэмжих, хууль тогтоох үйл ажиллагаанд оролцох чадвартай иргэдийг төлөвшүүлэх хүрээнд үзүүлсэн тусалцаа

1. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг сурталчлах төв байгуулж, мэдээллийн нэгдсэн сүлжээнд холбон, албан бус боловсролын болон зайн сургалтын арга, хэлбэрээр иргэдэд хууль, эрх зүйн мэдлэг олгох, хууль тогтоомжийг сурталчлах ажлыг үр нөлөөтэй зохион байгуулах зорилт тавин ажиллаж байна. Тайлант онд Хууль тогтоомж сурталчлах төвийг Говьсүмбэр, Орхон аймагт шинээр байгууллаа. Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга дээрх аймгуудын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нартай хамтын ажиллагааны санамж бичиг байгуулан, шаардлагатай техник, тоног төхөөрөмж, гарын авлага материалаар хангахын зэрэгцээ төв хариуцсан ажилтнуудыг чиглүүлэн ажиллав.

Түүнчлэн өмнө байгуулсан Баянхонгор, Өвөрхангай, Дархан-Уул аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дэргэдэх Хууль тогтоомж сурталчлах төвүүдтэй хамтран Монгол Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн талаарх мэдээллийг орон нутгийн төрийн албан хаагчдад өгөх хэлэлцүүлэг, сургалтыг зохион байгуулав. Төв хариуцсан ажилтнуудад "Телеграмм" групп ашиглан Улсын Их Хурлын шийдвэр, шинээр баталсан хууль болон бусад үйл ажиллагааны талаар тогтмол мэдээлэл хүргэж, мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлснээр Хууль тогтоомж сурталчлах төвүүдийн хөдөө орон нутгийн иргэд, төрийн албан хаагчдад хууль тогтоомж сурталчлах ажлын үр нөлөө дээшлэн, сайжирч байна. Хууль тогтоомж сурталчлах төвийг бусад аймагт байгуулах зорилт дэвшүүлээд байна.

2. "Парламентын боловсрол" хөтөлбөрийн хүрээнд ерөнхий боловсролын сургуулийн 7-12 дугаар ангийн сурагчдад "Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцах аялал"-ыг тогтмол зохион байгуулж, уг аялалд нийт 166 сургуулийн 6,247 багш, сурагч, эцэг эхийн төлөөлөл хамрагдав. Хөтөлбөрийн хүрээ өргөжиж Япон Улсын Осака мужийн "Хацуда Тондабаяши" ахлах сургуулийн сурагчид ирж оролцлоо. Мөн Баянхонгор, Дархан-Уул, Төв аймгийн ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн сурагчид хамрагдлаа.

3. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой иргэд, зочдыг танилцуулах хүрээнд уг аяллыг тасралтгүй зохион байгуулсан. Тайлант хугацаанд гомдол чирэгдэл, хүндрэл үүсэхээс урьдчилан сэргийлж, хуваарь батлан, хугацаанд нь зохион байгуулж ажиллав. 1,089 удаагийн аяллаар 34,435 иргэн, байгууллага, 15 удаагийн гадаад улсын зочин төлөөлөгч Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцах аялал болон Есөн хөлт Их цагаан тулт хүндэтгэл үзүүлэх арга хэмжээнд хамрагдлаа. Улсын Их Хурал нэг танхим, 126 гишүүнтэй байхтай холбоотой Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа болон Төрийн ордонтой иргэд, зочид, төлөөлөгчдийг танилцуулах журмын төслийг шинэчлэн боловсрууллаа.

4. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг хангах зорилтын хүрээнд Төрийн ордонтой танилцаж байгаа иргэдийг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны танхимд Пүрэв, Баасан гарагт зочлуулдаг байсан бол Мягмар, Лхагва, Пүрэв, Баасан гарагт нэвтрүүлж, танилцуулдаг боллоо. Мөн парламентын сэтгүүлчдийг тус танхимын гуравдугаар давхраар нэвтрүүлж, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааныг сурвалжлах эрхийг нь нээлттэй болгосон.

5. "Өсвөрийн парламент" хөтөлбөрийн гурав болон дөрөв дэх ээлжийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүллээ. "Өсвөрийн парламент 2023" хөтөлбөрийг "Эрүүл хүүхэд – Эрүүл орчин" сэдвээр Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнтэй хамтран зохион байгуулав. Энэ удаагийн хөтөлбөрт анх удаа Монгол Улсын өнцөг булан бүрээс шалгарсан 150 сурагч оролцож, Үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэнд "Өсвөрийн парламент" хөтөлбөрийн нэрэмжит төгөлтэй болсноороо онцлогтой. Энэхүү хөтөлбөрөөр НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилгыг хэрэгжүүлэхэд өсвөр үеийнхний оролцоог нэмэгдүүлэх, байгаль орчинд ээлтэй амьдралын хэв маягийг хэвшүүлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг үе тэнгийнхэндээ эерэг нөлөөллийг үзүүлэх чадварыг олгохыг зорьдог юм. 2024 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр "Өсвөрийн парламент 2024" хөтөлбөрийг "Өсвөр үе-Эрүүл мэнд" сэдвээр эхлүүлсэн бөгөөд энэ удаагийн хөтөлбөрт 21 аймаг, 9 дүүргийн ерөнхий боловсролын сургуулийн нийт 800 гаруй хүүхэд бүртгүүлснээс 126 сурагчийг сонгон шалгарууллаа.

6. Улсын Их Хурал, Улсын Их Хурлын удирдлага, Тамгын газрын арга хэмжээний зохион байгуулалтад мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг, туслалцаа үзүүлж байна. Тайлант хугацаанд нэгдсэн 10 арга хэмжээ зохион байгууллаа. Тухайлбал, Монгол Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Завхан, Увс, Ховд аймагт томилолтоор ажиллах, Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2025 оны стратеги төлөвлөгөөний хэлэлцүүлэг зохион байгуулахад туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэв.

4.4. ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг бэхжүүлэх, иргэдийн мэдэх эрхийг хангах, хууль тогтоох байгууллагын талаарх ойлголтыг гүнзгийрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр дэвшүүлсэн, зорилт арга хэмжээг хэрэгжүүлж, хууль тогтоомжийн төсөлд олон нийтийн саналыг авах, баталсан хууль тогтоомжийг тайлбарлан таниулахад бодитой, шуурхай байдлыг ханган ажиллав.

Мөн Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх албан ёсны мэдээ, мэдээллийг бэлтгэн, олон нийтэд хүргэх, иргэдийн парламентад итгэх итгэлийг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хууль тогтоомжийн албан ёсны эх сурвалжаар хангах, үйл ажиллагааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр холбогдох арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэн ажилласан.

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн болон Байнгын, дэд, түр хороодын хуралдаан, нээлттэй сонсгол, хэлэлцүүлгийг олон нийтэд хүртээмжтэй мэдээлэх ажлыг мэргэжлийн түвшинд гүйцэтгэж, парламентын бусад үйл ажиллагааг сонин, сайт, телевиз, нийгмийн сүлжээгээр түгээхийн зэрэгцээ парламентын ил тод, нээлттэй байдлыг хангах хүрээнд шинэ төрлийн контентуудаар иргэдийн нас, хүйсийн онцлогт тохируулан мэдээллийг бэлтгэн түгээхэд чиглэж ажиллав.

Улсын Их Хурлын иргэд, олон нийт, төрийн болон төрийн бус, олон улсын байгууллагатай харилцах харилцаанд гомдол, чирэгдэл, үл ойлголцол, давхардал үүсэхээс урьдчилан сэргийлж, зохих зохион байгуулалтыг тухай бүр хэрэгжүүлэн ажиллалаа.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөнд тусгагдсан Монгол Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг олон нийтэд хүртээмжтэй мэдээлэхэд нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн дэвшилтэт арга, хэрэгсэл ашиглах чиглэлээр дараах зорилтыг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна.

-Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, хууль тогтоомжийг сурталчлах, иргэд, олон нийттэй харилцах стратеги буюу парламентын брэндинг боловсруулж, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлнэ.

-Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын үйл ажиллагааг олон нийтэд таниулан сурталчлахад мэдээллийн урсгалыг шинэчилж, орчин үеийн, дэвшилтэт технологийг ашигласан контент нэвтрүүлнэ.

Тав.ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА, МЭДЭЭЛЭЛ, СУРГАЛТ

- 5.1. Судалгаа, мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиглэлээр
- 5.2. Тойм судалгаа, ном, товхимол
- 5.3. Парламентын номын сан
- 5.4. Парламентын сургалтын чиглэлээр
- 5.5. Дүгнэлт, зорилт

Тав.ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА, МЭДЭЭЛЭЛ, СУРГАЛТ

Улсын Их Хурал хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх, гишүүд хууль санаачлах, хуулийн төсөл боловсруулах болон Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцүүлэхэд шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий нотолгоонд суурилсан судалгааны баримт мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлэх Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн Тамгын газрын дэргэд ажиллахаар өөрчлөн зохион байгуулагдав.

5.1.Судалгаа, мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиглэлээр

Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн нь Улсын Их Хурлын гишүүдийг судалгаа, мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиг үүргийнхээ хүрээнд 2024 онд нийт 42 судалгааны ажил хийж гүйцэтгэсэн байна. Тухайлбал,

Харьцуулсан судалгаа 28, мэдээлэл лавлагаа 13, тойм судалгаа 1 тус тус гаргасан байна.

5.1.1.Улсын Их Хурлын гишүүдийн захиалгат харьцуулсан судалгаа

- 1.Тусгай хамгаалалттай газар нутагт үйл ажиллагаа явуулах эрх зүйн зохицуулалтын талаар гадаадын зарим орны туршлага (2024.01.08);
- 2.Гадаадын хөрөнгө оруулалтын зарим асуудлаарх харьцуулсан судалгаа;
- 3.Гарааны бизнесийн эрх зүйн зохицуулалт, төрөөс үзүүлж буй дэмжлэг: Бусад орнуудын туршлага (2024.02.26);
- 4.Гэмт хэргийн хохирогчийн эрхийг хангах, нөхөн төлбөр олгох олон улсын болон гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт;
- 5.Парламент дахь цөөнхийн бүлэг буюу сөрөг хүчин: Онол арга зүй, олон улсын чиг хандлага, Монгол Улсын болон гадаадын зарим улсын эрх зүйн зохицуулалт;
- 6.Үндэсний соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа ба иргэний ёс зүйн боловсролын хөтөлбөр: Бусад орнуудын туршлага;
- 7.Цахилгаан дугуйн эрх зүйн зохицуулалт: Зарим орны туршлага ба Монгол Улсын нөхцөл байдал;
- 8.Төрийн алба болон парламентын ажлын албаны мэргэшсэн ахмад ажилтнуудын талаарх хүний нөөцийн бодлого, зохицуулалт: Олон улсын туршлага ба Монгол Улсын нөхцөл байдал;
- 9.Төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль бус үйлдлийн улмаас иргэн, аж ахуйн нэгжид учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх эрх зүйн зохицуулалт: Бусад орнуудын туршлага (2024.10.02);

10. Жагсаал, цуглаан хийх эрх, эрх чөлөө ба цахим жагсаал, цуглааны эрх зүйн зохицуулалтын талаарх гадаадын зарим орны туршлага (2024.10.07);

11. Авлигын дагнасан шүүхтэй улс орнуудын туршлага, эерэг, сөрөг тал, үр дүн (2024.10.07);

12. Шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны талаарх харьцуулсан судалгаа (2024.10.07);

13. Олон оролцогчтой эрүүгийн хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаарх зарим улсын эрх зүйн зохицуулалт (2024.10.10);

14. Гадаадын зарим орны жолоодох эрхийн оноо ба жолоочийн зөрчлийн бүртгэлийн онооны систем, давуу ба сул талууд (2024.10.10);

15. Нийгмийн оноо тооцох систем бүхий гадаадын зарим орны туршлага (2024.10.10);

16. Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл авах, хэвлэн нийтлэх эрх, эрх чөлөөний талаарх олон улсын хэм хэмжээ ба гадаадын зарим орны туршлага (2024.10.10);

17. Төсвийн хяналтын талаарх ЭЗХАХБ болон Шинэ Зеланд, Словени, Армени зэрэг орнуудын туршлага (2024.11.15);

18. Шүүгч, прокурор, мөрдөгч зэрэг тусгай субъектийн үйлдсэн гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах харьяаллын талаарх харьцуулсан судалгаа (2024.10.21);

19. Дуу чимээний бохирдлын талаарх гадаадын зарим орны туршлага (2024.10.25);

20. Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэмт хэргийн талаарх гадаадын зарим улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа (2024.10.23);

21. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах ажиллагааны талаарх эрх зүйн зохицуулалт: гадаадын зарим орны туршлага (2024.11.01);

22. Монгол Улс болон гадаад улсын агаар орчны бохирдлын нөхцөл байдал, эрх зүйн зохицуулалт, гадаадын зарим орны туршлага (2024.11.14);

23. Төсвийн үйл явц ба төсвийн хараат бус байгууллага (2024.11.18);

24. Ус, рашааны асуудлыг зохицуулж буй Монгол Улс болон Герман, АНУ-ын туршлага (2024.11.29);

25.Нийгмийн халамжийн асрах үйлчилгээний эрх зүйн зохицуулалтын талаарх харьцуулсан судалгаа (2024.12.06);

26.Ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээний төвийн эрх зүйн зохицуулалтын талаарх харьцуулсан судалгаа (2024.12.16);

27.Сонгуулийн бус үеэр улс төрчдөд хориглосон үйл ажиллагаа, санхүүжилтийн эх үүсвэр болон гуравдагч этгээдийн талаарх гадаадын зарим улсын эрх зүйн зохицуулалт (2024.12.24);

28.Хог хаягдлын асуудалтай холбоотой Монгол Улс болон Гадаадын зарим орны туршлага (2024.11.29).

5.1.2.Мэдээлэл, лавлагаа

1.Тогтвортой хөгжлийн зорилго (ТХЗ) 16, 17-ын Монгол Улсын нөхцөл байдал;

2.Гадаадын зарим орны эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний тогтолцооны талаарх мэдээлэл лавлагаа;

3.Казахстан, Киргиз, Туркменистан улсуудын бэлчээрийн хуулийн бүтэц, зарим зохицуулалтууд;

4.Монгол Улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдал, эрэгтэйчүүдийн нийгмийн байдлын талаарх тойм мэдээлэл;

5.Мал аж ахуй, зарим орны туршлага;

6.Мал аж ахуйн холбоо, төрөөс малчид руу чиглэсэн дэмжлэг, гадаадын зарим орны туршлага;

7.Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын зөвлөлтэй холбоотой зарим асуудал болон аймгийн төвийн хүн ам ба сонгогдох төлөөлөгчийн тооны харьцааны талаарх лавлагаа;

8.Монгол Улсын зарим аймаг, сумын нийгэм, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд;

9.Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын эдийн засгийн аюулгүй байдалд холбогдох зарим зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилтийн талаарх мэдээлэл лавлагаа;

10.Парламентын гишүүдийн ажлын өрөө хуваарилах талаарх гадаадын зарим орны туршлага;

11.Аж үйлдвэрийн парк, хог хаягдал, эрчим хүчний салбаруудтай холбоотой лавлагаа мэдээлэл (2024.12.13);

12.Монгол Улс, гадаадын зарим орны төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн эрх зүйн зохицуулалт, Монгол Улсын төрийн өмчит, төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн мэдээлэл лавлагаа (2024.11.29);

13.Гадаадын зарим улсын залуучуудын хөгжлийг дэмжих, эрхийг хамгаалах үндэсний хууль тогтоомжуудын мэдээлэл лавлагаа (2024.12.19).

5.2.Тойм судалгаа

1.Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн ашиглалт, хамгаалалт: Эрх зүйн орчин, өнөөгийн байдал, зарим тулгамдсан асуудал.

5.2.1.Ном, товхимол, сэтгүүл

Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнгээс 2024 онд 14 нэр төрлийн ном товхимол, гарын авлага, эмхэтгэл, сэтгүүлийн тогтмол болон тусгай дугаарыг эрхлэн гаргасан. Үүнд:

- 1.Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит чуулганы танилцуулга;
- 2.Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга.
- 3.Монгол Улсын Их Хурлын ес дэх удаагийн бүрэн эрхийн анхдугаар чуулганы танилцуулга;
- 4.Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга.
- 5.Дэлхийн улс орнуудын парламент ном /Шинэчилсэн/;
- 6.Дэлхийн улс орнуудын парламентын ажлын алба ном /Шинэчилсэн/;
- 7.Улсын Их Хурлын гишүүний гарын авлага 2024–2028 (шинэчилсэн 7 дахь удаагийн хэвлэл);
- 8.Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон 2020–2024 он.
- 9."Парламентын судалгаа, шинжилгээ" эрдэм шинжилгээний сэтгүүл №8;
- 10.Бүгд Найрамдах Улсаа тунхаглаж, Анхдугаар Үндсэн хууль баталсан 100 жилийн ойн баярыг тохиолдуулан "Үндсэн хуульт ёс Өнгөрсөн, Одоо, Ирээдүй" сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл.
- 11.Эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагуудын лавлагаа №3

12. Хүрээлэнгийн судалгааны мэдээллийн сангийн лавлагаа №32

13. "Парламент" Судалгааны эмхэтгэл: боть – 46

14. "Парламент" Судалгааны эмхэтгэл: боть – 47

Түүнчлэн Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа асуудалд хамаарах судалгаа, мэдээлэлд тулгуурлан "Мэдээлэл судалгаа" аналитик тойм сэтгүүлийн нийт 7 дугаарыг эрхлэн гаргаж, Улсын Их Хурлын гишүүдэд хүргүүлсэн. Үүнд:

1. Гарааны бизнесийн эрх зүйн зохицуулалт, төрөөс үзүүлэх дэмжлэг (Дугаар 59);
2. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн эрх зүйн орчин (Дугаар 60);
3. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний тогтолцоо (Дугаар 61);
4. Парламент дахь цөөнх (сөрөг хүчин)-ийн бүлэг (Дугаар 62);
5. Үндэсний соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа ба иргэний ёс зүйн боловсролын хөтөлбөр (Дугаар 63);
6. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын зарим асуудлын талаарх эрх зүйн зохицуулалт (Дугаар 64);
7. Ахмад настны төрөлжсөн асрамжын үйлчилгээний төв (Дугаар 65);

5.3. Парламентын номын сан

Парламентын номын сангийн үйлчилгээг өргөтгөж, цахим номын сангийн дэд бүтэц, нөөцийг бүрдүүлэх хүрээд Парламентын номын сан дараах ажлыг хийж гүйцэтгэв.

2024 онд парламентын номын сан нь 1700 гаруй уншигчдад 2000 гаруй ном, 300 орчим тогтмол хэвлэлээр үйлчилсэн.

Сан хөмрөгийг баяжуулах чиглэлээр 96 нэрийн 246 шинэ ном, 2 нэрийн өдөр тутмын сонин, 7 нэрийн сэтгүүл, Улсын Их Хурлын гишүүд, Шинжлэх ухааны академи, Соёлын яам, Төрийн албаны зөвлөл, Хэл зохиолын хүрээлэн, Азийн сан зэрэг байгууллага хувь хүнээс ирүүлсэн хандивын 696 ном, товхимлоор баяжилт хийсэн.

Уншигчдын нийт 709 лавлагаанд утсаар болон аман хэлбэрээр хариу өгч, 38 сэдэвчилсэн лавлагааг хэрэглэгчийн хүсэлтээр тухай бүр гарган мэргэжлийн зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлж өдөр тутмын 6 сонин, судалгааны 4 сэтгүүлээс сэдэвчилсэн түүврийг өдөр тутам хийн "Zotero" программд ном зүйн мэдээлэл (836 бичлэг) оруулсан.

2024 оноос үндэсний "Legaldata", "E-san", олон улсын "EBSCO", "Legal Collection", "Legal source" зэрэг цахим мэдээллийн сангаар уншигчдад үйлчилж эхэлсэн.

2024 оны 5 дугаар сарын 18-20-ны өдрүүдэд "Илүү их уншъя" уриан доор жанжин Д.Сүхбаатарын талбайд зохион байгуулсан 35 дахь удаагийн "Үндэсний номын баяр"-т оролцож, Парламентын номын санд хадгалагдаж байгаа "Анхдугаар Үндсэн хуулиас өнөөгийн шинэ Үндсэн хууль"-тай холбоотой бүхий л эх сурвалжууд, "Төрийн мэдээлэл" эмхэтгэл болон Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газар, Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгээс эрхлэн хэвлүүлсэн 450 гаруй ном, товхимол, судалгаа, мэдээллийн үзэсгэлэнг 2500 гаруй иргэдэд танилцуулсан.

Номын баярын арга хэмжээний хүрээнд "Үндсэн хууль" асуулт хариултын тэмцээн, "Үндсэн хууль" холбоо үгийг монгол бичгээр зөв, сайхан бичих тэмцээнийг тус тус зохион байгуулсан.

5.4. Парламентын сургалтын чиглэлээр

2024 онд нийт 11 удаагийн сургалт хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан бөгөөд Улсын Их Хурлын гишүүд, тэдгээрийн ажлын албаны ажилтнууд болон Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ажилтнуудыг хамруулсан.

5.4.1.Шинээр сонгогдсон Улсын Их Хурлын гишүүдэд зориулсан сургалт

Улсын Их Хурлын шинээр сонгогдсон гишүүдэд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэдээлэл, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор 2024 оны 8 дугаар сарын 08-ны өдөр чиглүүлэх, мэдээлэл олгох арга хэмжээ зохион байгуулсан.

5.4.2. Парламентын боловсрол олгох чиглэлээр

"Парламентын боловсролын хөтөлбөр" боловсруулж хэрэгжүүлэх, "Өсвөрийн Парламент" жил бүр ажиллуулж, цаг үеийн асуудлыг хэлэлцүүлж, саналыг нэгтгэн Улсын Их Хурлын гишүүдэд мэдээлэх, Хүүхэд, залуучуудын холбоотой хууль, нэмэлт өөрчлөлтийн төсөл боловсруулах үйл явцад хүүхдүүд болон хууль санаачлагчдын хооронд харилцаа тогтоох боломжийг бий болгох чиглэлээр дараах ажлыг хийж гүйцэтгэв.

Өсвөр үеийнхэнд ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль тогтоох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагааны талаар ойлголт өгч, тогтвортой хөгжлийн зорилго, уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх мэдлэг мэдээллээр дамжуулан шийдвэр гаргах түвшинд өсвөр үеийнхний оролцоог дэмжих зорилгоор үндэсний хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулах "Өсвөрийн парламент" хөтөлбөрийг Улсын Их Хурал, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын хүүхдийн сан (НҮБХС, UNICEF) хамтран үндэсний хэмжээнд 4 дэх жилдээ зохион байгуулсан.

"Өсвөрийн парламент 2024" хөтөлбөрт оролцохоор шалгарсан 126 сурагчдын 45 нь эрэгтэй, 81 нь эмэгтэй бол есдүгээр ангийн 12, аравдугаар ангийн 36, 11 дүгээр ангийн 78 сурагч байв.

Хөтөлбөрийн оролцогчид парламентын боловсрол, хүний эрх, өсвөр насны эрүүл мэндийн болон эрүүл амьдралын хэв маяг, хөгжлийн зорилтуудын талаар мэдлэг нэмж, багаар ажиллах чадварт суралцахаас гадна нөлөөллийн ажлын дадал, туршлагыг эзэмшиж байна.

5.5.ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн Улсын Их Хурал хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх, гишүүд хууль санаачлах, хуулийн төсөл боловсруулах болон хууль тогтоомжийн төслийг Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэн батлахад шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий нотолгоонд суурилсан судалгааны баримт мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиг үүрэгтэйгээр ажиллаж байна.

Тайлант онд Сэдэвчилсэн тойм сэтгүүл, Эрдэм шинжилгээний сэтгүүл, Эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагуудын мэдээллийн сан болон Мэргэшсэн судлаачдын мэдээллийн сангийн товхимол зэрэг бүтээгдэхүүнийг гаргаж, хүрээлэнгийн судалгааны санг research.parliament.mn-д байршуулах зэргээр бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нийлүүлэлт, хэрэглээг нэмэгдүүлсэн. Түүнчлэн Парламентын сургалтын цогц хөтөлбөр болон дэд хөтөлбөрүүдийн хүрээнд төлөвлөгөөт болон зорилтот сургалтуудыг амжилттай зохион байгуулж, сургалтын цахим системд сургалтын мэдээллийг байршуулж хэвшсэн.

Парламентын номын сангийн хөгжлийн хүрээнд үндэсний "Legaldata", "E-san", олон улсын "EBSCO", "Legal Collection", "Legal source" зэрэг цахим мэдээллийн сангаар уншигчдад үйлчилж эхэлсэн байна.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

-Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгийн дүрмийн 2.2.2 дахь заалтад "Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд, Байнгын хорооноос захиалсан судалгааны ажлыг гүйцэтгэх, мэдээлэл, лавлагаа бэлтгэх, судалгаа, мэдээллээр хангах" гэж заасны дагуу захиалгат судалгааг бие даан гүйцэтгэж, үйл ажиллагааг олон улсын парламентын судалгааны үйлчилгээний нийтлэг жишигт нийцүүлэн үр нөлөөтэй, уян хатан, шуурхай зохион байгуулах нөхцөлийг бүрдүүлж, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрөл, чанарыг сайжруулахад чиглэсэн олон талт арга хэмжээнүүдийг авч, судалгаа, эрдэм шинжилгээний үр дүнг нарийвчилж, олон улсын жишигт хүргэнэ.

-Улсын Их Хурал шийдвэрээ шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, дүн шинжилгээ бүхий судалгаа шинжилгээ, баримт нотолгоонд тулгуурлан гаргахад дэмжлэг үзүүлэх үр нөлөөтэй механизмыг бүрдүүлэх хүрээнд хиймэл оюун, орчин үеийн мэдээллийн сангийн нөөцийг нэмэгдүүлж, судалгаа гүйцэтгэх хугацааг 5 дахин бууруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

-Хууль тогтоомжийн талаар 10 мянгаас доошгүй иргэдийн парламентын боловсролын түвшинг үнэлж, дээшлүүлэх, тэдний санал бодлыг сонсож Улсын Их Хуралд уламжлах, зорилтыг хэрэгжүүлнэ.

-Парламентын номын сангийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд номын санд хадгалагдаж байгаа сонин, өдөр тутмын хэвлэлийг цахимжуулна.

- Улсын Их Хурлын гишүүд, тэдгээрийн зөвлөх, туслахууд, намын бүлгийн ажилтнууд болон Тамгын газрын ажилтнуудын чиглүүлэх сургалтуудыг төлөвлөсөн хугацаанд зохион байгуулж, мэдээлэл, гарын авлагаар шуурхай хангаж ажиллана.

Зургаа.УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН АЖИЛЛАГААГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

- 6.1.** Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх чиглэлээр
- 6.2.** Олон улсын бүс нутгийн парламентын байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх чиглэлээр
- 6.3.** Гадаад харилцааны асуудлаар зөвлөмж өгөх, лавлагаа, мэдээ, танилцуулгаар хангах чиглэлээр
- 6.4.** Дүгнэлт, зорилт

Зургаа.УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГАДААД ХАРИЛЦАА, ХАМТЫН АЖИЛЛАГААГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛД ҮЗҮҮЛСЭН МЭРГЭЖИЛ, АРГА ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨ, ТУСЛАЛЦАА

Тамгын газар Улсын Их Хурлын удирдлага, гишүүдэд гадаад бодлого, парламент хоорондын харилцаа, хамтын ажиллагааны асуудлаар мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлж, мэдээллээр хангаж, айлчлал, хурал, уулзалт, арга хэмжээг зохион байгуулж ажиллалаа.

6.1.Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх чиглэлээр

Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, гишүүд, Ерөнхий нарийн бичгийн даргын гадаад улсад хийсэн 10, гадаад улсын парламентаас манай улсад хийсэн 10 удаагийн айлчлалыг хэрэгжүүлэхэд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг, туслалцаа үзүүллээ.

6.1.1.Гадаад улсад хийсэн айлчлал

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар тэргүүтэй Монгол-Хятадын парламентын бүлгийн гишүүд болох Төсвийн байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэн, Хууль зүйн байнгын хорооны дарга Д.Цогтбаатар, Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга П.Анужин, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Бат-Эрдэнэ, Б.Пүрэвдорж, С.Ганбаатар, Д.Батлут, Б.Бейсен нарын төлөөлөгчид 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдөр Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсад айлчлал хийн Бүх Хятадын Ардын төлөөлөгчдийн Их Хурлын Байнгын хорооны дарга Жао Лөжи, Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их

Хурлын Байнгын хорооны нарийн бичгийн дарга Лю Чи, Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлын Гадаад хэргийн хорооны дарга Лоу Чиньжянь, Гадаад харилцааны яамны Азийн газрын Элчин сайд Ван Фүкан нарын Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлын Байнгын хороо, Монгол-Хятадын парламентын бүлгийн гишүүдтэй уулзаж хоёр талын харилцаа, худалдаа, эдийн засгийн болон бусад салбарын хамтын ажиллагааны талаар санал солилцсон.

Улсын Их Хурал, Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурал хоорондын Байнгын уулзалтын механизмын тавдугаар уулзалт 2024 оны 01 дүгээр сарын 24-ний өдөр Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Бээжин хотноо болов. Уулзалтыг Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар, Бүх Хятадын Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлын Байнгын хорооны дэд дарга Пэн Чинхуа нар удирдаж хоёр улсын парламент, Байнгын хороод хоорондын хамтын ажиллагаа, худалдаа, эдийн засаг, хөрөнгө оруулалт, ногоон хөгжил, цөлжилттэй тэмцэх, эрчим хүч, хил боомт гэсэн дөрвөн чиглэлээр санал солилцож, цаашид хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэхэд дөхөм үзүүлэхээр тохиролцов.

2024 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдөр Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар тэргүүтэй төлөөлөгчид Өвөр Монголын Өөртөө Засах Орны Хөх хот, Ордос хотуудаар зочилж, БНХАУ-ын Өвөр Монголын Өөртөө Засах Орны Коммунист намын хорооны нарийн бичгийн дарга Сүнь Шаочөнтэй уулзсан.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар 2024 оны 02 дугаар сарын 27-ны өдөр Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенеш буюу Парламентын дарга Н.Шакиевын урилгаар тус улсад албан ёсны айлчлал хийв. Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар тэргүүтэй төлөөлөгчид Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Парламентын дарга Н.Шакиевтай албан ёсны хэлэлцээ хийж, Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар, Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Парламентын дарга Н.Шакиев нар Улсын Их Хурал, Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенеш хоорондын хамтын ажиллагааны санамж бичигт гарын үсэг зурсан.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар 2024 оны 3 дугаар сарын 07-ны өдөр Унгар Улсын Үндэсний Ассамблейн дарга Көвер Ласлогийн урилгаар тус улсад албан ёсны айлчлал хийсэн.

Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол-Австрийн парламентын бүлгийн дарга Э.Бат-Амгалан тэргүүтэй төлөөлөгчид 2024 оны 4 дүгээр сарын 19-ны өдөр Бүгд Найрамдах Австри Улсад ажлын айлчлал хийсэн.

2024 оны 5 дугаар сарын 23-ны өдөр Япон Улсын Токио хотноо зохион байгуулагдсан Ази, Номхон далайн бүсийн орнуудын томоохон чуулга уулзалт "Никкей форум"-д Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар оролцож ардчиллын хөгжил, Монгол Улсын өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын чиг хандлагын талаар илтгэл танилцуулсан.

2024 оны 3 дугаар сарын 19-ний өдөр Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Филиппин Улс болон Тайландын Хаант Улстай дипломат харилцаа тогтоосны 50 жилийн ойн хүрээнд Улсын Их Хурлын гишүүн, Төсвийн байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэнгээр ахлуулсан, хоёр улсын найрамдлын бүлгийн гишүүд Бүгд Найрамдах Филиппин улс болон Тайландын Хаант улсын Сенатад тус тус айлчлав.

6.1.2. Дотоодод хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Бан Ги Мүний нэрэмжит "Сайхан ирээдүйн төлөө" сан, АНУ-ын Стэнфордын их сургуулийн Ази, Номхон далайн судалгааны төв хамтран "Алтай дамнасан тогтвортой байдлын яриа хэлэлцээ" олон улсын чуулга уулзалтыг 2024 оны 4 дүгээр сарын 25-ны өдөр "Энх тайван, шударга ёс, тогтуурьтай тогтолцоо" сэдвийн хүрээнд Төрийн ордонд зохион байгуулсан бөгөөд уг чуулга уулзалтад 11 улсын 300 гаруй төлөөлөгч оролцсон.

Тус хурал нь 9 салбар чухал сэдвээр Солонгосын хойгоос Бага Азийн хойг хүртэлх бүс нутгийг хамрах Алтайн язгуур соёлын талаар энх тайванч, шинжлэх ухаанч, бүтээлчээр хэлэлцэж, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага, тогтвортой хөгжлийн зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл явцыг эрчимжүүлэх чиглэлээр төр засаг, хувийн хэвшил, эрдэм шинжилгээний түвшинд хэрхэн хамтран ажиллах талаар нээлттэй хэлэлцүүлэг өрнүүлж, туршлага ололтоо хуваалцав. Мөн чуулга уулзалтыг Швейцарын хөгжлийн агентлаг, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн хөтөлбөр, Азийн сан, Азийн хөгжлийн банкны Монгол Улс дахь суурин төлөөлөгчийн газар, "Оюу Толгой" ХХК дэмжин оролцов.

Бүгд Найрамдах Ардчилсан Лаос Ард Улсын Үндэсний Ассамблейн дэд дарга Сүнтон Сайаажак тэргүүтэй зочид, төлөөлөгчид 2024 оны 3 дугаар сарын 16-ны өдөр Монгол Улсад айлчлав.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар Др.Вольфганг Штэфингэр тэргүүтэй Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундестагийн Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байнгын хорооны гишүүдийг 2024 оны 4 дүгээр сарын 02-ны өдөр хүлээн авч уулзав.

2024 оны 4 дүгээр сарын 23-ны өдөр Улсын Их Хурлын даргын урилгаар Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенеш буюу Парламентын дарга Нурланбек Шакиев Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийв. Айлчлалын хүрээнд Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар, Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Жогорку Кенешийн дарга Н.Шакиев нар Төрийн ордонд албан ёсны хэлэлцээ хийж хамтын ажиллагааны комиссын дүрэмд гарын үсэг зурав.

Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол-Вьетнамын парламентын бүлгийн дарга Ж.Баярмаа, тус бүлгийн дэд дарга Д.Энхтуяа, гишүүн П.Батчимэг, М.Ганхүлэг, Ц.Идэрбат, Г.Уянгахишиг нар Монгол Улсад айлчлал хийсэн Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улсын Үндэсний Ассамблейн Батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын хорооны байнгын гишүүн, залуу төлөөлөгчдийн бүлгийн дэд дарга Чинь Суан Ан тэргүүтэй төлөөлөгчидтэй 2024 оны 9 дүгээр сарын 13-ны өдөр уулзав.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан манай улсад албан ёсны айлчлал хийсэн Австралийн Холбооны Улсын Парламентын Сенатын танхимын Ерөнхийлөгч Сюзан Лаянс нар 2024 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдөр Төрийн ордонд өргөтгөсөн уулзалт хийв. Уулзалтын үеэр талууд Монгол, Австралийн найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн бэхжүүлэхийн төлөө байгаагаа нотолж, энэхүү харилцаа нь ардчиллын нийтлэг үнэт зүйлсэд тулгуурлан хөгжиж байгааг харилцан тэмдэглэв.

2024 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдөр Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Монгол-Италийн парламентын бүлгийн дарга А.Ундраа, дэд дарга Д.Пүрэвдаваа нар Бүгд Найрамдах Итали Улсын Парламентын Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн Никола Карэ тэргүүтэй зочдыг хүлээн авч уулзав. Уулзалтад Итали-Монголын парламентын бүлгийн хамтын ажиллагааг олон талт хэлбэрээр өргөжүүлэн хөгжүүлэх санал, санаачилгуудаас онцлов.

Улсын Их Хурлын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны дарга Г.Тэмүүлэн Монгол Улсад айлчлал хийсэн Бүгд Найрамдах Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын Батлан хамгаалах байнгын хорооны дарга Хулуси Акар тэргүүтэй төлөөлөгчдийг 2024 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдөр хүлээн авч уулзав.

6.2.Олон улсын бүс нутгийн парламентын байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх чиглэлээр

"Олон улсын болон бүс нутгийн парламентын байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх" зорилтын хүрээнд олон улс, бүс нутгийн хурал, чуулга уулзалтад Улсын Их Хурлын удирдлага, гишүүдийг оролцуулах олон улс, бүс нутгийн байгууллагын зочид төлөөлөгчдийг Монгол Улсад хүлээн авсан уулзалтуудыг амжилттай зохион байгуулав.

6.2.1.Гадаад арга хэмжээний хүрээнд

Олон Улсын Парламентын Холбооны Ассамблейн 148 дугаар чуулган

Олон Улсын Парламентын Холбоо /цаашид "ОУПХ" гэх/ нь дэлхийн улс орнуудын парламентуудыг эгнээндээ нэгтгэсэн хамгийн том байгууллага бөгөөд Улсын Их Хурлын төлөөлөгчид үйл ажиллагаанд нь тогтмол оролцож ирсэн уламжлалтай.

Дэлхийн 180 гаруй улсыг эгнээндээ нэгтгэсэн ОУПХ-ны 148 дугаар Ассамблейн чуулга уулзалт Швейцарын Холбооны Улсын Женев хотноо 2024 оны 3 дугаар сарын 23-27-ны өдрүүдэд болж өнгөрөв. "Парламентын дипломат ажиллагаа: Энх тайван, ойлголцлын гүүрийг бий болгох нь" үндсэн сэдвийн хүрээнд болсон. Уг чуулга уулзалтад Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга, Монголын парламентын бүлгэмийн Гүйцэтгэх хорооны дарга Л.Мөнхбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга П.Анужин, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Д.Энхбат тэргүүтэй төлөөлөгчид оролцов.

Чуулганы үеэр Улсын Их Хурлын дэд дарга ОУПХ-ны Ерөнхийлөгчтэй уулзлаа

Улсын Их Хурлын дэд дарга, Монголын парламентын бүлгэмийн Гүйцэтгэх хорооны дарга Л.Мөнхбаатар Монгол Улсын парламент хүний эрхийг дээдэлсэн, жендэрийн мэдрэмжтэй парламент байхын төлөө байгааг тэмдэглээд ОУПХ-ны Ерөнхийлөгч, хатагтай Тулия Эксоныг тааламжтай цагтаа Монгол Улсад айлчлахыг урив. Улсын Их Хурал ОУПХ-той Харилцан ойлголцлын Санамж бичиг байгуулсан нь хоёр талын хамтын ажиллагааны цар хүрээ, ач холбогдлыг илтгэж байна.

Улсын Их Хурал, ОУПХ хоорондын Харилцан ойлголцлын Санамж бичигт гарын үсэг зурлаа

Улсын Их Хурлын дэд дарга, Монголын парламентын бүлгэмийн Гүйцэтгэх хорооны дарга Л.Мөнхбаатар, ОУПХ-ны Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Мартин Чунгонтой уулзаж, хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх талаар санал солилцов. Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлын

дэд дарга Л.Мөнхбаатар, ОУПХ-ны Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Мартин Чунгон нар Монгол Улсын Их Хурал, ОУПХ хоорондын 2022 онд байгуулсан Харилцан ойлголцлын Санамж бичгийн хугацааг 2025 оныг хүртэл сунгахаар тохиролцож, гарын үсэг зурлаа. Талууд гарын үсэг зурах ёслолын ажиллагааны үеэр цаашдын харилцаа, хамтын ажиллагааг улам өргөжүүлэн хөгжүүлэхийн төлөө хүчин чармайлт гарган ажиллахаа илэрхийллээ.

ОУПХ-ны Эмэгтэй парламентчдын форумын 37 дугаар хуралдаанд Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга оролцов

ОУПХ-ны 148 дугаар Ассамблейн чуулга уулзалтын үеэр Эмэгтэй парламентчдын форумын 37 дугаар хуралдаан “Парламентын дипломат ажиллагаа: Энх тайван, ойлголцлын гүүрийг бий болгох нь” үндсэн сэдвийн хүрээнд өрнөж, аливаа мөргөлдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх, өөрийн удирдлагат зэвсгийн систем болон хиймэл оюун ухааны нийгэм, хүн төрөлхтөнд үзүүлэх нөлөөллийн асуудлыг хөндөж, гарц шийдлийн талаар зөвлөлдсөн юм. Оролцогчид жендэрийн тэгш байдлыг хангаж, бүс нутаг, олон улсын түвшинд энх тайвныг бэхжүүлэхэд эмэгтэй парламентчдын манлайлал, оролцоог хэрхэн хангаж, хамтран ажиллах талаар өөрсдийн байр суурийг илэрхийллээ. Мөн хуралдаанаар ОУПХ-ны Эмэгтэй парламентчдын Удирдах товчооны 2023 оны ажлын үр дүнгийн тайланг хэлэлцэв.

ОУПХ-ны Ассамблейн 149 дүгээр чуулган

ОУПХ-ны 149 дүгээр чуулга уулзалтаар Нэгдсэн хэлэлцүүлгийн үндсэн сэдвийн хүрээнд үр дүнгийн баримт бичиг баталсан бөгөөд ОУПХ-ны бүтцийн бүх байгууллага

болох Удирдах зөвлөл, Байнгын хороод, Парламентын гишүүдийн хүний эрхийн болон Ойрх Дорнодын асуудлаарх хороод, Эмэгтэй парламентчдын форум болон Залуу парламентчдын форум тус тус болсон юм.

Энэ удаагийн чуулга уулзалтын Нэгдсэн хэлэлцүүлэг "Тайван, тогтвортой ирээдүйн төлөө шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг уялдуулах нь" үндсэн сэдвийн хүрээнд өрнөж, ОУПХ-ны гишүүн орнуудын төлөөлөгчдөд шинэ технологи, тэр дундаа хиймэл оюун ухаан ашиглалтын эрсдэлийг бууруулах, нөгөөтэйгүүр ашиг тусыг нэмэгдүүлэх талаар зөвлөлдөх, санал солилцох, парламент хоорондын үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх талбар бий болгохыг зорьсон аж.

Чуулганаар "Ардчилал, хүний эрх, хууль дээдлэх ёсонд хиймэл оюун ухааны нөлөөлөл" сэдэвт онц байдлын асуудал болон Ардчилал, хүний эрхийн байнгын хорооноос хэлэлцсэн асуудлаар тогтоол баталсан.

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Ардын Их Хурал ОУПХ-нд 1962 онд гишүүнээр элссэн. 1990-ээд оны эхээр Монгол Улс улс төр, эдийн засгийн шинэ тогтолцоонд шилжин, ардчилсан Үндсэн хуулийн дагуу анхны байнгын ажиллагаатай парламентыг байгуулснаар Улсын Их Хурал, ОУПХ-ны харилцаа, хамтын ажиллагаа шинэ шатанд гарсан. Үүний нэг тод жишээ бол Монгол Улсын Их Хурал, ОУПХ хооронд 2022 онд байгуулсан Харилцан ойлголцлын санамж бичгийн хүрээнд ардчиллын суурь үнэт зүйл болсон хүний эрх болон жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах, хамгаалах баталгааг бэхжүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн нэг чухал ажил нь Швейцарын хөгжлийн агентлагийн дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулсан "Хүний эрх, жендэрийн асуудлаарх парламентын өөрийн үнэлгээ"-ний ажил юм. ОУПХ-ны боловсруулсан аргачлалын дагуу Улсын Их Хурал жендэрийн мэдрэмжээ үнэлж байгаа 13 дахь парламент болсон бол хүний эрхийг хэрхэн хангаж байгаа талаар өөрийн үнэлгээгээ хийж байгаа анхны парламент болсноороо онцлогтой.

6.2.2.Дотоодод хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

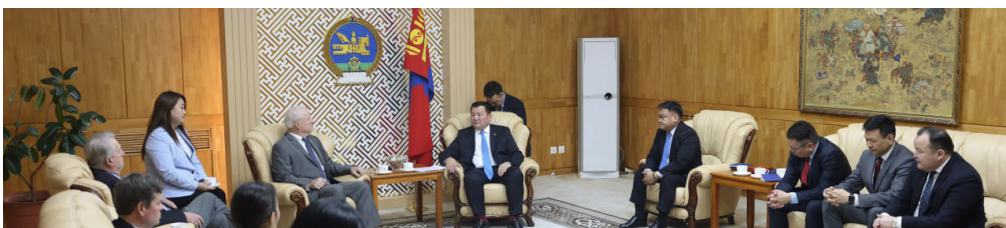
Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дарга Н.Энхболд 2024 оны 3 дугаар сарын 12-ны өдөр Европын Аюулгүй Байдал, Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын (ЕАБХАБ) Ардчилсан институт, хүний эрхийн албаны ахлах зөвлөх Владимир Мисев, зөвлөх Горан Петров нарыг хүлээн авч уулзав.

Энэ удаагийн уулзалтаар Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт болон Улсын Их Хурлын сонгуулийн дэвшилтэт тогтолцооны зарчмын хүрээнд санал солилцов. Энэхүү уулзалт нь парламентын чадавхыг нэмэгдүүлж, төлөөллийн ардчиллыг бэхжүүлэх зорилгоор Улсын Их Хурлын сонгуулийг олонхын болон хувь тэнцүүлсэн тогтолцоогоор хослуулан явуулах, Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоог шинэчлэн тодорхойлох талаар хууль зүйн болон практик үндэслэлүүдийг танилцуулсан ач холбогдолтой уулзалт болов.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Америкийн Нэгдсэн Улсын Аризона мужийн Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгчтэй шүүхийн цахим шилжилтийн талаар санал солилцлоо

Монгол Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар Америкийн Нэгдсэн Улсын Аризона мужийн Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч Роберт Брутинелийг хүлээн авч уулзав. Уулзалтаар Аризона мужийн шүүхийн цахим шилжилтийн туршлага, Монгол Улсад шүүхийн цахим шилжилт хэрхэн хэрэгжиж байгаа талаар, хүний нөөцийг тогтвортой ажиллуулах, кибер аюулгүй байдлыг хангах, улмаар гарах үр дүнгийн талаар санал солилцсон.

Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын Номхон далайн баруун бүсийн захирлыг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын гишүүн, Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга П.Анужин Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагын Номхон далайн баруун бүсийн захирал Др.Сайа Мау Пиукала болон Монгол Улс дахь Суурин төлөөлөгч Др.Сокорро Эскаланте тэргүүтэй төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзлаа. Уулзалтаар талууд Монгол Улс болон ДЭМБ хоорондын хамтын ажиллагааг цаашид улам бэхжүүлж, ялангуяа бүх нийтийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх, эрүүл амьдралын зан үйлийг төлөвшүүлж, соён гэгээрүүлэх чиглэлд анхаарч ажиллана гэдэгт санал нэгдсэн.

Улсын Их Хурлын дарга НҮБ-ын Үйлдвэр хөгжлийн байгууллага (ЮНИДО)-ын Монгол Улсыг хариуцсан төлөөлөгчийг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Үйлдвэр хөгжлийн байгууллага (ЮНИДО)-ын Монгол Улсыг хариуцсан төлөөлөгч Стефэн Каргбог тэргүүтэй төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзав. Талууд Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам Дэлхийн банктай хамтран хэрэгжүүлсэн "Экспортыг дэмжих" төслийн хүрээнд Монгол Улсын арьс шир боловсруулах зарим аж ахуйн нэгжид сертификат олгож, халал аргаар бэлтгэсэн малын маханд сертификат олгох ажиллагааны талаар санал солилцож, Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Үйлдвэр хөгжлийн байгууллагаас Монгол Улсын аж үйлдвэрийн салбарыг бүхий л талаар дэмжин ажиллахаа ноён Стефэн Каргбог илэрхийлсэн.

Улсын Их Хурлын дарга ЖАЙКА-гийн Хөдөө аж ахуйн ахлах зөвлөх тэргүүтэй төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар ЖАЙКА-гийн Хөдөө аж ахуйн ахлах зөвлөх ноён Ш.Накада тэргүүтэй төлөөлөгчдийг хүлээн авч уулзан хүнсний зонхилох хэрэглээнээс хүнсний бус хэрэглээ рүү шилжих судалгааг онцлон Малчин өрхийн холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа энэ үед Хөдөө аж ахуйн ахлах зөвлөх Ш.Накадагийн боловсруулсан судалгаагаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулах саналтай байгаагаа илэрхийлэв.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Ерөнхий нарийн бичгийн орлогч Амина Мохаммедыг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Нэгдсэн Үндэстний байгууллага /цаашид "НҮБ" гэх/-ын Ерөнхий нарийн бичгийн орлогч Амина Мохаммедыг хүлээн авч уулзав. НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн орлогч Амина Мохаммед Улсын Их Хурлын даргаар сонгогдсонд баяр хүргээд Монгол Улс нь "Тогтвортой хөгжлийн 2030" хөтөлбөрийг үндэсний хөгжлийн бодлогодоо тусган нутагшуулсан анхны улс орнуудын нэг бөгөөд хэрэгжилтийг хангуулах чиглэлд Улсын Их Хурлаас онцгой ач холбогдол өгч ирсэнд талархал илэрхийлэв. Цаашид НҮБ-ын хүний эрхийн механизм дахь оролцоог нэмэгдүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдал, тогтвортой хөгжлийг хангах зэрэг хүний эрхийг хангах, хамгаалах асуудлаар нягт хамтран ажиллахад бэлэн байгаагаа илэрхийллээ.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Ази, Номхон далайн бүсийн захирал Канни Вигнаражаг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Ази, Номхон далайн бүсийн захирал Канни Вигнаражаг хүлээн авч уулзав. Хатагтай Канни Вигнаража НҮБ, түүний дотор НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр нь Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг дэмжиж, 60 гаруй жилийн турш хамтран ажилласан бидний найдвартай түнш гэдгийг онцолсон. Цаашид тогтвортой хөгжлийн зорилгууд, жендэрийн тэгш байдал, эрүүл мэнд,

боловсрол, уур амьсгалын өөрчлөлт, байгалийн нөөцийн менежмент, сайн засаглал зэрэг олон чиглэлд, өргөн хүрээгээр идэвхтэй хамтран ажиллахад бэлэн байгаагаа илэрхийллээ.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Дэлхийн шуудангийн холбооны Ерөнхий захирал Масахико Метокитой уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Дэлхийн шуудангийн холбооны Ази, Номхон далайн бүс нутгийн стратегийн чуулга уулзалтыг анх удаа Улаанбаатар хотноо амжилттай хамтран зохион байгуулсанд баяр хүргэж, Монгол Улс, Дэлхий шуудангийн холбоо хоорондын хамтын ажиллагаа олон жилийн турш өргөжин бэхжиж ирсэнд сэтгэл хангалуун байгаагаа илэрхийллээ.

Дэлхийн шуудангийн холбооны Ерөнхий захирал ноён Масахико Метокитой асар хурдтай хувьсан өөрчлөгдөж байгаа энэ цаг үед байгальд ээлтэй эдийн засаг, цаг хугацааны хувьд хэмнэлттэй дэвшилтэт технологи, дижитал холболтыг шуудангийн харилцаа холбоонд нэвтрүүлэн ашиглаж байгаа бөгөөд цаашид тус чиглэлээр Монгол Улстай бүх талаар хамтран ажиллахад бэлэн байгаагаа мэдэгдэв.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан Олон улсын валютын сангийн дэд тэргүүн Кенжи Окамураг хүлээн авч уулзав

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан, Олон Улсын Валютын сангийн дэд тэргүүн Кенжи Окамура нар Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал сэргэж, бодитой өсөлт бий болж байгаа талаар харилцан санал солилцов.

6.4. ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу хууль тогтоох, төрийн эрх барих дээд байгууллагын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг өргөжүүлж, төлөөлөх чадамж, үйл ажиллагааны цар хүрээг тэлэх, Монгол Улсын төрийн байгуулалд оруулж байгаа томоохон өөрчлөлтийг зөв зүйтэй хэрэгжүүлэх, бэлтгэл ажлыг хангах зорилгод нийцүүлэн Улсын Их Хурлын удирдлага, гишүүд парламентын ардчилал, парламентат ёс өндөр хөгжсөн улс орнуудын хууль тогтоох байгууллагуудын үйл ажиллагаатай танилцаж, туршлага судалсан нь ихээхэн үр дүнтэй болсон.

Улсын Их Хурлын дарга Бүгд Найрамдах Киргиз Улс, Бүгд Найрамдах Унгар Улсад, Улсын Их Хурлын дэд дарга, гишүүд Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Бүгд Найрамдах Филиппин Улс, Тайландын Хаант Улсад айлчилсан бол Бүгд Найрамдах Ардчилсан Лаос Ард Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс, Бүгд Найрамдах Киргиз Улс, Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс, Австралын Холбооны Улсын парламентын дарга, гишүүд Монгол Улсад айлчилсан нь хамтын ажиллагааг тасралтгүй үргэлжлүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байв.

Олон улсын болон бүс нутгийн байгууллагуудын ээлжит хурал, чуулган, хэлэлцүүлэгт Улсын Их Хурлын гишүүд оролцож, олон талт хамтын ажиллагааг идэвхтэй өрнүүлсний зэрэгцээ эдгээр арга хэмжээний үеэр бусад орны парламентын төлөөлөгчидтэй хоёр талын уулзалт хийсэн нь хууль тогтоох байгууллагууд хоорондын итгэлцлийг бэхжүүлэх, уламжлалт найрсаг харилцааг үргэлжлүүлэн хөгжүүлэх зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн.

Парламент хоорондын харилцаанд хоёр талын найрамдлын бүлгүүд онцгой чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд Улсын Их Хурал дахь найрамдлын бүлгийн дарга нар энэ чиглэлээр идэвх чармайлт гарган ажиллав.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

Улсын Их Хурал, Монголын Парламентын Бүлгэм, Тамгын газрын түвшинд гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааны уламжлалт найрсаг хэв шинжийг хадгалж, харилцааг шинэ агуулгаар улам бүр баяжуулан хөгжүүлэх чиглэлд үргэлжлүүлэн 2025 онд Улсын Их Хурлын гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх чиглэлээр дараах зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна.

-Улсын Их Хурлын хоёр талт болон олон талт харилцаа, хамтын ажиллагааг бүх түвшинд өргөжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

-Улсын Их Хурлын гадаад харилцааг өргөжүүлж, парламент хоорондын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх хүрээнд нарийвчилсан төлөвлөгөө гаргаж, хэрэгжилтийг хангаж ажиллана.

-Парламентын дарга, дэд дарга, бүлгийн дарга, гишүүдийн урьдчилан төлөвлөсөн харилцан айлчлалуудыг зохион байгуулна.

-Тамгын газраас гадаад орнуудын парламентын Тамгын газартай тогтоосон найрсаг харилцааг идэвхжүүлэн хөгжүүлж, хамтын ажиллагааны баримт бичиг байгуулах, хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх чиглэлд ажиллана.

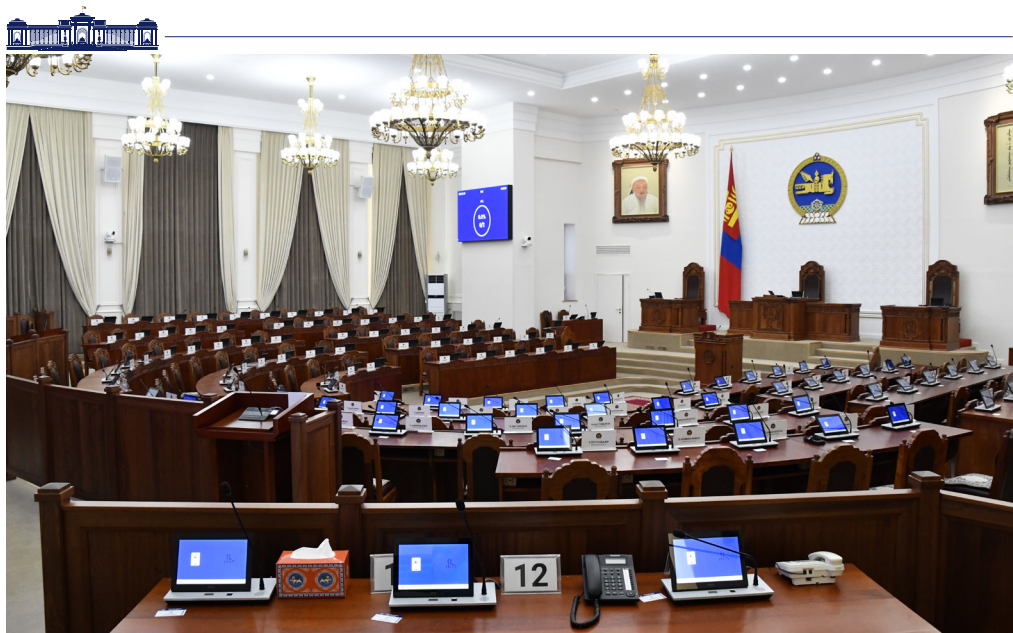
-Тамгын газрын хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх хүрээнд Тамгын газрын алба хаагчдыг гадаад улсад туршлага судлах, дадлагажих хөтөлбөрт хамруулах, олон улс, бүс нутгийн хурал, семинарт оролцуулахад дэмжлэг үзүүлнэ.

Долоо.ТАМГЫН ГАЗРЫН ЗАХИРГАА, САНХҮҮГИЙН УДИРДЛАГА

- 7.1. Үйл ажиллагааны төлөвлөлт, тайлагналтын талаар
- 7.2. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, эрх зүйн бусад актыг боловсронгуй болгох талаар
- 7.3. Бүтэц, зохион байгуулалтын талаар
- 7.4. Хүний нөөцийн менежмент
- 7.5. Албан хаагчийн хариуцлага, ёс зүйг бэхжүүлэх
- 7.6. Албан хаагчийн сургалт хөгжил
- 7.7. Албан хаагчийн баталгааг хангах
- 7.8. Албан хэрэг хөтлөлт, архив, бичиг хэргийн үйлчилгээ
- 7.9. Дотоод хяналтын чиглэлээр
- 7.10. Санхүү, хөрөнгө, төсвийн удирдлага, үйлчилгээ
- 7.11. Дүгнэлт, зорилт

Долоо.ТАМГЫН ГАЗРЫН ЗАХИРГАА, САНХҮҮГИЙН УДИРДЛАГА

7.1.Үйл ажиллагааны төлөвлөлт, тайлагналтын талаар

Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын төлөвлөлт, тайлагналтын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох талаар судалж, Улсын Их Хурал стратеги төлөвлөгөө баталж, хэрэгжүүлэх³, стратеги төлөвлөгөөний асуудлыг Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хариуцах, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилт, үр дүнгийн талаар жил бүр тус Байнгын хороонд хариуцан танилцуулдаг байхаар Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-д тусгах саналыг хууль санаачлагчид танилцуулж, шийдвэрлүүлээ.

Үүний үр дүнд Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Улсын Их Хурал бүрэн эрхийнхээ хугацаанд хэрэгжүүлэх стратеги төлөвлөгөөг⁴ батлан хэрэгжүүлж эхлээд байна. Стратеги төлөвлөгөөг Олон улсын парламентын холбоо болон бусад орны сайн туршлага, Монгол Улсын Их Хурлын 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үнэлгээ, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн санаа бодлын судалгаанд тулгуурлан боловсруулахад Тамгын газар мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын тал бүрийн дэмжлэг үзүүлж ажилласан.

Түүнчлэн Тамгын газрын үйл ажиллагааны онцлог, хараат бус, бие даасан байдалд нийцсэн гүйцэтгэлийн төлөвлөлт, тайлагналтын журмыг⁵ батлан хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх саналыг танилцуулж, хуульд тусган шийдвэрлүүлсэн.

³Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.8 дахь хэсэг

⁴Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 42 дугаар тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Их Хурлын 2024-2028 оны стратеги төлөвлөгөө"

⁵Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.6 дахь хэсэг

Тамгын газар 2024 онд 268 арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлсэн бөгөөд гүйцэтгэлийг нэгж бүрээр гаргуулж, үнэлгээ хийхэд 87.8 хувийн биелэлттэй байна. Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөө болон Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны 2025 оны 02 дугаар тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 2025 оны төлөвлөгөө", хууль тогтоомжоор тодорхойлсон бусад чиг үүргээ үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааныхаа үр нөлөөг дээшлүүлэх чиглэлээр 2025 онд 56 арга хэмжээг төлөвлөн⁶ хэрэгжүүлж байна.

7.2. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, эрх зүйн бусад актыг боловсронгуй болгох талаар

"Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлттэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 44 дүгээр тогтоолын 5 дахь заалтад заасны дагуу Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, эрх зүйн бусад актыг боловсронгуй болгох арга хэмжээг шат дараатай хэрэгжүүлж байна.

Тухайлбал, Монгол Улсын Их Хурлын 2006 оны 62 дугаар тогтоол болон Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын захирамжаар баталсан 8 дүрэм, журмыг хүчингүй болгох, 9 дүрэм, журамд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинэчлэх ажлыг зохион байгуулав. Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулиудын шинэчилсэн найруулгуудыг баталсантай холбогдуулан Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2024 оны 414 дүгээр захирамжаар дүрэм, журам, эрх зүйн бусад актыг судалж, боловсронгуй болгох хуваарь гарган хэрэгжүүлж байна. 2024 оны эцсийн байдлаар 49 дүрэм, журмын төслүүдийг боловсруулаад байна.

7.3. Бүтэц, зохион байгуулалтын талаар

Монгол Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны бодлого, чиглэлтэй уялдуулан Тамгын газар бүтэц, зохион байгуулалтад зарим өөрчлөлт оруулсан. Тухайлбал, Улсын Их Хурал хууль тогтоох бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх, гишүүд хууль санаачлах, хуулийн төсөл боловсруулах болон Улсын Их Хурлын чуулганаар хэлэлцэн батлахад шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий нотолгоонд суурилсан судалгааны баримт мэдээлэл, лавлагаагаар хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлэх Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн Тамгын газрын дэргэд ажиллахаар өөрчлөн зохион байгуулав. Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлэх, ажиллах нөхцөлөөр хангах чиг үүргийг оновчтой хуваарилах, бүтэц, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох талаар хийлгэсэн судалгаа, шинжилгээний үр дүн, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны цар хүрээ, хууль тогтоомжид заасан Тамгын газрын чиг үүрэгтэй уялдуулан зохион байгуулалтын бүтцийг 8 газар, 9 хэлтэс, 1 албатай байхаар шинэчлэн⁷ зохион байгууллаа. Ингэснээр дэвшилтэт, шинэ үеийн парламентын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн чадварлаг, өндөр бүтээмжит ажлын албыг бэхжүүлэх эхлэл тавигдаж байна.

⁶Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газрын 2025 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө

⁷Монгол Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2024 оны 843 дугаар захирамж

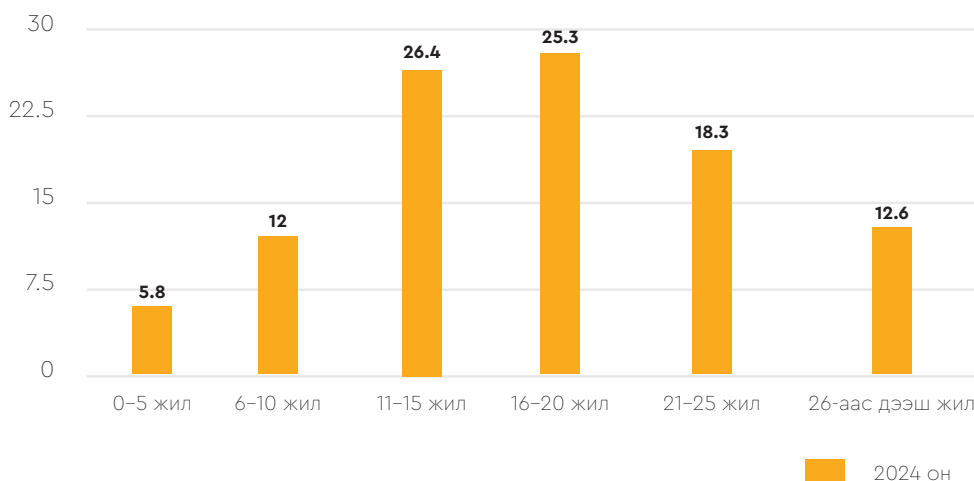
7.4. Хүний нөөцийн менежмент

Парламентын мэргэшсэн ажлын албаны чадавхыг бэхжүүлэхэд хүний нөөцийг төлөвлөх, сонгон шалгаруулах, томилох, чөлөөлөх үйл ажиллагааг чиглүүлж, Төрийн албаны хууль тогтоомжийн хүрээнд зохион байгууллаа.

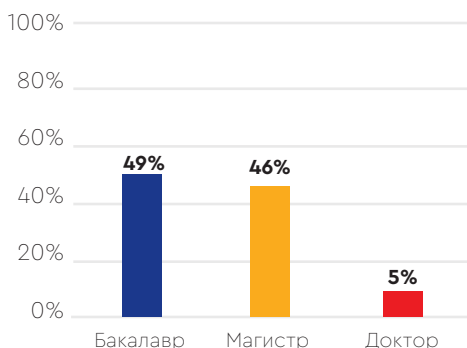
Тайлант онд Тамгын газарт 229, Улсын Их Хурлын гишүүдийн ажлын албадад 337 төрийн албан хаагч хуульд заасан чиг үүргээ тус тус хэрэгжүүлсэн.

Тамгын газрын нийт албан хаагчийн 5.5 хувь нь 5 хүртэл жил, 12 хувь нь 10 хүртэл жил, 26.2 хувь нь 11–15 жил, 25.3 хувь нь 16–20 жил, 18.3 хувь нь 21–25 жил, 12.4 хувь нь улсад 26-аас дээш жил ажилласан ажлын туршлагатай байна.

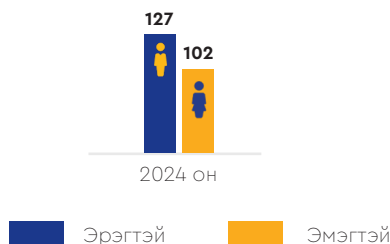
Тамгын албан хаагчдын улсад ажилласан жилийн мэдээлэл

Боловсролын зэрэг

Хүйсийн мэдээлэл

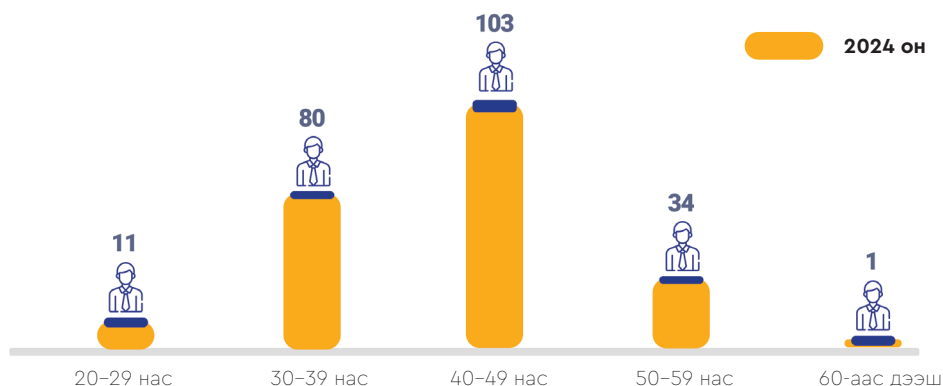

Тамгын газрын төрийн захиргааны сул орон тооны сонгон шалгаруулалтыг 5 удаа зарлан, хууль, журмын дагуу зохион байгуулж, 43 гүйцэтгэх албан тушаалын 45 сул орон тоог нөхөх арга хэмжээ авлаа.

Төрийн албаны тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44.2 дахь хэсэгт заасан үндэслэлээр 1 албан хаагч төрийн бусад байгууллагад, төрийн бусад байгууллагаас 1 албан хаагч тус тус сэлгэн ажиллаж байна. Бусад төрийн байгууллагад сэлгэн ажилласан 2 албан хаагчийн сэлгэн ажиллах хугацаа дууссан тул Тамгын газрын урьд эрхэлж байсан албан тушаалд нь томилсон. Төрийн албаны тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44.1, 44.5 дахь хэсэгт заасан үндэслэлээр байгууллага хооронд болон Тамгын газрын нэгж хооронд 53 албан хаагчийг шилжүүлэн ажиллуулав.

Тамгын газрын албан хаагчдын насны ангилал

Улсын Их Хурлын 126 гишүүний, Тамгын газрын 238 албан хаагчийн, Улсын Их Хурлын гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслахийн, нийт 849 төрийн албан хаагчийн хувийн хэргийг холбогдох журмын дагуу тус тус бүрдүүлсэн. Тэдний холбогдох мэдээллийг төрийн албаны болон цалингийн системд бүртгэж, төрийн албан хаагчийн нэгдсэн бүртгэл, цахим мэдээллийг шинэчлэн бүрдүүллээ.

7.5. Албан хаагчийн хариуцлага, ёс зүйг бэхжүүлэх

Авилга, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хууль тогтоомжид заасны дагуу зохион байгуулж, хяналт тавьж байна. Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн дагуу ХАСХОМ мэдүүлэх албан хаагчдын нэрийн жагсаалтыг гарган холбогдох байгууллагад хүргүүлэв. Тайлант онд 263 иргэн Хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлэг, Хувийн ашиг сонирхол болон хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг 246 албан хаагч шинэчлэн, 265 албан хаагч шинээр гаргуулах ажлыг зохион байгуулав.

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаан, байнгын хороо, дэд хороо, ажлын хэсгийн хаалттай хуралдаанд оролцсон болон Тамгын газарт ажил гүйцэтгэсэн 219 /давхардсан тоогоор/ иргэн, албан тушаалтанд төрийн болон албаны нууцтай холбоотой хууль тогтоомжоор олгосон эрх, хэмжээг танилцуулж, нууцын баталгаа гаргуулан авсан. Холбогдох 44 байгууллагад нууцлал бүхий баримт бичгийг Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль, журмын дагуу илгээсэн байна. Төрийн болон албаны нууцтай танилцах Тамгын газрын эрх бүхий 92 /давхардсан тоогоор/, Ажлын хэсэг болон худалдан авах ажил үүрэг гүйцэтгэхтэй холбоотой бусад байгууллагын 127 ажилтан, албан хаагчийн бүрдүүлсэн бичиг баримтыг нягтлан шалгаж, аюулгүй байдлын шалгалтад хамруулж, холбогдох байгууллагатай хамтран ажилласан.

Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах зохион байгуулалтын арга хэмжээ авч ажиллалаа. Тухайлбал, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, төрийн албан хаагчийг ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх чиг бүхий Тамгын газрын дэргэдэх Ёс зүйн дэд хорооны гишүүнийг сонгох үйл ажиллагааг байгууллагын нийт албан хаагчийн дунд санал хураах замаар зохион байгуулж, Ёс зүйн дэд хороог олонхын дэмжлэг авсан 7 хүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулав.

7.6. Албан хаагчийн сургалт хөгжил

Хүний нөөцийн олон талт хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх⁸, дотоод сургалт, мэдээллийг шинэлэг агуулга, хэлбэрээр баяжуулахад сургалт хөгжлийн үйл ажиллагаагаа чиглүүлэв. Тамгын газарт ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчдын шатлан дэвших боломжийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, тэргүүн түшмэлийн сургалтад 3, эрхэлсэн түшмэлийн сургалтад 2, ахлах түшмэлийн сургалтад 2, мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалтад 11, нийт 18 албан хаагчийг төрийн албаны сургалтад хамруулав.

Мөн албан хаагчдыг мэргэжил, мэдээллийн технологи, гадаад хэл, хувь хүний хөгжлийг дэмжих, чадавхжуулах, давтан сургах сургалтыг дотооддоо зохион байгуулж, албан хаагчдаа хамруулав. Түүнчлэн Швейцарийн Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс зэрэг улсад давхардсан тоогоор 30 албан хаагчийг богино хугацааны сургалтад хамруулсан.

⁸УИХ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2020 оны 239 дүгээр захирамжаар батлагдсан "Хүний нөөцийн хөгжлийн хөтөлбөр"

7.7.Албан хаагчийн баталгааг хангах

Ажлын гүйцэтгэл, үр дүнгийн үнэлгээ, нэгжийн удирдлага, хамт олны саналыг үндэслэн Тамгын газрын 27 албан хаагчийг Монгол Улсын цол, одон медальд нэр дэвшүүлж, албан бичгийг хүргүүлэв. "Төрийн албаны тэргүүний ажилтан" цол, тэмдгээр 2 албан хаагч, Тамгын газрын өргөмжлөлөөр 14 албан хаагчийг шагнаж урамшуулав. Түүнчлэн 26 албан хаагчид Ахлах түшмэлийн, 20 албан хаагчид Эрхэлсэн түшмэлийн, 16 албан хаагчид Тэргүүн түшмэлийн зэрэг дэвийг шинээр болон ахиулан олгох ажлыг зохион байгууллаа.

Тамгын газрын хөдөлмөрийн дотоод журамд заасны дагуу албан хаагчдын хоол, унааны хөнгөлөлтийг нэмэгдүүлэн олгов. Албан хаагчдын 50, 55, 60, 65 насны ойг тохиолдуулан 12 хүнд урамшуулал олгов.

Тамгын газрын Бялдаржуулах танхимаар давхардсан тоогоор 2932 албан хаагчид үйлчилсэн. Сүхбаатар дүүргийн Биеийн тамир, спортын хороотой хамтран албан хаагчдыг бие бялдрын хөгжлийн 5 төрлийн сорилд хамруулах арга хэмжээг зохион байгуулсан. Сорилд нийт 104 ажилтан хамрагдсанаас хангалттай сайн 38, сайн 26, хангалттай 20, дунд 5, хангалтгүй 1 үзүүлэлттэй гарсан.

Хамт олны идэвхийг өрнүүлэх, биеийн тамир спортоор хичээллэх оролцоог нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн "Улсын Их Хурлын цом-2024" спортын 5 төрөлт тэмцээнийг 14 байгууллагын 714 /давхардсан тоогоор/, "Нэгэн дээвэр дор-2024" тэмцээнийг 8 байгууллагын 160 албан хаагчийн дунд тус тус зохион байгуулсан. Мөн хуулийн төв байгууллагуудын дундах 6 төрөлт тэмцээнд 41 албан хаагчийг оролцуулсан.

Гэр болон галлагаатай байшинд амьдардаг Тамгын газрын 10 ажилтан, ахмад настанд өвлийн улирлын ахуйн хэрэглээний түлшний дэмжлэг олгосон. Орон сууцны зайлшгүй шаардлагатай дэмжлэг хүссэн зарим албан хаагч, ахмад настны гаргасан хүсэлтийг үндэслэн дэмжлэг, буцалтгүй тусламж олгов.

7.8.Албан хэрэг хөтлөлт, архив, бичиг хэргийн үйлчилгээ

Байгууллагын нөөцийн удирдлагын систем "ERP"-ийн тусламжтайгаар албан хэргийн хөтлөлтийг цахим хэлбэрээр зохион байгуулж, Улсын Их Хурал, Тамгын газарт ирсэн, явуулсан албан бичиг, өргөдөл, гомдлын бүртгэл, тэдгээрийн шийдвэрлэлтийн тайлан, мэдээг 7 хоног, сараар нэгтгэн 48 удаа эргэлтийн тайлан гаргаж хяналт тавьж ажилласан.

Он	Ирсэн бичиг		Явуулсан бичиг		Өргөдөл		Төрийн тусгай шууданд хүргэсэн бичиг		Төрийн ордонд байрладаг байгууллагуудад хүргэсэн бичиг	
	УИХ	Тамгын газар	УИХ	Тамгын газар	УИХ	Тамгын газар	УИХ	Тамгын газар	УИХ	Тамгын газар
2022	4460	6933	12574	1523		605	-		-	
2023	3337	5727	9709	1605	1958	587	-	11498	-	979
2024	3519	7121	11459	1958		784		31178		4150

2024 онд Монгол Улсын хууль 477 буюу 1375 хуудсыг 4259 хувиар, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол 132 буюу 441 хуудсыг 1326 хувиар тус тус хэвлэж гаргасан байна. Мөн Улсын Их Хурал, Тамгын газраас гаргаж байгаа зохион байгуулалт, захирамжлал, мэдээлэл лавлагааны баримт бичиг 5565 буюу 6147 хуудсыг 16823 хувиар хэвлэн албажууллаа.

Иргэд, байгууллагаас Тамгын газарт ирүүлсэн 784 өргөдлийг Байгууллагын нөөцийн удирдлагын системд бүртгэн хүлээн авч шийдвэрлэлтийн мэдээг хууль, журамд заасны дагуу холбогдох албан тушаалтанд танилцуулсан. Улсын Их Хурлын гишүүд болон Тамгын газарт хандсан "11-11.mn" сайтаар ирсэн 228 санал, хүсэлт, гомдлыг хүлээн авч бүртгэн, холбогдох албан тушаалтанд уламжлан, шийдвэрлүүлсэн.

Архивын бүрдүүлэлт

Улсын Их Хурлын архивын сан хөмрөгт цаасан суурьтай 1973 хадгаламжийн нэгж хүлээн авсан нь өмнөх оныхоос 554 хадгаламжийн нэгж буюу 39%-аар өссөн байна.

Он	Нийт	Байнга хадгалах	70 жил хадгалах	Түр хадгалах
2022	1274	860	20	394
2023	1419	1123	23	273
2024	1973	1313	114	29

Улсын Их Хурлын 2023 оны намрын ээлжит, 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдаан, Байнгын, дэд, түр хороодын /2023.10.02–2024.06.05-ны өдрийн/ хуралдааны дүрс бичлэгийн 80 (blue-ray disc), Улсын Их Хурал, Тамгын газрын 2023, 2024 оны үйл ажиллагаатай холбоотой 156608 гэрэл зургийн файлыг архивын санд хадгаллаа. Архивд хүлээн авсан 1313 хадгаламжийн нэгжийг скайнердах аргаар цахим хэлбэрт шилжүүлэн архивын цахим мэдээллийн санг баяжуулсан.

Архивын баримтыг холбогдох бүртгэлд бүртгэн, баримтыг эрсдэлээс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх, гал түймрийн аюулаас сэргийлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулж байна.

Архивын үйлчилгээ

Улсын Их Хурлаас 1990–2023 онд баталсан нийт 3876 хууль тогтоомжийн хувийн хэрэг бүхий цахим сан үүсгэн, Байгууллагын нөөцийн удирдлагын систем "ERP" болон файлын нэгдсэн сан <https://cloud.parliament.mn>-д бүртгэгдсэн хэрэглэгч архивын баримттай цахимаар танилцах боломжийг бүрдүүлсэн.

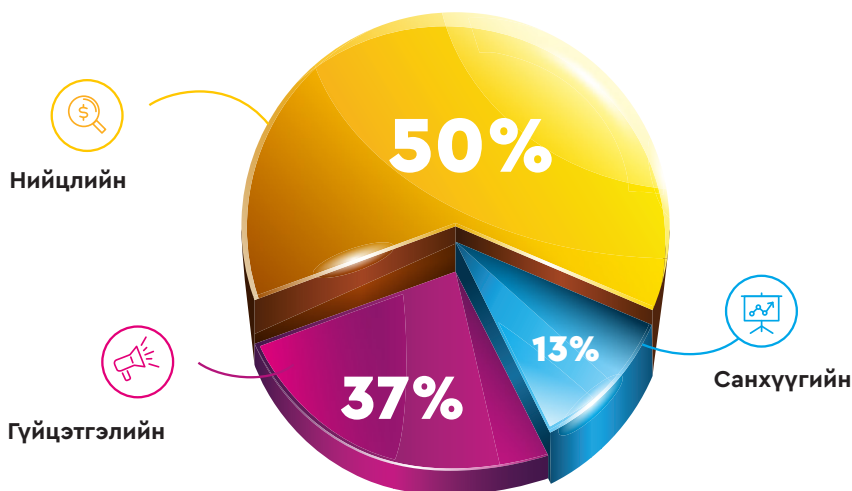
Байгууллагын дотоод үйл ажиллагаанд болон хүн, хуулийн этгээдийн хүсэлтээр 569 удаа /44028 хуудас/ лавлагаа, хуулбар олгох үйлчилгээ үзүүлсэн нь өмнөх оныхтой харьцуулахад 45 хувиар өссөн байна.

7.9.Дотоод хяналтын чиглэлээр

Тамгын газрын үйл ажиллагаанд 8 удаагийн дотоод аудит хийж, сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй эрсдэлтэй хүчин зүйлийг илрүүлж, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ авах талаар холбогдох нэгжүүдэд зөвлөмж өгч ажилласан.

Гүйцэтгэсэн аудитын хувийг диаграммаар харуулбал:

Санхүүгийн аудит: Улсын Их Хурлын төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн нэгтгэсэн санхүүгийн үйл ажиллагаа болон санхүүгийн тайлангийн үнэн зөв байдалд аудит хийж баталгаажуулан, эрсдэл, илэрсэн асуудалд үндэслэн үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж өгч биелэлтийг хангуулсан.

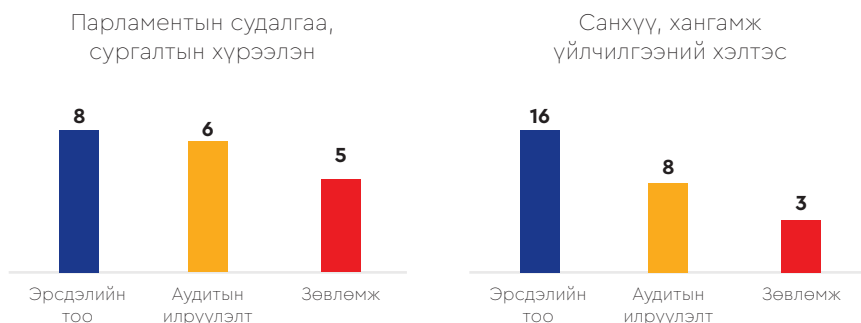
Гүйцэтгэлийн аудит: Тамгын газрын дараах нэгжийн үйл ажиллагаа, чиг үүргийн хэрэгжилтэд гүйцэтгэлийн аудит хийж, үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж өгч ажилласан. Үүнд:

1. Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнгийн үйл ажиллагаанд 2021-2022 онд хийсэн дотоод аудитын зөвлөмжийн биелэлтэд гүйцэтгэлийн аудит хийж, эрсдэл, зөрчил илрүүлж, тэдгээрийг арилгах, давтан гаргахгүй байхад чиглэсэн зөвлөмжийг хүргүүлсэн.

2. Санхүү, хангамж үйлчилгээний хэлтсийн 2023 оны худалдан авах үйл ажиллагаа, гэрээний хэрэгжилтэд гүйцэтгэлийн аудит хийж, үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж хүргүүлж, хэрэгжилтийг хангуулсан.

Аудитын илрүүлэлт, зөвлөмжийг диаграммаар харуулбал:

Нийцлийн аудит: Хууль тогтоомж, эрх зүйн баримт бичгийн хэрэгжилтэд нийцлийн аудит хийх, зөвлөмж өгөх хүрээнд Улсын Их Хурлын төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн төсвийн багцад харьяалагдах Улсын Их Хурлын Тамгын газрын шилэн дансны цахим хуудсанд 2023 оны 4 дүгээр улирал, 2024 оны 1, 2, 3 дугаар улирал, "Парламентын институцийг бэхжүүлэх нь" төслийн 2024 оны 2, 3 дугаар улиралд байршуулсан мэдээлэлд нийцлийн аудит хийж, үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн зөвлөмж хүргүүлж, хэрэгжилтийг хангуулсан.

7.10. Санхүү, хөрөнгө, төсвийн удирдлага, үйлчилгээ

Улсын Их Хурлын санхүү, төсвийн удирдлагыг Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль болон Төсвийн тухай хууль, нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт, холбогдох бусад хууль, дүрэм, журмын дагуу зохион байгууллаа. Санхүү, төсвийн талаарх мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг, шаардлагатай мэдээ, тайлан, төсвийн төлөвлөлт, зарцуулалтын тооцоо судалгаагаар төсвийн ерөнхийлөн захирагч Улсын Их Хурлын даргын болон Улсын Их Хурлын гишүүд, Байнгын хороод, Улсын Их Хурал дахь намын бүлгийг шуурхай хангаж ажиллалаа.

2024 оны төсвийн жилд Улсын Их Хурлын урсгал төсвийн зардалд 118,924.9 сая төгрөгийн, хөрөнгө оруулалтын зардалд 21,406.4 сая төгрөг, нийт улсын төсвөөс 140,331.3 сая төгрөгийн санхүүжилтийг авч, 20,120.7 сая төгрөгийг улсын төсөвт буцаан төвлөрүүлсэн байна.

Тайлант хугацаанд урсгал төсвийн зарцуулалт 98,933.5 сая төгрөг буюу 82.4 хувийн гүйцэтгэлтэй, хөрөнгө оруулалтын зарцуулалт 21,406.4 сая төгрөг буюу 96.9 хувийн гүйцэтгэлтэй, нийт 120,339.9 сая төгрөг буюу 84.6 хувийн гүйцэтгэлтэйгээр, 21,842.8 сая төгрөг буюу 15.4 хувийн төсвийн хэмнэлттэй байна.

Хүснэгт 1. Улсын Их Хурлын 2024 оны төсвийн гүйцэтгэл эх үүсвэрээр (сая.төг)

Эдийн засгийн ангилал	Зардлын бүлэг	Батлагдсан төсөв	Төсвийн гүйцэтгэл	Төсвийн хэмнэлт
		2024 он	2024 он	2024 он
21	Урсгал зардал	120,093.1	98,933.5	21,159.6
22	Хөрөнгийн зардал	22,089.6	21,406.4	683.2
НИЙТ ЗАРДАЛ		142,182.7	120,339.9	21,842.8

Хүснэгт 1. Батлагдсан төсвийн гүйцэтгэл хэтрэлт, хэмнэлт зардлын бүлгээр (сая.төг)

Эдийн засгийн ангилал	Зардлын бүлэг	Батлагдсан төсөв	Төсвийн гүйцэтгэл	Төсвийн хэмнэлт
		2024 он	2024 он	2024 он
2101	Цалин хөлс, нэмэгдэл урамшил	54,584.7	41,483.0	13,101.6
2102	Нийгмийн даатгалын шимтгэл	6,893.8	5,072.8	1,821.0
2103	Байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал	88.4	59.2	29.2
2104	Хангамж, бараа материалын зардал	3,709.1	3,032.9	676.2
2105	Нормативт зардал	-	-	-
2106	Эд хогшил, урсгал засварын зардал	1,860.2	1,093.6	766.6
2107	Томилолт, зочны зардал	5,345.3	4,438.9	906.4
2108	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, төлбөр, хураамж	11,406.7	10,456.1	950.6
2109	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	31,980.7	30,175.1	1,805.6
2103	Урсгал шилжүүлэг	4,224.2	3,121.8	1,102.3
ДҮН		120,093.1	98,933.5	21,159.6
2220	ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ	22,089.6	21,406.4	683.2
НИЙТ ДҮН		142,182.7	120,339.9	21,842.8

Төсвийн хэмнэлтэд урсгал зардлын 10.5% буюу 14,922.6 сая төгрөгийн цалин хөдөлмөрийн хөлс, нийгмийн даатгалын шимтгэлийн зардал, 2.0% буюу 2,756.3 сая төгрөгийн бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, төлбөр хураамжийн зардал, 0.8% буюу 1,102.3 сая төгрөгийн тэтгэмж, урамшууллын зардал, 0.6% буюу 906.4 сая төгрөг томилолт, зочны зардал, 0.5% буюу 705.4 сая төгрөгийн хангамж, бараа материалын зардал, 0.5% буюу 766.6 сая төгрөгийн эд хогшил, урсгал засварын зардал, нийт урсгал төсвөөс 14.9% буюу 21,159.6 сая төгрөг, хөрөнгийн зардлаас 0.5% буюу 683.2 сая төгрөгийн зардал тус тус хэмнэгдсэн гүйцэтгэлтэй байна.

Улсын Их Хурлын даргын төсвийн 2023 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөр санхүүгийн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлийг Төсвийн тухай хууль, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, Улсын секторын нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартад нийцүүлэн санхүүгийн нэгтгэсэн тайланг гаргасан. Уг тайланд Үндэсний аудитын газрын 2024 оны 4 дүгээр сарын 25-ны өдрийн №1140 дугаартай албан бичгээр баталгаажсан бөгөөд "Өөрчлөлтгүй"

дүгнэлт өгсөн. Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газартай байгуулсан Төрийн өмчийг эзэмшүүлэх 2021/УБ/ 17-6910 дугаартай гэрээний тайлангийн биелэлт 2024 онд 94 хувийн гүйцэтгэлийн үнэлгээтэй дүгнэгдсэн.

Хэвлэх, олшруулах үйлчилгээ

Хууль тогтоомжийн албан ёсны эх хувийг нийтлэх "Төрийн мэдээлэл" сэтгүүлийг 2024 онд 43,5 мянган ширхэгийг хэвлэж Улсын Их Хурлын гишүүд, холбогдох бусад байгууллага, албан тушаалтанд хүргүүлэв. Түүнчлэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын захиалгат албан бичгийн хэвлэмэл хуудас, ном, товхимол, сэтгүүл, урилга, мэндчилгээ, нэрийн хуудас, хавтас, үнэмлэх, дэвтэр 975,6 мянган ширхэгийг хэвлэж, Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаан, Байнгын хороо, ажлын хэсгийн хуралдаанаар хэлэлцэх хуулийн төсөл, баримт бичиг, Улсын Их Хурал, Тамгын газрын албан хэрэгцээний баримт бичиг 828,3 мянган ширхгийг олшруулж, техник, зохион байгуулалтын дэмжлэг, туслалцаа үзүүлээ.

7.11.ДҮГНЭЛТ, ЗОРИЛТ

Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын төлөвлөлт, тайлагналтын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох асуудлыг судалж, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль хуулийн шинэчлсэн найруулгын төсөлд тусгах саналыг хууль санаачлагчид танилцуулж, хуульд тусган шийдвэрлүүлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн ээлжит сонгуулийн дүнгээр байгуулагдах Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааг хэвийн явуулах нөхцөлийг хангах ажлыг үе шаттай зохион байгуулж, Улсын Их Хурлын чуулганы танхимыг иж бүрэн засварлав. Үүний зэрэгцээ 126 гишүүний компьютер, техник хэрэгслийн шинэчлэлт, өрөөний урсгал засварын ажлыг гүйцэтгэсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын 9 дэх удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Улсын Их Хурлын бодлого, чиглэлтэй уялдуулан Тамгын газрын бүтэц, зохион байгуулалтад зарим өөрчлөлт хийлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 77 дугаар тогтоолын 1 дүгээр заалтаар Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяа Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн барилгыг Тамгын газарт шилжүүлэн авч засвар, шинэчлэл хийж, Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн болон Тамгын газрын холбогдох нэгжүүдийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэв.

Бүгд Найрамдах Улсыг тунхаглаж, анхдугаар Үндсэн хууль баталсны 100 жилийн ойн арга хэмжээг амжилттай зохион байгуулахад шаардлагатай санхүү, зохион байгуулалтын туслалцаа, дэмжлэгийг үзүүлж, тайлагналаа.

Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын чиг үүргийн хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр ажиллаж байгаа хяналт шалгалтын түр хороодод зориулан төсөв, хөрөнгө зарцуулахад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлсэн нь шинэлэг ажил байсан.

2025 ОНЫ ЗОРИЛТ

Монгол Улсын Их Хурлын 2024–2028 оны стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангахад мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлнэ.

-Менежментийн шинэ арга барил, төслийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

-Байгууллагын соёл, үнэт зүйл, зорилгын нэгдмэл байдал, чадавх, бүтээмж, ажилтны үнэнч байдал, сэтгэл ханамжийн үнэлгээг хөндлөнгийн мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлж, түүнд үндэслэн зохих үйл ажиллагааг төлөвлөн хэрэгжүүлнэ.

-Тамгын газрын дотоод хяналтыг бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтэд чиглүүлж, үр дүнг тооцож ажиллана.

Ажилтны ажлын бүтээмж, уялдаа холбоог нэмэгдүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

-Тамгын газрын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулах, гүйцэтгэлийн зорилт, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийг бодитой үнэлэх, дүгнэх журмыг боловсронгуй болгож, мөрдүүлнэ.

-Дотоод удирдлагын системийг шинэчлэх, оюуны өмчийн зөрчилгүй программ хангамж нэвтрүүлэх, хэрэглээг дэмжих, робот автоматжуулалтын технологийг ашиглах боломжийг судлах, турших ажлыг зохион байгуулна.

Дэвшилтэт, шинэ үеийн парламентын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн чадварлаг, өндөр бүтээмжит ажлын ажлын албыг бэхжүүлнэ.

-Улсын Их Хурал, түүний Тамгын газрын хүний нөөцийн болон хөдөлмөрийн харилцаатай холбоотой үйл ажиллагааг хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулна.

-Ажилтны сургалт, хөгжил, нийгмийн баталгааг хангах, ёс зүй, сахилга хариуцлагыг сайжруулах, үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэх ажлыг судалгаа, шинжилгээнд үндэслэн хэрэгжүүлнэ.

Улсын Их Хурлын хэвийн үйл ажиллагааны орчин нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

-Улсын Их Хурлын гишүүд, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны хэвийн орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхэд бүх талын дэмжлэг үзүүлнэ.

-Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, эрх зүйн бусад актыг боловсронгуй болгох арга хэмжээг шат дараатай хэрэгжүүлнэ.

-Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаанд шаардлагатай төсвийг боловсруулж, батлуулах, захиран зарцуулахтай холбогдсон үйл ажиллагааг хууль тогтоомжийн хүрээнд зохион байгуулж, мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын дэмжлэгээр хангана.

